

54832

H: 2. AZ

INDEX ETHNOGRAPHICUS

1960.

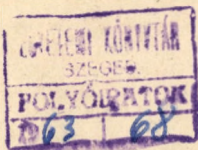
Kézirat gyanánt

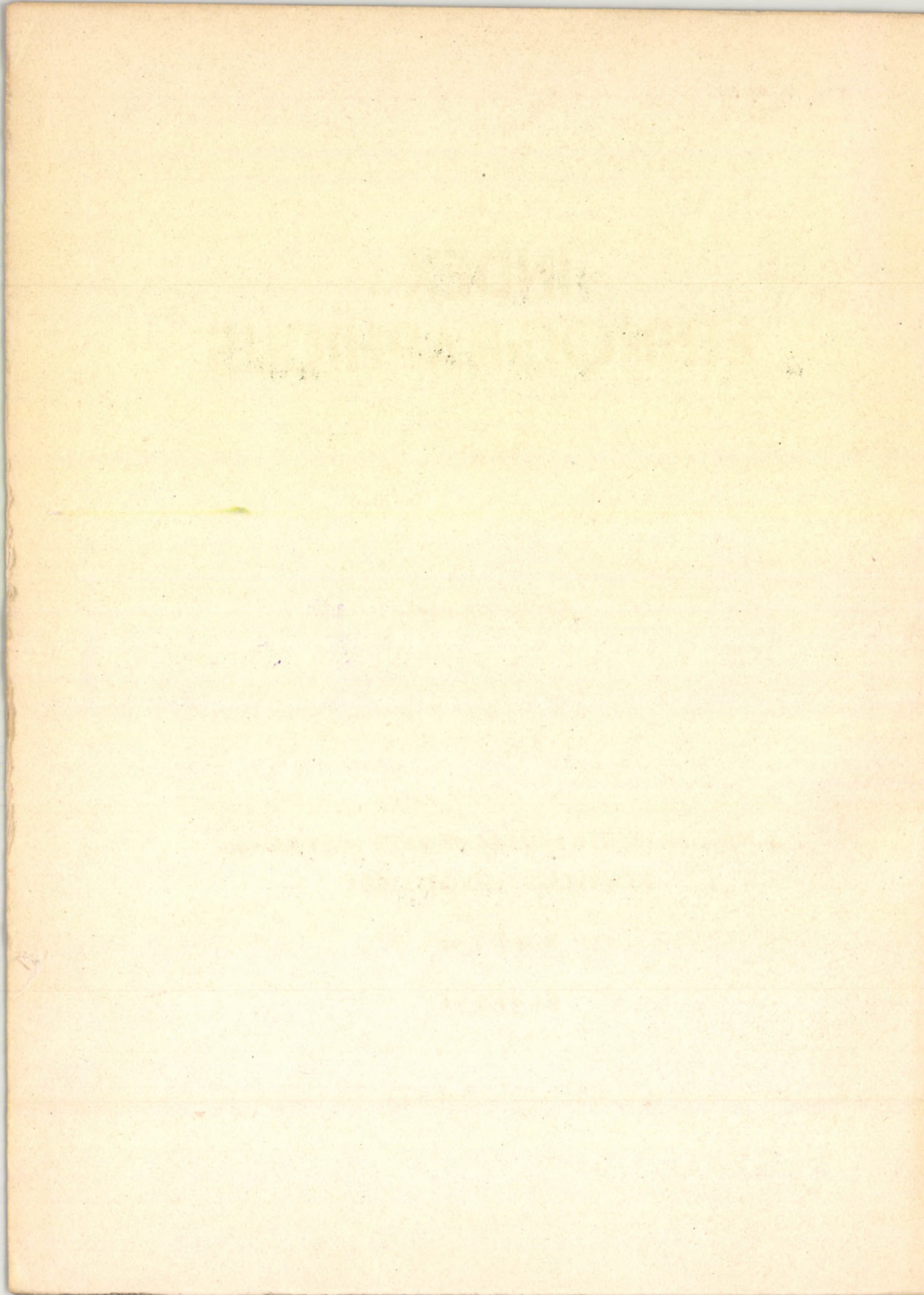

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI MÚZEUMÁNAK
KÖNYVTÁRI TÁJÉKOZTATÓJA

V. évf. 1. sz.

Budapest

54832

INDEX ETHNOGRAPHICUS

1960.

Kézirat gyanánt

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM NÉPRAJZI MÚZEUMÁNAK
KÖNYVTÁRI TÁJÉKOZTATÓJA

V. évf. 1. sz.

Budapest

I N D E X E T H N O G R A P H I C U S

A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Múzeumának
könyvtári tájékoztató folyóirata

Megjelenik évente kétszer

Szerkeszti Sándor István

Budapest, VIII. Könyves Kálmán-körút 40.

UJABB KÖNYVEK
A NÉPRAJZI MUZEUM KÖNYVTÁRÁBAN

NEUERER BÜCHER IN DER BIBLIOTHEK DES
UNGARISCHEN ETHNOGRAPHISCHEN MUSEUMS

Bibliográfia - Bibliographie

1. GOMBOCZ István

Az UNESCO bibliográfiai munkája. Bp. 1958. Országos Könyvtárügyi Tanács. 62 p.

Tömör, sokatmondó áttekintés a bibliográfiai munka nemzetközi szervezetéről, az UNESCO kiadványaiként vagy annak támogatásával megjelent bibliográfiákról, az eddigi munka értékelésével s a jövő tervek ismertetésével. Szaktudományunk szempontjából a "Társadalomtudomány" (26-33 p.) a "Filozófia, nyelv-, történet- és irodalomtudomány" (33-36 p.), végül a "Művészet, szépirodalom, muzeumügy" (36-40 p.) c. fejezetek értékesek. Kiterjeszkednek az UNESCO folyóiratainak és dokumentációs kiadványainak, majd az UNESCO támogatásával megjelent egyéb publikációknak adataira és annotáció-szerű jellemzésére. A "Zene" c. fejezet a népzenei hanglemezek jegyzékére (36-37 p.) hívja fel figyelmünket; egy másik adat 3215 kiadatlan disszertáció jegyzékére utal, amely egyebek közt a "kulturális antropológiát" is magába öleli. Az értékes munka az eddigi törekvések hiányosságait is mérlegre teszi s a haladás lehetőségét magyar szempontból is vizsgálja. KV. 220

2. KRMÉNY G. Gábor - KATUS László

Magyar történeti bibliográfia 1825-1867. IV. kötet. Nemmagyar népek. (Nemzetiségek.) Szerk. - -. Bp. 1959. Akadémiai K. XXXIV, 675 p.

Közel harmincezer sorszámozott címre rugó összefoglalás, amely a Magyarországon fellelhető forrásanyag határáig dokumentálja nemcsak a magyarországi nemzetiségi kérdés, hanem az akkori országban élt nem magyar népek 1825-1867 közötti történetét. E kötetben a délszlávok (horvátok, szerbek, szlovének) és a szlovákok irodalmát nyújtja; programja szerint a mű egésze kiterjeszkedik majd azokra a népekre is, amelyeknél a nemzeti mozgalom csak később indul meg (pl. a németek), illetve kis számuk, elszigeteltségük miatt sohasem fejlődött ki (pl. or-

mények, magyarországi bolgárok). Nemcsak helytörténeti és demográfiai jellegű fejezetei járulnak hozzá néprajzi problémáink megoldásához, számos fejezete sajátosan néprajzi jellegű. Így a "magyar szórványok, szigetek" (36), a "néprajzi leírások" (17, 141, 157, 269, 366, 378), "népköltészet" (151, 257, 354, 498) a szlovák rész tudománytörténeti fejezetében a külön cím alatt jelentkező "néprajztudomány" (497), ugyanitt a "képzőművészetek" körében a "népművészet" (531), a "zene" címszó alatt a "népzene, népdalok, népköltési gyűjtemények" (532) vagy a szerb "irodalom" áttekintésében "Karadžić". Külön ki kell emelnünk a települési, gazdasági és vallási fejezetek adatgazdagságát, amelyek néprajzi szempontból sok hasonlóan jól értékesíthető adalékkal szolgálnak.

KV. 92

3. MIDDLETON, J. F. M.

International Bibliography of Social and Cultural Anthropology -
Bibliographie Internationale d'Anthropologie sociale et culturelle. Vol. III. Works published in 1957. Ed. - -. Bruges (Belgium) 1959. UNESCO. 410 p.

A sorozat harmadik kötete a szokásos beosztásban foglalja össze a társadalomtudományok eredményeit (Vö. Index Ethnographicus III. 1958.133. p. 87. sz.). Hazai forrásai: az Acta Antiqua, Archaeologica, Ethnographica, Néprajzi Értesítő és a Néprajzi Közlemények. Ezekből merített anyaga válogatott, a válogatás szempontjait azonban nem határozza meg. Az említett folyóiratok késedelmesen megjelenő számai a bibliográfiában nem szerepelnek, minthogy feladatául a világperspektívájú gyors tájékoztatást, nem a viszonylagos teljességet tüzi. Véleményünk szerint erre a célra a rendszerezett szakbibliográfiánál alkalmasabb megoldásul kínálkoznék a "kurrens lista" típusú publikáció-sorozat, amely a válogatás egyenetlenségeit kiküszöbölné, nagyobb teljességet és gyorsabb megjelenési lehetőséget biztosítana s könnyen készíthető indexek segítségével a sokirányú tájékozódást is lehetővé tenné anyagában, mint erre az orvostudományok ilyen jellegű feltárása példát mutat.

KV. 196

4. SCHMITT, Franz Anselm

Stoff- und Motivgeschichte der deutschen Literatur. Eine Bibliographie. Berlin 1959. Walter de Gruyter and Co. 226 p. - 35 DM.
Több mint 3700 sorszámozott címet átfogó tárgy- és motívumtörténeti

bibliográfia tárgykörök szerint csoportosítva s a tárgyi címszavak ábécé-rendjében felsorakoztatva. Kurt Bauerhorst hasonló című vállalkozásának kitűnő kiegészítője. Csak olyan irodalomtörténeti tanulmányokat dolgoz fel, amelyek a témát nem egyetlen vagy néhány íróra korlátozva vizsgálják, hanem történeti-, összehasonlító igényvel készültek. Bár a népköltészet tárgy- és motívumtörténetével foglalkozó dolgozatokat mellőzi, az irodalom és népköltészet sokirányú kölcsönhatása folytán tematikus folklórkutatásokhoz nélkülözhetetlen segédeszközünk. Világirodalmi témák mellett címjegyzékében olyanféle tárgykörök is helyet kapnak, mint pl. a vadászat, halászat, a méh, a sör, különböző fák, virágok, állatok, színek, a karácsony stb. A "Volk" és "Volkstum" tárgykörét viszont összesen 6 cím képviseli; az "Ungarn" címszó alatt 7 tanulmányt csoportosít. Magyar szerzőktől idézett címei - a kitűnő szerzőregiszter tanúsága szerint - tízre tehetőek.

5. SZALONTAI Barnabás

Nyirbátor bibliográfiája. I.r. Nyirbátor 1957. Nyirbátori Báthori István Múzeum. 16 p.

Nyirbátorra, Bátorligetre és a környékre korlátozódó helyismereti könyvszet 204 tétel terjedelemben. Anyagában egyrészt a történelmi-művészettörténeti, másrészt a természettudományi munkák mellé külön fejezetként csoportosul a néprajz irodalma (113-127. sz.). Ebben a tárgykörben a népmese, a betyár- és pásztorélet kérdéseit tárgyaló közlemények és kéziratok felsorolását kapjuk; a tárgyi kultúra és a társadalmi mozgások bibliográfiája a történelmi fejezetbe olvadt. Kitér a gyűjteményes munkák részecskéire is (ezeknek idézésében helyes volna a szabvány megoldási módjához alkalmazkodnia), sőt monografikus alkotásoknak a tárgykörbe vágó részleteit lapszám szerint is idézi. Hasznos, folytatásra érdemes kezdeményezés.

6. TURÁNYI Kornél

Mezőgazdasági szakfolyóirataink bibliográfiája. I. 1796-1866. Bp. 1958. Mezőgazdasági K. 115 p. Az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárának Kiadványai IV. sorozat. A Kutatás és Tájékoztatás Segédkönyvei 3.

Tárgyi kulturánk történeti kérdéseinek tanulmányozásában kitűnő segédeszköz a 318 annotált tételre rugó szakbibliográfia. Pethe Magyar Ujság címen 1796 január 1.-én elindított kiadványát s a kezdeti kor néhány

más bécsi folyóiratát leszámítva gyűjtését Magyarország 1918 előtti területére korlátozza. Felöleli az egyes termelési ágak szakajtóját (így 33 borászati, 27 kertészeti folyóiratot), valamint a rokonterületek (pl. malomipar) és egyes tudományzajok (pl. növénytan, állattan) anyagából mindazt, ami a mezőgazda szakmai érdeklődését is kielégíti. Figyelemreméltó, hogy a 318 folyóirat több mint fele Budapesten jelent meg s hogy 1850-ig mindössze 30 vállalkozással kell számolnunk. Az egyes annotációk a folyóiratok tárgykörét éles vonásokkal határozzák meg, a speciálisan néprajzi érdeklődésű kutató munkáját ezzel is jelentősen könnyítik.

KV. 214

S z ó t á r - W ö r t e r b u c h

7. DORNSEIF, Franz

Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen. Fünfte Auflage. Berlin 1959. Walter de Gruyter und Co. 166 und 922 p. (38. - DM.)

A testes kötet a német szókincset 20 tárgycsoportban s azokon belül számtalan alcsoportban teszi áttekinthetővé. Egyrészt valamennyi szakterület rokonértelmű szavait, kifejezéseit kezünkügyébe szolgáltatja, másrészt a köznyelv és irodalmi nyelv képletein túl egyaránt kiterjeszkedik a tájnyelv, a mesterségek nyelve, a csoportnyelvek, pl. a tolvaj és diáknnyelv, sőt az aktanyelv sajátos képződményeire is. A maga teljességében mint a német nyelvben tükröződő világkép körvonalazására törekvő kísérlet is figyelemreméltó, egyes szavakon, kifejezéseken túl a szavak sajátos jelentésárnyalataiból a szemünk láttára bontakoznak ki a mindenség sajátos összefüggései, amint azok a német gondolkodás sajátosságainak megfelelően nyelvileg adva vannak. Sokoldalúságával és rendszerével a néprajzkutató számára éppúgy tanulságos, mint amennyire hasznos a kultúra egyes szűkebb területén terminológiai eligazítást nyújtó nyelvi kézikönyvként. Növény- és állatnevei sorában pl. természettudományos rendszerezésben a népnnyelvi elemek szinte áttekinthetetlen sokasága sorakozik fel; de az anorganikus világ, a tér és forma, a lényeg, vonatkozás és történet, az idő, az érzékszervek világa, a helyváltozás, a szándék és cselekvés, az érzelmek és a jellem, a gondolkodás és a nyelv kifejezés-kincse épp oly roppant változatoságban jelentkezik mint az irodalom és tudomány, a közösség és a társadalom, a technika és szerszámok, a jog és vallás problémáinak nyelvi területei. Tudományzajokunk legfontosabb segédkönyvei sorában kell számontartanunk.

8. A magyar nyelv értelmező szótára. Bárczi Géza és Országh László
vezetésével szerk. Balázs János, Biró Izabella, stb. 1. kötet.
Bp. 1959. Akadémiai K. XXXI, 1092 p. 1 t.

A hat kötetre és hatvanezer szócikkre tervezett mű a szócikkek címsza-
vainak, azok szókapcsolatainak, a velük alkotható kifejezéseknek, va-
lamint a leggyakoribb szólásoknak, szóláshasonlatoknak, szójárásoknak
és közmondásoknak jelentéseit értelmezi. Az első kötet 9462 szócikké-
ben feldolgozott nyelvi adatok száma közel 28.000-re rug. A tudományos
alapossggal kidolgozott cikkek nemegyszer a nyelvhasználat eddig is-
meretlen finomsága törvényszerűségeit rögzítik. A mű gazdag tartal-
mával, tudományos alapossgával és szakszerűségével világviszonylatban
is kiemelkedő alkotás. A bennük foglalt értelmezések sűrűn tartalma-
znak néprajzi, művelődéstörténeti értékű megállapításokat. Sűrű nép-
nyelvi vonatkozásai a szövegfolklor szempontjából is figyelemremél-
tők. Szakterületünk egyik nagyfontosságú segédeszközét üdvözli a mo-
dern módszerű, kiváló munkában, amely a magyar kultúra és életmód
szinte teljes köznyelvi és irodalmi szónagyát a maga sokoldalúságában
tekinti át, a maga finom árnyalatosságában tudatosítja. 24.153

M u z e u m o k - M u s e e n

9. Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat I. (XV). Tartu 1947. "Rk Tea-
duslik Kirjandus". 231 p. 4 t.

Az észti Néprajzi Múzeum évkönyv-sorozatát folytatja a második világhá-
boru után megjelent első, egyébként tizenötödik kötet. A munkát S. Ri-
kas a múzeum igazgatója vezeti be. Ezután az évkönyv közli S.P.Tolstov
1946-ban a Szovjetszkaja Etnografijában megjelent "A néprajz és a je-
len" című tanulmányát. H. Moora az észti néprajztudomány szovjet tuda-
mánnyá válásának kérdéseivel foglalkozik. A Viires a lovaglás - a nép
ősi közlekedésmódja című cikkében monografikusan ismerteti az észti
nyergeket és kengyeleket, megkeresve analógiáikat és megállapítva ti-
pusaikat. R. Viidalepp cikke az észti vetési módokkal, eljárásokkal fog-
lalkozik. Bemutatja a vetéshez használt dobozokat, kosarakat és köté-
nyeket, ábrázolja használatukat, térképre vetíti a tárgyak és eljárá-
sok elterjedését és foglalkozik a terminológiákkal. I. Kaldmaa az észti
háborom diszeket dolgozza föl és kutatja előzményeiket. H. Üprus az
észti fémgombokkal foglalkozik, G. Vilbaste adatközlésében régi térké-
peken talált kultikus helyek problémáját veti fel, P. Ariste XVII.

szászadi családjegyekre hívja fel a figyelmet, A. Vassar pedig beszámol az észti néprajzi gyűjtőmunkáról. Az említettekhez csatlakozik egy beszámoló az Észti Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete munkásságáról és egy jelentés az Észti Néprajzi Múzeum 19^o_o-1945 közötti működéséről. A kötetet könyvismertetések zárják; anyagát orosz és angol nyelvű összefoglalások teszik használhatóvá az észti nyelvben járatlanok számára.

F. 567

10. ERSFELD, Joachim

Pflege, Erhaltung und Konservierung von Eisengegenständen. Halle (Saale) 1959. Fachstelle für Heimatmuseen beim Ministerium für Kultur. 64 p. 4 t. Fachlich-methodische Anleitungen für die Arbeit in den Heimatmuseen.

A vastárgyak karbantartását célzó gyakorlati kézikönyv a weimari őstörténeti múzeum főpreparátorának tapasztalatait foglalja össze és jól áttekinthető fejezetekben vezet végig a kérdés változatos problémáin. A korrozio okainak s az arra kedvező feltételeknek, majd a korrozio következményeinek ismertetése után az ellenintézkedések módjait, a konzerválás lehetőségeit és határait veszi szemügyre. A munka gerincét az elő- és utókezelés során szükséges eljárások ismertetése mellett a tulajdonképeni konzerváló módszerek megbeszélése alkotja. A mechanikus tisztító és rozsdátlanító eljárások, valamint a thermikus kezelés bemutatása után a különböző kémiai és elektrolitikus módszerekkel foglalkozik. Fejtegetéseibe esetről esetre füzi bele a megfelelő problémák megoldására alkalmas 88 szakreceptet s az utóbbiakról befejezésül külön összefoglaló áttekintést nyújt; ugyancsak katalógus-szerű felsorolásban kapjuk végül a vaskonzerváláshoz nélkülözhetetlen eszközök jegyzékét is, vételáraikkal egyetemben, míg a laboratoriumi berendezésekről 8 fénykép tájékoztat. A legmodernebb eljárásokat közli, a vacuum itatásra vonatkozó fejtegetései különös figyelmet érdemelnek. Példaadón jól használható kézikönyv.

24.373

11. Etnograafia Muuseumi Aastaraamat XVI. Tallinn 1959. Eesti Riiklik Kirjastus. 313 p.

Az 1909-ben alapított múzeum 50 éves jubileumát ünnepli évkönyvével. Anyagában néhány monografikus feldolgozást és több adatközlést találunk. L. Kivisaar-Feoktistova tanulmányában az észti boronákat dolgozza fel, bemutatva különböző típusaikat, a típusok elterjedését és használ-

latát. E. Lööke az észti falu 19. sz. végi táplálkozási problémáival foglalkozik, T. Habicht a 19. század második felének délkeleti észti parasztudvarait és némely melléképületeit mutatja be, vizsgálja a kerítéstípusokat és telkek elrendezési módját. G. Troska és N. Šlögina tanulmánya a parti svéd helységek települési és építkezési formáit vizsgálja. V. Kalits cikke Kihnu sziget halászati eszközeit és halászati módjait dolgozza föl. A. Luts közleményében egy partvidéki primitív halfogó eszközt, bunkót, mutat be. P. Ariste a borostyánkőből készült ékszeres használatával foglalkozik. A. Voolmaa föltárja Kreutzwald viseleti följegyzéseit és ábrázolásait, A. Viires pedig Chr. H. J. Schlegel "Reisen in mehrere russische Gouvernements" című munkájára, mint néprajzi forrásműre hívja föl a figyelmet. R. Viidalepp kis cikkben a mesélővel foglalkozik, J. Linnus pedig a muzeum adattárát ismerteti.-

F. 567

12. FOCSA, Gheorghe

Das Museum des Dorfes in Bukarest. Bukarest 1958. Verlag für fremdsprachige Literatur. 207 p. 31 t. 2 térk.

A hét hektárnyi területen épült szabadtéri muzeum létesítésének gondolata a bukaresti egyetemnek a két háború között folytatott szociológiai kutatásaiban gyökerezik. 1925 és 1935 között kiállításokon mutatják be a kutatók terepmunkájuk eredményeit, mig nem a gyűjtemény mai formájában kialakul. 1948 óta területében kibővülve, átalakítva, új szervezeti formák közt folytatja munkáját. 1949 és 1958 között állománya 48 épület- és 8000 használati tárggyal gyarapodik. Ma már több, mint száz falusi épület, köztük harminckét lakóház, két templom, nyolc falusi műhely, igen sokféle csűr, istálló, kukoricagóré, tyukól, galambduc, kut, sir- és emlékkereszt, fakapu, sövény- és deszkakerítés tartozik állományába, továbbá mintegy 11.000 népművészeti tárgy, amelyet rendszeresen gyűjtöttek az ország különböző ethnikus területein. Az anyag bemutatásában a táji szempontok mellett tematikus és történeti elvek érvényesülnek. Tervezett végső formájában a ma még főként Erdély, Oltenia, Moldva, Oláhország és Dobruzsza jellemző vidékeit átfogó gyűjtemény bizonyos hasonlóságot tüntet majd fel Románia térképével. A tárgyak bemutatásában az egyes tájak gazdasági, történeti, politikai és kulturális különbségei is hangsúlyt kapnak. A változatos tartalmu album képanyagához gondolatébresztő magyarázó szövegek kapcsolódnak.

24.279

13. SCHMIDT, Leopold

Das Österreichische Museum für Volkskunde. Werden und Wesen eines Wiener Museums. Wien 1960. Bergland Verlag. 116 p. 17 t.

A tartalmas könyvecske a tudomány- és muzeumtörténeti előzmények vázlatos (magyar vonatkozásaiban tulságosan is vázlatos) ismertetése után a bécsi Néprajzi Múzeum alapításának körülményeit tekinti át, amely a "Verein für Österreichische Volkskunde" című egyesület saját létesít-
ményeként keletkezett 1895-ben. Szervezésében a Természettudományi Muzeum néprajzi gyűjteményének két dolgozója, a magyaróvári születésű Michael Haberland és a bécsi Wilhelm Hein játssa a főszerepet; első kiállítását 1896-ban rendezi. Speciális ausztriai hivatására csak fokozatosan eszmél rá, állítólag a magyar és a prágai Néprajzi Múzeum nemzeti törekvéseinek hatása alatt. A történelmi fejlődést befolyásoló politikai, gazdasági és szellemi áramlatok, főként pedig a szaktudományi eredmények regisztrálása színessé és sokoldaluvá teszi a képet, amelyet a könyv nyújt. Közülük az 1910 körül kibontakozó nagyarányú népművészeti érdeklődés a múzeum életében különösen jelentős; ugyanekkor jelentkezik s a háborus évekre is áthat a balkáni, majd egyéb összehasonlító értékű gyűjtemények felfejlesztése is. 1917-18-ban költözött a gyűjtemény a Laundon utcai Schönborn palotába. A háboru után Ausztriához csatolt területek, mint pl. Burgenland, új szint hoznak a gyűjteményekbe. A kifejlődést az Anschluss, majd a második világháboru szakítja meg; tanulságos az újjáépítés bemutatása is, mind muzeológiai, mind organizációs szempontból. 24.387

K o n g r e s s z u s o k - K o n g r e s s e

14. GRAFENAUER, Ivan

Alpes Orientales. Acta primi conventus de ethnographia Alpium Orientalium tractantis 1956. Niko Kuret et Milko Matečetov iuventibus redegit - -. Ljubljana 1959. Inštitut za Slovensko Narodopisje. 200 p. 6 t.

A kötetbe foglalt kongresszusi előadások jelentősége, hogy a germán, román és délszláv népelemek találkozási területén, amely korábbi ethnokuma szerint is igen változatos képet mutathatott, egyes néprajzi problémák elemzése különösen figyelemreméltó tanulságokat tartogat. Az osztrák, schweizi és olasz vendégekkel 1956. márc. 27-28. közt folytatott megbeszélések két konkrét témakörre terjeszkednek ki. A "Keleti

Alpok népköltészete és népi elbeszélései" tárgykörében I. Grafenauer "a hamis koporsó" témájának típusait, variánsait, L. Kretzenbacher "a pokolbeli tann" témájának a Szent Antal legendájából kiinduló fejlődésrajzát, M. Maticetov egy boszorkánytörténet motivikáját, O. Moser a kincskutató velencei, G. Perusini pedig a bolygó szidó alakjának jelentkezéseit vizsgálja a táj vonatkozásaiban. Az előadások további sora a népszokásokról és népi játékokról szól. E. Gasparini álarcos kolduló csoportok összetűzéseiről, N. Kuret egy szlovén "vadember"-játékról, G. Perusini a friauli cserépdobás ismertetése során a tüzzel kapcsolatos különböző szokásokról tartott előadásai következnek sorra a kötetben. M. Gavazzi zárótanulmánya a Keleti Alpok vidékének és a vele szomszédos keleti területeknek ethnikus összefüggéseit vizsgálja fel. Az előadások szövegét a viták, kirándulások naplószerű rögzítése és a hátrózatok követik a jól kidolgozott kötetben. 24.398

15. SCHMIDT-EBHAUSEN, F. Heinz

Volkskunde-Kongress Nürnberg 1958. Vorträge und Berichte. Hgg. von --. Stuttgart 1959. W. Kohlhammer Verlag. 82 p.

A 11. német néprajzi kongresszus 1958 okt. 20-25 napjain a müncheni Germanisches Museum épületében tartott tanácskozásainak beszámolója. A 13 előadás közül L. Grote: Expresszionizmus és népművészet, továbbá B. Schier: A német házkutató munkaközösség tíz esztendeje, végül K. Banke: Német adalékok a nemzetközi mesekutatáshoz c. tanulmánya a Zeitschrift für Volkskunde lapjain, M. Zender: A német Néprajzi Atlasz c. dolgozata viszont az atlasz időközben kiadott magyarázó kötetében (Erläuterungsband zum Atlas der deutschen Volkskunde. Marburg 1959) jelent meg. Így a beszámoló a következőket foglalja magában. M. Ritz igen tanulmányos összefoglalást nyújt a néprajz bajorországi történetéről és jelen állapotáról (9-26), E. Meyer-Heisig pedig a Germanisches Nationalmuseum német népművészeti gyűjteményéről (27-39). R. Kriss az Izlám tövében kifejlődött népi vallásos jelenségek egyik csoportját, a szentek kultuszát tárgyalja (40-53), G. Roesler a törzskeveredés geneológiai és néprajzi vonatkozásaival foglalkozik (54-64). J. Künzig a hanglemezre vett hiteles népdalok "képeskönyvét" ismerteti, míg E. Seemann a Német Népdalarchivum (69-72), J. Schwebe pedig a marburgi Néprajzi Archivum (73-78) munkálatairól számol be. Végül A. Staindl a déltiroli néprajzi kutatásokat és az "alkalmazott néprajz" jegyében elért teljesítményeket ismerteti. 24.362

Tudománytörténet
Geschichte der Volkskunde

16. BOBERG, Inger M.

Folkemindoforskningens historie i Melle- og Nordeuropa. København 1953. Binar Munksgaards Forlag. VIII, 382 r.

Az utóbbi években olvastunk finn, forgattunk olasz nyelvű folklórtörténetet, de ezt a dán munkát találtuk legtanulságosabbnak. Történeti vázlatát kezdi Németországgal, innen átmegy Angliába, Franciaországba. Ez eddig könyvének kb. 2/3 része. Ezután röviden érintve Hollandiát és Belgiumot, bőven foglalkozik (olyan arányban, mint Németországgal) Dánia folklórtörténetével, majd azután a skandináv országokra tér és Svédország, Norvégia, a Faeröer szigetek és Izland népköltészetkutatásának ismertetése után befejezőleg Finnország és Észtország folklórijának áttekintésével végzi. Az új tudomány 1810-20 körül Németországban indul pezsgésnek, a Grimm testvérek felléptével. Hatásuk nemcsak az európai kontinensre jelentős, hanem kiterjed az északi országokra is. A német folklór, bár voltak kimagasló művelői (pl. Th. Benfey, R. v. Köhler, J. Bolte) ezután teret veszített és csak a legujabban jut (pl. többek közt Svájcban) ismét vezető álláshoz. Anglia és Franciaország az európai folklórnak inkább széleit mint központját jelentik. Az angolok és skótok megelőzték a németeket ősi költészetük felfedezésével, de a mult régiségei iránt tanusított nagy figyelmük később lehiggadt. A XIX. sz. legfontosabb eredménye az amerikai F.F. Child bal-lada gyűjteménye. Az 1870-es évektől kezdve Angliában a hazai folklór helyén összehasonlító tudomány bontakozott ki: az etnológia. Franciaországban a folklór virágkora J. Bédier-ig tartott; a jelen században a folklór pótszere a szociológia és filozófia lett. E jelenkori kutatásokat Boberg igen röviden - 4 lapon - intézi el. Könyvéből az derül ki, hogy e tudomány igazi hazája az északi országokban van, ahol a népköltés kutatása a legszervezettebb. A kutatás alapját a XIX. század második felének gyűjtése rakta le. A folklór Dániában Sven Grundtvig személyében már az 1860-as években egyetemi képviselőhez jut, az első folklór professzor a norvég népnyelv tanára - folklór mellékszakkal - Moltke Moe 1885-ben, kizárólag folklór elnevezéssel pedig a finn Kaarle Krohn 1908-ban. Az északi folklór korán gondoskodott gyűjtő levéltárakról. Finnországban már az 1880-as évektől fogva van Néphagyománytár (Kansanrunousarkisto), Dániában Axel Olrik alapította 1904-ben a Dansk Folkemindesamling, Norvégiában Knut Liestøl 1920-ban a Norsk Folkminne-

lag nevű intézményt, Észtországban 1927-ben alakult meg az Eesti Rahva-
luulearhiiv, amely jelenleg Kreutswald intézetként működik. A nemrég
elhunyt kiváló szerzőnek sok adattal, jegyzettel dokumentált tárgyla-
gos művéből világos képtünk alakul ki arról, hogy a magyar néplagyomány-
kutatás mind történeti fejlődésében, mind előfeltételei - a szervezés -
tekintetében elmarad a legjobb európai színvonal alatt. Hogy lemaradá-
sát behozhassa, elsősorban az északi országok folklórja beható tanul-
mányozására volna szükség. 23.429

17. SCHMIDT, Leopold

Die Entdeckung des Burgenlandes im Biedermeier. Eisenstadt 1959.

Burgenländisches Landesmuseum und das Institut für wissen-
schaftliche und wirtschaftliche Erforschung des Neusiedler Sees

176 p. 8 t.

A könyv alapkérdése, hogyan fedezi fel Ausztria tudományos közvélemé-
nye annak a területnek német anyanyelvű népességét, amely a történelmi
Magyarország nyugati szélein élt és a trianoni béke után Burgenland
néven kapcsolódott az osztrák államok egységébe. A szerző huszonhét
önálló tanulmányban mutatja be azokat az utazókat, írókat, zenészeket,
természettudósokat, papokat és néprajzkutatókat, akiknek Burgenlandra
vonatkozó naplójegyzeteiből, utirajzaiból, tárcáiból, majd rendszeres
vizsgálataiból, komoly adatgyűjtőmunkáiból a táj képe Ausztria előtt
a maga népi színeivel fokozatosan kibontakozott. A kötet a hazai fejlő-
dés szempontjából is tanulságos; feltárja pl. az osztrák néprajz ki-
bontakozása szempontjából oly jelentős Haberlandt család Magyarorszá-
ról Ausztriába való átszármazásának történetét, éles fényt vet a kivá-
ló magyar bencés kutató, Sztachovics Remig személyére. Általában sok
adatával szolgálja a magyar és osztrák tudományosság egybefonódásából
adódóan magyar szempontból is fontos tudománytörténeti kutatás ügyét.
Ilyen szempontból főként a házkutató Anton Dachler szerepének tisztá-
sásához járul hozzá, akinek magyarországi működéséről kétségtelenül a ma-
gyar néprajzkutatásnak is lesz mondanivalója. 24.297

E l v e k , m ó d s z e r e k

P r i n z i p i e n u n d M e t h o d i k

18. ADAM, Leonhard - TRIMBORN, Hermann

Lehrbuch der Völkerkunde. Dritte umgearbeitete Auflage. Stutt-
gart 1958. F. Enke Verlag. 303 p.

Első, 1936. évi kiadása óta nem csökkenő népszerűségű egyetemi tankönyv, amely a természeti népek néprajzának tematikáját 15 fejezetben tekinti át; kézikönyvszerű megoldás, anyagteljesség helyett inkább a néprajzi problémák, kutatási módszerek megvilágítására törekszik, konkrét anyagot csak példaképpen von tárgyalásába. Az egyes szakcikkeket kitűnő szakemberek írják, minden fejezethez kutatási referátumok, összefüggő szöveggé formálódó annotált bibliográfiák csatlakoznak. Külön is figyelmet érdemel a természeti népekkel foglalkozó néprajzi folyóiratok földrészek szerint, valamint a néprajzi múzeumok országok szerint csoportosított jegyzéke. Mint a néprajz "természettudományi módszerei" kapnak helyet egy rövid fejezetben a dendrokronologia, a radiokarbonikus kormeghatározás és a vércsoportkutatás. A kötet egyes fejezeteit a szerkesztőkön kívül R. Thurnwald, J. Haekel, F. Herrmann, M. Schneider, K. Dittmer, H. Nevermann, D. Westermann és mások írják. A súlyosabb fejezetek szerkezeti áttekintését a cikk elé helyezett külön tartalomjegyzék segíti.

24.072

19. LUTZ, Gerhard

Volkskunde. Ein Handbuch zur Geschichte ihrer Probleme. Berlin 1958. Erich Schmidt Verlag. 236 p.

A kötet címe szerint a 'Volkskunde' fogalmának és problémakörének meghatározását tekinti feladatának. Európa saját parasztkulturájának közvetlen tapasztalat, belülről való szemlélet alapján való vizsgálata sok szempontból más feladat elé állítja a kutatást, mint a természeti népekkel való foglalkozás, a 'Völkerkunde'. A kötet a szerkesztő értékes bevezető és befejező fejtegetései keretében (utóbbi a német néprajz háború utáni eredményeinek tömörségében is kitűnő összefoglalása) a 'Volkskunde' német teoretikusainak 19 írását foglalja kötetbe. Nagy részét hozzáférhetetlen szövegek, amelyek a fogalmi tisztázódás, a feladatfelismerés és módszer fejlődésének különböző állomásait képviselik Riehl-től Gerambig. A szövegek a problémák, elvi kérdések tudatosulásának folyamatában a néprajznak tudománnyá fejlődését tükrözik. A kötetben E. Hoffmann-Krayer és V. Geramb 3-3, A. Spamer, H. Naumann és A. Strack 2-2, W.H. Riehl, K. Weinhold, A. Dieterich, E. Mogk, J. Meier és J. Schwietering egy-egy tanulmánnyal szerepel.

24.649

A t l a s z - A t l a n t e n

20. BURGSTALLER, Ernst - HELBOK, Adolf

Österreichischer Volkskundeatlas. Hgg. von — — —. Linz 1959.
Gesellschaft für den Volkskundeatlas in Österreich. 13 térk.

Az Osztrák Néprajzi Atlasz első kötete tizenhárom térképlap bemutatásával ad bepillantást a nagy vállalkozás eredményeibe. Az első térkép valóban sokatmondó ábrái az ausztriai német nyelvjárások területeit mutatják be. Az itt kirajzolódó foltok sok - a kulturjelenségek elterjedésében mutatkozó - kérdés megvilágításához igen hasznos támpontul szolgálnak. Három térképlap az ünnepi kalácsok formáival foglalkozik. Az első a mindszentekre, a második a húsvétra készített alkalmi- és a keresztszülők által adományozott kalácsokat, a harmadik pedig az élet és az év jeles napjaihoz fűződő figurális kalácsok formáit mutatja be földrajzi elterjedésükben. Két térképen a cselédfogadás napját láthatjuk. Két térkép az adventi koszoru kérdésével foglalkozik: az egyik az új szokás terjedését mutatja be, külön jelölve, hogy 1938 előtt, 1938-1945 között, illetve 1945 óta hol terjedt el a szokás; a másik térképen az adventi koszoru készítésének egy-egy helységen belül való gyakoriságát láthatjuk ('általános', 'ritka', 'ismeretlen' jelzésekkel). Négy térképlap az üvegfestmények kérdését veti fel. Az első Ausztria legfontosabb üvegfestménykészítő központja, a felső-ausztriai Sandl helység termékeinek elterjedését, jobban mondva vásárcsörzetét mutatja be, utalva az országhatáron túli szállításokra is. A második térkép (mint kiegészítő lap) az európai üvegfestménykészítést próbálja megfogni, bizonyos történeti vonatkozásaiban is. A harmadik térkép részletesen bemutatja a népi üvegfestészet közép-európai központjainak kölcsönös egymáshatását a mesterek és árusok vándorlásán és a stílus terjedésén keresztül. Végül a negyedik térkép e közép-európai központok festményeinek elterjedését, vásárcsörzetét szemlélteti. X. 24.085

21. VÉGH József

Órségi és hetési nyelvatlasz. Bp. 1959. Akadémiai K. 189 p. 219
térk. mell.

Az első magyar táji nyelvatlasz 47 kutatópont adatait rögzíti, azokon belül 8-15 adatközlő anyagát veszi számba. A hangtani kérdéseket 64, az alaktaniakat 108, a szóföldrajziakat 35 téma szemlélteti; e 207 térképlap anyagát további három összerakott térkép fogja át. Az atlasz a

Vas megye délnyugati részéhez tartozó szűkebb értelemben vett Őrség és a nyugati Zalában elterülő Hetés községein kívül néhány göcseji nyelvjárási helység adataira is kiterjeszkedik; az egyes nyelvjelenségek további párhuzamait pedig a bevezetés megfelelő fejezetében ("A térképlapok használatát megkönnyítő jegyzetek" 103-140 p.) sorolja fel. A bevezetés alaposága kiemelendő: kiterjeszkedik a "tájélatlas" és "nagyatlasz" fogalmi összefüggéseire, a nyelvjárás fogalmának ismert problematikájára, majd a kutatóterület ismertetésére. Ezután részletes módszertani felvilágosítást nyújt a gyűjtött anyag kiszemelésére, a gyűjtő eljárásra, a hangjelölésre és az adatok közlésére vonatkozóan. Német kivonata (141-154 p.), kiegészítő statisztikai regiszterei is igen jók. Néprajzilag főleg szóföldrajzi fejezetei tanulságosak.

23.903

E m l é k k ö n y v e k , g y ű j t e m é n y e k
F e s t s c h r i f t e n , S a m m e l w e r k e

22. BOKAREV, E.A. - DESERIEV, Ju. D.

Mladopisz'mennije jazüki narodov SzSzsZr. Moskva-Leningrad 1959.
Akademija Nauk SzSzsZr. 503 p.

Összefoglaló tájékoztatás a Szovjetunió nemzetiségi nyelveiről és azok irodalmáról, szövegkiadványairól. A finnugor nyelvekről szólva mintegy 60 lapon ismertetését kapjuk a permi, a morávin, a mari (cseremisiz), valamint az obi-ugor nyelveknek. A bibliográfiai felsorolásokban emlitve vannak magyar nyelvészeink főbb tanulmányai és szöveggyűjteményei is. Az egyes rokonyelvekről összeállított cikkek kiterjeszkednek a nyelvjárások sajátosságaira meg a nyelvek kutatásának és írásbeliségük kialakulásának történetére. A finnugor nyelvekhez a bevezető tanulmányt Klára Majtinszkaja, az ismert magyarszármazású nyelvész írta. Ebben (a könyv 408. lapján) megtaláljuk a Szovjetunióban jelenleg működő nyelvészeti-néprajzi intézetek felsorolását. A hasonló kutatási összeállítások, referátumok jelentősen megkönnyítik a tudományos munkát. Nemcsak az eredményeket regisztrálja ez a kötet, hanem azokról a kutatási irányokról, elvekről is áttekintést kapunk, amelyek a Szovjetunió nyelvészeti vizsgálatait meghatározzák.

24.433

23. DALA József - KISS Gyula

Matyóföld. Szerk.: ---. Bp.1959. Muzeumok Központi Propaganda Irodája. 146 p.

A sokszorosított kiadvány változatos tartalmából néprajzi szempontból elsősorban Sárközi Zoltán: Iratok a matyó nép multjából 1771-1819. c. tanulmányát kell kiemelnünk; értékes történeti néprajzi és helytörténeti adatanyagával szerves kiegészítője a szerző korábbi hasonló tárgyú dolgozatának (Iratok Mezőkövesd multjából 1837-1844. Néprajzi Közlemények III.évf. 4. sz. 241-310.) és számos adata új távlatokat nyit a helyi népélet és kultúra tanulmányozásának. Értékes helyzetképet nyújt a hely állapotáról Dala József István bevezető tanulmánya; különösen a matyó népművészet sorsának alakulásáról tett megfigyelései figyelemreméltók. Kápolnai Iván Herkely Károlynak, az ifjan elhunyt mezőkövesdi születésű néprajzkutatónak pályáját vázolja. Sándor István egy Mezőkövesden feljegyzett anekdotikus "történetet" közöl a kötetben. Kiemelkedő jelentőségű Répászky Tivadar közleménye "Mezőkövesd környékének természeti viszonyai" címen. Meg kell még emlékeznünk Kiss Gyula: Iróink és költőink nyomában Délborsodban c. írásáról, amely az írók falusi "utóéletének" vizsgálatához szolgáltat adalékokat.

24. Miscellanea Paul Rivet Octogenario Dedicata. México 1958. Universidad Nacional Autónoma de México. Tom. I. 7o7 p.; Tom. II. 9o3 p.

Az 1954-es Nemzetközi Amerikanista Kongresszus határozata értelmében Emlékkönyvet szenteltek Paul Rivet, a neves Amerika-kutató 80. születésnapjára, aki néhány nappal a kötetek napvilágra kerülése előtt halt meg. A monumentális munkát a mexikói egyetem adta ki, Bosch-Gimpera szerkesztésében. Az első kötet elején a Rivet személyére vonatkozó adatokat (életrajz, bibliográfia, stb.) találjuk, majd pedig az amerikanisztika tudományágak szerinti legjobb képviselőinek tanulmányai sorakoznak. Így etnológiai, régészeti, antropológiai, szociológiai, történeti, filológiai és folklorisztikus tematikájú dolgozatok találhatók a műben. Az öt fejezetbe foglalt 99 tanulmány tájak szerint így oszlik meg: I. Amerika általában (14); II. Észak-Amerika (8); III. Mexikó, Közép-Amerika, Antillák (19); IV. Dél-Amerika (39); V. Kolonális Amerika, folklóre kérdések, bennszülött-politika stb. (19). Kelet-Európa szakkutatóit a recenszensnek egy ritológiai tanulmánya képviseli.

23.867

25. COMMENDA, Hans

Volkskunde der Stadt Linz an der Donau. I-II. Linz 1958-1959.
Kulturamt der Stadt Linz. 359, 389 p.

A városnéprajz lassan kibontakozó kutatásának figyelemreméltó eredménye Commenda monografiája. Előszavában a szerző modern néprajzi szemléletről tesz tanúságot: "A néprajz tárgya pedig a nép, azaz az ember a maga különböző olyan közösségekhez való kötöttségével, amelyek a nép testét alkotják." A munka hatalmas, és a linzi népesség egészére vonatkozó főleg történeti adatok gyűjteménye, melyben a mai élet jelenségeinek szűkre szabott ismertetése csak kiegészíti, lezárja a történeti előzményeket. Bár az adatok aprólékos feldolgozása nem történhetett meg heterogén és szerteágazó voltuk miatt, így is nagy jelentőségűnek kell tartanunk egy város történeti és jelenkori néprajzi anyagának e szépen rendezett publikálását. - Az első kötetben a város helyzetének, történetének, népességének ismertetése után a linzi közösségekről, majd a szokásanyagról: az év, az emberi élet és egyes foglalkozások szokásairól, a tételes és "világi" hitvilágról, a gyógyításról, jogról kapunk tájékoztatást. A második kötet nagy összefoglaló fejezetének címe: Volksgüter, mely A./ a tárgyi kulturával - viselet, képzőművészet, táplálkozás, élvezeti szerek, vendéglátó helyek és különleges foglalkozások - B./ a szellemi kulturával - nyelv, költészet, elbeszélések, dal, zene, tánc, színjátszás - C./ a szórakozásokkal foglalkozik. Befejezésül szép fényképsorozatot láthatunk. Tárgymutató könnyíti meg a hatalmas anyag használatát. 23.968

N é p e k , n é p c s o p o r t o k , t á j a k
L a n d s c h a f t e n , V ö l k e r , V o l k s g r u p p e n

26. DANKÓ Imre

A körösköz-bihari hajduság. Gyula 1959. Erkel Ferenc Múzeum. 70 p. 1 térk. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai. 8-9.

A mű megismertet bennünket a körösköz-bihari hajduság történetével, kialakulásuktól - harcaikon, letelepedésükön, kiváltságnyerésükön keresztül - jobbágysorba süllyedésükig. A szerző nem törekszik teljeségre, célja körülhatárolni a hajduság fogalmát, fel kívánja vázolni szerepüket, ismertetni az egyes telepeket és fel akarja hívni a kutatás figyelmét a körösköz-bihari hajduságra és ösztönzést adni a további kutatásokhoz. Áttekinti történelmünknek azt a két évszázadát (XVI.-

XVII. század), amelyben a hajduság története szoros kapcsolatban áll az Erdélyi Fejedelemséggel és a magyar szabadságtörekvésekkel. Bemutatja a letelepült hajduság életkörülményeit, társadalmi viszonyait, településeit. "Adattár"-ában előbb a körösköz-bihari hajdutelepeket, majd a velük szoros kapcsolatban álló helyeket ismerteti ábécé sorrendben. Az egyes telepek ismertetésénél kiterjeszkedik keletkezésük időpontjára és 16. századi lakóinak nevére. 24.41c

27. GYÖRFFY György

Tanulmányok a magyar állam eredetéről. Bp. 1959. Akadémiai K. 168 p. A Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára.

A kötet két tanulmányt foglal magában. "A magyar nemzetségtől a vármegegyig, a törzstől az orszáig" című először a Századok 1958. 12-87., 565-615. l., a "Kurszán és Kurszán vára" című pedig a Budapest Régiségei XVI. 1955. 9-34. l. jelent meg. Új kiadásuk a tanulmányok hozzáférhetőségét hivatott biztosítani: részleteik gondolatgazdagsága és sokoldaluan meg támogatott összeredményük a magyar társadalomtörténet, a magyar ethnikum kialakulása és a magyar államélet kezdeti formái szempontjából egyaránt jelentős, előbbre viszi a kutatást. Különösen figyelemreméltó a kazárok és segítőnépek jelentkezése Árpád-kori személy- és helynevekben, amelyeket a kötet különös gonddal elemez; így a kalizok, az alánok (jászok), ruszok, besenyők, egyes bolgár-török törzsek (mint a suvár, a barsula és az eszkil, amelyeket a szerző a Zuard, a Bercal, valamint - új megfontolások alapján - a 'székely' törzs-, illetve helynevekkel egyeztet) nevét. Nem kevésbé lényeges a dux személyének alárendelt későbbi testőrnépek sorának kiegészítésével a várong és kölpény népnév kikövetkeztetése bizánci analógiák alapján, minthogy ezeknek emlékét ugyancsak helynevek őrzik hazánkban. Nem kevésbé lényeges az avarnak minősített régészeti leletek ellentmondásosságáról szóló fejtegetése népnév mindinkább gyűjtőnévnek bizonyul, amely jelentős régészeti nyomaiban a magyarság finnugor alapelemeivel egybeolvadva ahhoz való rokonságát látszik igazolni. 24.40l

28. KODOLÁNYI János, ifj.

Ormánság. Bp. 1960. Gondolat. 135 p. 32 t.

A kiadóvállalat tájmonográfiáinak e második kötete a negyven-egynéhány községhez tartozó alföldi jellegű baranyai vidék földrajzi jellegének és multjának áttekintéséből indul ki. A társadalmi fejlődés összefügg-

géseiben keresi az "egykezés" megszűnőben lévő szokásának kiváltó oka-
it. Vázolja a táj települési és építkezési formáit, különös tekintet-
tel a "talpasházra" és a ház berendezésére. A gazdálkodás formáit, a
mezei, erdei, vízi életet, valamint az állattartást, főleg a disznók
makkoltatását ismertető rész a könyv legtúzetesebb kidolgozásu fejeze-
tei közé tartozik. Ismerteti az Ormánység legjellemzőbb ételeit, vise-
letének darabjait s azok előállítási technikáját, változatos népművé-
szeti ágait. Helyet kap a falusi életrendet meghatározó szokások elem-
zése s szemelvényekkel színesített áttekintést kapunk az ormánysági
népköltészet meséiről, dalairól, balladáiról, ugyszintén a jellemző
hiedelmekről, mondákról, végül egyes népnyelvi sajátosságokról. A zá-
rófejezet "mit olvashatunk az Ormányságról" címen referátumszerűen fog-
lalja össze a tájra vonatkozó néprajzi szakirodalmat. 24.560

29. NUTZ, Walter

Eine Kulturanalyse von Kei. - Beiträge zur vergleichenden Völ-
kerkunde Ostindonesiens. Düsseldorf 1959. Triltsch Verlag, 166 p.
Beiheft 2. zur Ethnologica.

Annak ellenére, hogy Indonézia területéről különösen holland szerzők
tollából számos leírás áll rendelkezésünkre, csak elvéve bukkanunk o-
lyan munkákra, melyek egy-egy sziget vagy szigetcsoport néprajzát ösz-
szefoglalva mutatnak be és az anyagot nagyobb összefüggésekbe igyekez-
nének beágyazni. E kisszámú munkák közé tartozik Walter Nutz doktori
disszertációja, mely Kelet-Indonézia egy szigetcsoportjával, a Kei
csoporttal foglalkozik. A terület számunkra sem érdektelen, mivel a
Néprajzi Múzeum Indonézia-gyűjteményében meglehetősen sok tárgy van
erről a szigetcsoportról. Nutz könyve bevezetőjében a vizsgálat prob-
lematikájával, a követett módszerrel és a forrásokkal foglalkozik, majd
összefoglaló képet nyújt a szigetcsoportról. A tárgyalás három részre
oszlik. Az első rész az anyagi kulturát, a második a társadalmi-vallá-
si kulturaképet vizsgálja, míg a harmadik az analízis eredményeit fog-
lalja össze. Ennek során elsősorban a terület kultúrtörténetét, a la-
kosság rétegződését igyekszik megállapítani. Ha a végeredményt illető-
en lehetnek is fenntartásaink, a munkát mindenképpen hasznosnak tart-
juk, mivel egy etnikailag határterületnek számító szigetcsoport kultu-
ráját analizálta és az általa összehordott anyag mindenképpen maradandó
hozzájárulás az indonéziai kérdésekkel foglalkozó összehasonlító nép-
rajzi kutatáshoz. 24.426

30. VAJKAI Aurél

A Bakony néprajza. Bp. 1959. Gondolat K. 176 p. 26 t. 1 térk.

A könyv - amely a széles olvasóközönség érdeklődésére számíthat - gondos, több évtizedes gyűjtőmunka eredménye. A bevezető fejezet után a táj földrajzi jellegzetességeivel és röviden - oklevelek alapján - történelmével ismerkedünk meg. A következő fejezetek a vidék anyagi kulturáját tárgyalják. Az "Érdőgazdálkodás" c. fejezet a gyűjtőgető életmóddal, méhészettel, vadfogással, a "Gazdálkodás" c. a pásztorkodással, főként a Bakony erdeiben folyó rideg állattartással, a makkoltatással ismerteti meg. Régi mesterségekkel, a szűr-szabósággal, csutorakészítéssel, a timárok, fazekasok munkájával foglalkozik az "Ipar, kereskedelem" c. fejezet. A településről, építkezésről írva, megállapítja a szerző, hogy a vidékre jellemző oszlopos, boltíves gádoru épületeket a 18-19. sz.-i kismemesi stílus alakította ki. A butorzat, viaselet tárgyalása után a pásztorművészettel és újszerűen, a falu izlésével foglalkozik a szerző, megállapítva, hogy főtörekvésként jelentkezik ma a városi kultúra utánzása. Az anyagi kulturánál rövidebben tárgyalja a könyv a szellemi hagyományokat. A hiedelemvilág szűkszavú tárgyalásáért kárpótolnak azok a teljes szövegekben közölt "babonás történetek", amelyeket a boszorkányok, táltozók, garabonciások, ördögös kocsisok alakjai köré font a nép képzelete. A mű végén a táj iradalmának részletes bibliográfiáját kapjuk. Az izléses kiállítású könyvet több fénykép és a bakonyi települések térképe zárja. 23.957

31. VAJKAI Aurél

Szentgál. Egy bakonyi falu néprajza. Bp. 1959. Akadémiai K. 398 p.

A könyv Veszprém megye egyik falujának anyagi műveltségét mutatja be a második világháborút megelőző állapotában. Igénye, hogy az adott helység felszabadulás előtti tárgyi kulturájának helyszíni gyűjtésre támaszkodó teljes etnografiai leírását adja, a műveltségi állomány gazdasági, társadalmi meghatározottságára rámutasson és annak alakulását az életformában bekövetkezett változásokhoz kapcsolja. Szentgál a feudalizmus korában kiváltságokat élvező kismemesek által lakott helység és csak a XIX. század folyamán parasztosodik el a nemesi kiváltságok elévülése nyomán. Anyagi kulturájában is tükröződik, - a környék jobbagyalvaihoz viszonyítva, - ez a társadalmi-jogi különállás és a kultúra változásában nyomon követhető az elparasztosodás folyamata. A monográfia a tárgyi emlékek teljességre törekvő leírása mellett ennek az

életforma-változásnak folyamatát kívánja bemutatni. Különös figyelmet szentel a fenti tényezők mellett a természeti feltételek lehetőségeket nyújtó és korlátokat szabó szerepének. 11 fejezetre tagolva veszi számba a tárgyi műveltség javait: 1. az erdő haszna, 2. vadászat, 3. állattartás, 4. földművelés, 5. táplálkozás, 6. építkezés, 7. tanya-pusztá, 8. butorzat, 9. öltözet, 10. ipar és kereskedelem, 11. diszitóművészet. Az egyes fejezetekben gazdag illusztrációs anyag segíti a szöveg értelmezését. Bő német nyelvű ismertetés foglalja össze a kötet tartalmát. Végül indexek könnyítik a mű használhatóságát. Kiemelkedő a közel négyezer címszót tartalmazó tárgymutató, amelyik mint Veszprém megyei tájszótár is számottevő. A könyv gazdag anyagával néprajzi irodalmunk nyeresége; mint néprajzi adattár pedig, módszeres anyagközlésével hasznos utmutató a tárgyi néprajzi gyűjtésekhez. Sajnálatos, hogy képanyaga nyomdatechnikailag nem sikerült.

24.152

A n y a g i k u l t u r a - S a c h k u l t u r

32. VAN HEEKEREN, H.R.
The Stone Age of Indonesia.'s-Gravenhage 1957. Martinus Nijhoff.
141 p. 16 t.
33. VAN HEEKEREN, H.R.
The Bronze-Iron Age of Indonesia.'s-Gravenhage 1958. Martinus
Nijhoff. 108 p. 22 t. Verhandeligen van het koninklijk instituut
voor taal-, land- en volkenkunde. Deel XXI, XXII.

Heekeren két munkája Indonézia kőkorráról és bronz-vaskorról elsősorban ad összefoglaló tájékoztatást ennek a területnek a régészetéről. Bár közvetlen régészeti vonatkozásában is érdekes az anyag, talán még érdekesebbnek nevezhető az etnológia szempontjából, mivel az óceániai kulturák rétegződését, eredetét illetően is - különösen a kőkort illetően - nem egy kérdésre feleletet ad. A kőkorról foglalkozó munka előbb geológiai bevezetést ad, majd ismerteti Indonézia paleolitikus, mezolitikus és neolitikus lelőhelyeit, befejezésként pedig kísérletet tesz az indonéziai kőkorszak kronológiájának megállapítására. A bronz-vaskorral foglalkozó munka javarésze anyagismertetés, melynek során bemutatja előbb - földrajzi csoportosításban a szörványleleteket, majd a megalitikus kulturákat, végül pedig az urnatemetőket. A munka befejező részében Heekeren a dongson kultúra eredetének a kérdésével foglalkozik, ennek során tárgyalja Heine-Geldernnek a dongson kultúra eredeté-

re vonatkozó nézeteit. Mindkét munkát gazdag képanyag illusztrál és kitűnő bibliográfia tesz használhatóbbá. A Távol-Kelet régészétével, etnológiájával foglalkozó kutató számára mindkét munka nélkülözhetetlen. 24.31o, 24.311

34. HIROA, Te Rangi (Peter H. Buck)

Arts and Crafts of Hawaii. Honolulu 1957. The Bishop Museum Press. XV, 6o6 p. Bernice P. Bishop Museum Special Publication 45.

Te Rangi Hiroa posthumus munkája, mint az előszó is megjegyzi, azon ritkuló opusok közé tartozik, melyek az etnológiának egy újabban elhanyagolt területével, az anyagi kultúrával foglalkoznak. E könyvében a kitűnő polinéziai szakértő a Hawaii-szigetek anyagi kultúráját mutatja be példamutató alapos-sággal és részletességgel. Nem hisszük, hogy e munka után még lehetne újat mondani erről a kérdéssről. A munka első-sorban a honolulu-i múzeum anyagán alapszik, de Te Rangi Hiroa más múzeumok anyagát is bevonta tárgyalásába. A könyv számozatlan fejezetekben veszi sorra a hawaii anyagi kultúra egyes részeit. A táplálékkal kezdi, ennek során az állati és növényi anyagokat mutatja be, leírja a földművelő szerszámokat, foglalkozik a főzéssel, a konyhaeszközökkel, stb. A továbbiakban hasonló részletesen ismerteti az építkezést, a kosárfonást, viseletet, csónakokat, a halászatot, a játékok tárgyi kellékeit, a zeneszerszámokat, fegyvereket, a vallási élettel kapcsolatos tárgyakat, az ékszereket, végezetül pedig a halállal és temetkezéssel kapcsolatos tárgyi javakat. A munkát 35o ábrán - rajz és fénykép - számtalan tárgy illusztrálja, közöttük sok metszet. Az ábrák az anyagi kultúra technikai részleteit is bemutatják. Kár, hogy a művészeti anyag zsufolt, a szobrok közül 5-6 is szerepel egy-egy táblán. A munka mindazok számára nélkülözhetetlen, akik összehasonlító ergológiai-
ával foglalkoznak. 24.o94

35. OAKLEY, Kenneth P.

Man the Toll-Maker. 4. Ed. London 1958. British Museum. 98 p. 2 t. 1 térk.

A British Museum Paleontológiai Osztályának ez a kiadványa vezetől szolgál a kiállítás egyes részeihez, melyek "az ember fejlődésének kulturális aspektusát" mutatják be. A füzet azonban ezen túlmenően a legújabb ásatási eredményeket is számbavevő, teljességre törekvő tudományos áttekintést kíván adni a paleolith kultúrákról. A bevezetés az

emberi eszközkészítés általános problémáit ismerteti. Továbbiakban képet kapunk az eszközkészítő eljárásokról, főként a kő különbözőféle megmunkálási módjairól. Az eszköztípusoknak több helyen néprajzi párhuzamokat is hasznosító leírását adja. A technikák és eszközök alapján tekintti át a szerző az óvilág paleolith és mezolith kulturáit, velük kapcsolatosan rendre megemlékezve az embertani leletekről is. A szöveget számos rajz, a kulturák és főbb lelőhelyek szótárszerű jegyzéke s egy kronológiai táblázat kíséri.

24.531

Erdők, vizek - Wald und Wasser

36. BABUS Jolán

A lónyai vizek néprajza. Bp. 1959. Magyar Nemzeti Múzeum - Néprajzi Múzeum. 117 p. Néprajzi Közlemények. IV. 3.

A tanulmányszámba beillő adatközlés egy vizekben egykor igen gazdag tiszaháti falu, Lónya vízi életét tárja elénk. A falu szántóművelésre kevésbé alkalmas területét egyfelől a Tisza és holtágai határolják, másfelől számos ér, patak, tó és mocsár hálózta be. Ezen alakult ki az a sajátos vízi életforma, mely nemcsak a sik Tiszahát fenti ártérére nyomta rá bélyegét, hanem éppenugy jellemezte valamikor a Szernye melletti Tóhát népének nehéz életét, mint ahogy számos egyező vonását leli fel a kutató a szomszédos Bodrogköz vízi életével is. A ma élő öregek még sokat láttak ezekből a vizekből és így igen eleven erővel tudják megörökíteni szüleik, nagyszüleik elbeszélései nyomán a lecsapolás előtti világ számos vonását. Ennek a küzdelmes létfenntartásnak legjellemzőbbjeit, a vizek közötti közlekedésnek, valamint a legalapvetőbb élelem- és jövedelemszerző foglalkozásnak, a vizek közötti gyűjtögetésnek és halászatnak írja le különböző formáit a szerző. Az ábrázolásokkal gazdagon ellátott leírások során rámutat arra is, miként használta fel a nép a természetben talált nyersanyagokat élete fenntartására, védelmére vagy munkája eszközeiül. Az adatokban rendkívül gazdag monográfia másik nagy érdemét annak a ténynek a rögzítésében találjuk, mely az Alföld mocsarakban és folyami kiöntésekben bővelkedő peremterületének, a szomszédos síkvidék gabonatermő területeivel folytatott gazdasági cseréjére vonatkozik, mely Bereg-, Szabolcs-, Szatmár és Zemplén megyék szegény népét valamikor nagy mértékben egymásra utalta s így a népi élet számos egyezésének lett okozója. A néprajztudománynak a fenti adatokkal való gazdagítása mellett külön is megdi-

csérendőnek tartjuk a Néprajzi Közleményeknek azt a törekvését, hogy önálló kötetként helyt ad kisebb tájmonográfiák közlésének is. F.2380

37. ERDÉLYI Zoltán

Az erdő néprajza. Bp. 1959. Magyar Nemzeti Múzeum - Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattár. 56 p.

A hasznos könyv szándéka szerint vezérfonal az erdő néprajzával kapcsolatos adatok gyűjtéséhez. Valójában ennél lényegesen több, az elhanyagolt kutatási terület tematikájának első módszeres kidolgozása, amely a szakemberek számára is jelentős. A kérdéskör lényegét ismertető bevezetés után a téma tárgyi szempontok szerint tagolt alapbibliográfiáját közli (50 cím a 8-11. l.). Ezután a bibliográfiának megfelelő kérdéscsoportokra bontva vonulnak fel előttünk a kutatás alapproblémái. 1. az egykori erdők emlékei, 2. az erdőközirtokosság, 3. az erdőmunkások, 4. fadöntés, 5. a "faközéltetés", 6. a szállítás, 7. a felhasználás és értékesítés, 8. az erdőirtás és gondozás, 9. az erdei legeltetés, 10. erdei gyűjtögetés, 11. a vadászat, madarászat, méhészet, 12. a szénégetés, 13. a mészégetés, 14. a faismeret és a fával, erdővel kapcsolatos hiedelmek kérdései. A fentiekkel kapcsolatos eszközanyag vizsgálatának megalapozásául 16 ábra egészíti ki a munkát. A könyv az "Útmutató füzetek a néprajzi adatgyűjtéshez" c. sorozat 5. számaként jelent meg. 24.650

F ö l d m ű v e l é s - A c k e r b a u

38. GOLOMB, Ludwig

Die Bodenkultur in Ost-Turkestan. Oasenwirtschaft und Nomadentum. Posieux-Freiburg (Schweiz) 1959. Verlag des Anthropos-Institutes. XII, 160 p. 21 t. 5 térk. Studia Instituti Anthropos 14.

A néprajzi irodalomban egyre terebélyesedő talajművelés-kutatást gyarapította könyvével L. Golomb, aki mint misszionárius majd két évtizedet töltött Északnyugat-Kínában, Kelet-Turkesztánban az 1920-30-as években. Közvetlen megfigyeléseit irodalmi anyaggal is bővítette. Könyvének első része általános földrajzi tájékozódást ad az ismertetett területről; második résztől találhatunk tulajdonképpen néprajzi anyagára. Ebben ismerteti a talajművelés módját, mégpedig az öntözéses és oázis-gazdálkodást, az öntözés egyes eszközeit és formáit, a talajjavítási módokat és az öntözés nélküli, tavaszi földművelést. A harmadik

rész a talajművelés formáit és a vele kapcsolatos eszközanyag használatát mutatja be, mégpedig először a fák gondozását, majd a kiterjedt kertkultúrát s végül a gabona és egyéb haszonnövények művelését. Részletesen szól a gabonatermesztés időbeli megoszlásáról, a földelőkészítéséről, aratásról, nyomtatásról, a gabona tárolási módjairól és elkészítéséről. A negyedik részben a nomádok talajműveléséről kapunk adatokat. Megismerhetjük a nomadizmus helyi formáit, mint a részben nomád, a transhumáló, a félnomád, az alpi nomád formákat és a teljes nomadizmust, majd a nomád pásztorok gazdálkodását: a téli és nyári legeltetést, állatnevelést, széna-készítést, végül a nomádok földművelését. A helyi állat és növénynevek regisztere, a földrajzi és idegen-azavak jegyzéke, irodalom és bő fényképanyag egészíti ki a könyvet, amely a gazdálkodás primitív formáit kutató szakember számára értékes adatokat tartogat. 23.916

39. MOSIG, Alfred

Der deutsche Bauerngarten. Berlin 1958. Deutscher Bauernverlag. 95 p.

Az előkelőségek változó stílusu parkjaival szemben a német parasztkert - távol a nagyvárosoktól - viszonylag változatlan "diszített haszon- és orvosságkert", nagyjában évszázados egyformasággal. Kibontakozása mégis lépcsőzetesen történt. A kezdeti "germán" formát a gyűjtögetéssel szerzett, utóbb a ház közelébe plántált növények, cserjék, fák alkotják, amelyek közül a szerző főleg a bodza és boróka jelentőségét hangsúlyozza a VI. század egyszerű haszonnövényei mellett. A következő lépcsőként a paraszti haszonkert kialakulása következik. A középkori császári és kolostori kertek jelentős szerepet játszanak a görög-római kertkultúra közvetítésében; így a nagy illóolaj tartalmu déleuropai orvosságnövények átplántálásában, amelyek közé a ruta, a rozmarin, az "istenfa" (*Artemisia abrotanum*) stb. tartozik. Mindezekről irodalmi emlékek adnak hírt Strabó Hortulusától (847) Konrad von Megenberg "Természet könyve" c. művéig (1350) mind szélesebb adatanyaggal. Csak a középkor végén, a polgári kultúra kibontakozásával válik a német parasztság kertje "diszessé", amikor a hasznossági szempontok mellett az esztétikai igények kielégítése is a kert feladata lesz; ugyanekkor jelentkeznek a kerti növények sorában a keleti hatások, majd egyéb exotikus befolyások is. A népszerű munka gazdag irodalmat csak globálisan sorolja fel, részleteiben nem idézi. A tudományos szaknevek pontos rög-

zítése mellett értéke a legfontosabb növényfélések ábrászerű bemutatása is.

23.915

40. SÁRKÖZI Zoltán - SZIGETVÁRI István - SZILÁGYI Gábor

A százéves mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár története.

/1856-1956/. Bp. 1959. Mezőgazdasági K. 147 p.

A mezőgazdasági gépgyártás kialakulásának, termelésének története sok szempontból tanulságos a néprajztudomány számára, hiszen tanúi lehetünk a paraszti eszközváltás mögött kibontakozó és annak feltételeiként megmutatkozó modern gépipar fejlődésének. E mezőgazdasági gépipar természetesen a paraszti termelést közvetlenül kiszolgáló kézműiparhoz kapcsolódott, és számunkra is a fenti műből éppen erre az időszakra vonatkozó részek a legérdekesebbek. E rész szerzője, Sárközi Zoltán, mindenekelőtt a gyár mosonmegyei megalakulásának mezőgazdasági feltételeit vizsgálja. Majd a rendelkezésre álló adatok alapján, részletes áttekintést kapunk a gyár életéről és készítményeiről, a különféle talajművelő eszközökről, (ekék, boronák, stb.), a cséplőkről, rostákról, szecskavágókról, stb. Ezeknek némelyikét még ma is megtalálhatjuk a paraszti használatban. A továbbiakban a szerző bemutatja a gyár fejlődését és a munkásság harcait az első és a második világháború előtt, majd a felszabadulás előtti időszakban. A hasznos könyvet számtalan ábra és fénykép egészíti ki; a magunk részéről szívesen láttunk volna még több korai eszközábrázolást - ha erre anyag kínálkozott volna.

24.537

41. SCHWANITZ, Franz

Die Entstehung der Kulturpflanzen. Berlin - Göttingen - Heidelberg 1957. Springer Verlag. 151 p. Verständliche Wissenschaft 63.

Az alkalmazott botanika hamburgi intézetének professzora tömör szakszerűségében is jól áttekinthető képet ad a kulturnövények kialakulásának természettudományos folyamatáról. Ezzel kapcsolatban szükségszerűen kerül sor a vadnövényeket "megnemesítő" emberi beavatkozások ismertetésére. A gyűjtögetés és földművelés közt megfigyelhető átmeneti formák művelődéstörténeti ismertetése éppoly tanulságos, mint a kulturnövények kifejlődésének földrajzi-történeti kronológiája. Bár a tudományos forrásanyagot csak globálisan sorolja fel, irodalomjegyzéke a kérdéskör modern kutatási eredményeit rögzíti, 21 címmel is értékes segítséget nyújt. A kötet a gabonaneműek, kapások és gyümölcsfélék rend-

kivül kiterjedt területéről egyaránt bőven veszi fejtegetési példáit, ismételten figyelembe veszi a kerti virágokat s a tárgyalt növényekről tárgymutatója jó áttekintést nyújt. 24.197

V i s e l e t - T r a c h t

42. ANDERSON, Ruth Matilda

Costumes painted by Sorolla in his Provinces of Spain. New York 1957. The Hispanic Society of America. IX, 198 p. 1 t.

Joaquin Sorolla y Bastida (1863-1923), a jónévtű festő "Spanyol vidékek" című képsorozatával szemléletesen rögzíti különböző spanyol tájak viseletét. E képek alapján veszi sorra a neves viseletkutató León, Castilla la Nueva, Castilla la Vieja, Extremadura, Galicia, Guipuzcoa, Navarra, Aragón, Cataluña, Valencia, Andalucia viseletének jellegzetességeit. A tájakon belül a szokásos ünnepi játékokat, felvonulásokat, vásárokat, multságokat örökítenek meg a képek s különböző részleteik nagy változatossággal utalnak az ábrázoltakra. Így a viseletek értelmezésében jelentős szempontként vetődik fel, kik hordják s mit reprezentál a bemutatott viselet-együttes. A nagyon pontos és modern szempontu elemzések során a szerzőnek bő alkalma nyílik a történeti visszatekintésekre, az időben lemérhető változások rögzítésére is. Egyben a szövegbe foglalva a spanyol viseleti terminológia egész kis szótárát nyújtja könyvében. A viseletnek az élet sokoldalú összefüggéseibe ágyazott ismertetése a kötet egyik legvonzóbb sajátossága.

24.ool

43. LEOPOLDI, Hans Heinrich

Mecklenburgische Volkstrachten. 1. Teil. Bauertrachten. Leipzig 1957. VEB Friedrich Hofmeister. 192 p.

Mecklenburg térségében az utolsó félévszázad folyamán a népviselet utolsó nyomai is eltűntek. Már 1890 és 1900 között is csak Schönberg és Rehna községekben jelentkezik szórványosan a hagyományos viselet. Így a kötet lényegében történeti néprajzi érdekű: dokumentumokra, régi művek illusztrációira és muzeumi tárgyakra támaszkodik. A terület múltjának társadalomtörténeti áttekintése után a helyi viseletkutatás, majd a helyi viselet fejlődésének összefoglaló ismertetése következik. Lényeges megfigyelése, hogy hagyományhű vidékeken, kedvezőbb gazdasági viszonyok közt a junkerek nyomásának csökkenésével a parasztság, nem-

csak megtartotta, de tovább is fejlesztette az elmúlt században viseletét. Ezután Mecklenburg egyes vidékeinek viseletformáit tekinti át, majd az egyes viseletdarabok ismertetése következik. Külön fejezet tárgyalja a viseletnek egyes falusi csoportokban betöltött funkcióit: a hétköznapi és ünnepek, a korcsoportok, végül egyes különleges alkalmak viseletbeli eltéréseit elemzi s kitér az alkalmi ruhadarabok kölcsönzésének problémakörére. Érdekesek a viseletet szabályozó különféle rendelkezések szövegei, valamint az egyes viseletdarabok értékét dokumentáló táblázatok. Kár, hogy a képekhez fűzött jegyzetek csupán a forrás jelzésére szorítkoznak. A mecklenburgi viselet irodalmát áttekintő bibliográfia 48 címet foglal magában. 24.005

É p i t k e z é s , b u t o r - H a u s u n d H a u s r a t

44. ERIXON, Sigurd

Technik und Gemeinschaftsbildungen in schwedischem Traditionsmilieu. Stockholm (1957). Bröderna Lagerström. 224 p. 1 t.

A szokatlan cím mögött Sigurd Erixon több összegyűjtött tanulmányát találja az olvasó, melyek korábbi svéd kiadásuk után ez alkalommal német fordításban is megjelentek. Az egymáshoz kapcsolódó dolgozatok a svéd településsel és építkezéssel foglalkoznak, a tárgyi jelenségeket mindenütt társadalmi háttérükbe illesztve - erre utal a cím - s multjukt történeti emlékekben visszakövetve. Az első tanulmány a svéd faluformákat és határfelosztási módokat tekinti át, a következő terjedelmes dolgozat pedig a svéd faépítészet technikai formakincsét rendszerezi történeti alakulásában, összehasonlító megvilágításban. Egy fejezet Észak-Svédország "templomi városait" mutatja be, azokat az időszakosan használt telepeket, ahová ünnepekre, adófizetésre, stb. összegyűlt a környező szétszórt falvak, udvarházak népe. Ide kapcsolódik a templomba vízi úton járó falvak "templomi csónakközösségeinek" leírása is. "A záruk fejlődéstörténetéből" cím alatt egész Európára kitékintő kultúrtörténeti összefoglalást találunk. A nagymultú svéd vaskohászat egyik falutelepülésének leírása zárja a tanulmányok sorát.

24.147

45. MEIER-OBERIST, Edmund

Kulturgeschichte des Wohnens im abendländischen Raum. Hamburg 1956. Ferdinand Holzmann. 344pp.

Edmund Meier-Oberist könyve egy mindeddig alig kidolgozott terület összefoglalását adja: az európai népek, továbbá az északamerikai telepesek lakáskulturáját tárgyalja az ókortól, nevezetesen a görög-etruszk-római kortól - illetőleg az Alpoktól északra fekvő részeken az óskortól - egészen máig. A szerző igen sokoldalúan vizsgálja témáját: nemcsak a díszes, ünnepi külsejű helyiségek érdeklik, hanem a lakószobák, konyhák, kamrák alakulását is áttekinti, s képet próbál nyújtani az ott lezajló köznapi életről is. Emellett nemcsak az uralkodó osztályok lakásával ismertet meg bennünket, hanem bemutatni igyekszik a társadalom minden rétegének otthonát, s a könyv kb. egy negyedét a népi lakásmódoknak szenteli. Az így nyújtott anyagot ill. alaprajz és 222 nagyméretű kép, nagyrészt korabeli festmények, rajzok reprodukciója, továbbá muzeumi interieurök képe teszi szemléletessé. 23.725

M a l m o k - M ü h l e

46. NAGY CZIROK László

Száraz és szélmolnárok élete a Kiskunságon. Bp. 1959. Muzeumok Központi Propaganda Irodája. 80 p. 1 térk.

A munka, - mint a bevezetőjéből megtudjuk - rövidített formája a szerző készülő monografiájának. Keresztmetszetét adja a korábban nagy virágzást elért iparágnak. "50-60 év távlatából gyerek és ifjukurunknak rég elpusztult öreg malmainkhoz kapcsolódó kedves emlékei", a még élő egykori molnárok elbeszélései, valamint a levéltárak adatai adják a dolgozat anyagát. A kilenc fejezetre osztott munka, főleg a kiskunhalasi inaskodó molnárgyerek, segéd, valamint a molnárgazda munkáját, szokásait, életét, munkáját, a családi és társadalmi életben betöltött szerepét mutatják be. Nem hiányzik a dolgozatból az ünnepek csendes méltósága, a hétköznapok jókedve sem. A dolgozat közel felét a céhekre vonatkozó anyag foglalja el, részletesen tárgyalva annak szervezetét, rendtartását, szokásait. Főleg a mesterlegények céhbéli szokásainak leírása érdemel különös figyelmet, ahol oldalakon át olvashatjuk (az egyes szokások részletes bemutatása mellett) az egyes alkalmakkor mondott verses mondókákat is. Befejezésként "Társalkodás a malmok alatt" c. fejezetben kitűnő adatokat találunk a hagyomány, a népköltészeti

termékek , mesék, mondák terjesztésének alkalmairól; valamint a szóra-
kozás, hírközlés, az emberek közti kapcsolat ápolásának módjairól. A
Kiskunhalas belső és külső területének egykori száraz- és szélmalmai -
ról készült elterjedési térkép teszi teljesebbé a munkát. 23.997

N é p m ű v é s z e t - V o l k s k u n s t

47. BODROGI Tibor

Oceánia művészete a Magyar Nemzeti Múzeum - Néprajzi Múzeum
gyűjteményében. Bp. 1959. Képzőművészeti Alap. 46 p. 88 t.

48. BODROGI, Tibor

Oceanian Art. Budapest 1959. Corvina. 41 p. 88 t.

A Néprajzi Múzeum nagyértékű oceániai gyűjteményének 170 darabját mu-
tatja be kitűnő fényképeken ez a kötet. Kántus János, Fenichel Sámuel,
Festetics Rudolf, Vojnich Oszkár, Biró Lajos, Verebélyi Károly, Bandat
Horszt és Róheim Géza tudós igényű gyűjtőmunkája mellett e kollekcio
létrejöttében Giovanni Bettanin műkereskedő, az 1896. évi missziós ki-
állítás és egy Panther nevű osztrák-magyar hadihajó anyaga is szerepet
játszott. A primitív művészet fogalmának tisztázása és problémáinak
felvázolása után a bevezetés az Óceánia gyűjtőnéven ismert szigetcsop-
portok: Melanézia, Polinézia, Mikronézia, Indonézia művészetét jellem-
zi sorjában. A jellemzés kiterjed a sajátosan formai-strukturális szem-
pontokon túl a művészi tárgyak társadalmi-néprajzi funkciójának és
kultikus jelentőségének vizsgálatára is. A bevezetést lezáró táji cso-
portosítású bibliográfia 63 címet tartalmaz. A képekhez kapcsolódó ma-
gyarázatok nagy ökonomiával taglalják a tárgyak anyagát, készítési
technikáját s megadják méretüket is. A kötet a hasonló jellegű kiadvá-
nyok sorában a legszebbek közé tartozik. Német redakciója a közeli na-
pokban jelenik meg. 24.319, 24.361

49. PLICKOVÁ, Ester

Pozdisovské Hrnčiarstvo. Bratislava 1959. Slovenské Vydavateľstvo
Krasnej Literatúry. 233 p. 13 t. Kniznica L'udového Umenia 9.

A könyv a több mint ötszázéves hagyományú fazekasközpont, Pozdisovce,
egyszerű, diszitetlen anyagát négy korszakra osztva mutatja be. Az el-
ső a fazekasság fejlődését a 15. sz.-tól a céhalapításig, a második
ettől, tehát 1743-tól a 20. sz.-ig, a harmadik a fazekasok szövetke-
zetbe tömörüléséig 1947-ig, a negyedik pedig a jelenig kíséri el. Az

első korszakot levéltári kutatásokból rekonstruálja: a fazekasok feudális nagybirtokon dolgoztak, de már a 15. sz.-ban is volt lehetőségük piaci árusításra. Az edények készítési technikája a fejlett középeurópaiéval azonos. Használnak korongot, nyitott gömbölyű kemencékben égetnek, edényeik zömét füstelfojtással szinezik, de ismerik az engobet is. A második periódus a fazekasipar virágzását jelenti. A céhes fazekasok függetleníteni tudták magukat a földesurtól és lehetőségük volt mesterségbeli tudásuk fejlesztésére. Elősegítette a fazekasipar fejlődését a falusi lakosság életszínvonalának emelkedése. A parasztság igénye megnőtt, több és díszesebb edényekre volt keresletük. Technikailag is sokat fejlődött. Zárt kemencéket is használnak, többféle edényféléseget gyártanak (tejesevény, korsó, lámpa, méhészpipa, csirkeitató, kályhacsempe, stb.). Geometrikus és növényi ornamentikájú díszítésükhez hazai festékföldből kikevert (tulsúlyban barna) színeket használnak. A 19. sz. végének fazekastermékein már a szomszédos Sáros-patak hatását érezzük. A harmadik korszakban a fazekasárut kiszorítják a gyári termékek; a negyedik korszak vizsgálata a szövöttekzetekben készült termékeket elemzi. A fazekasközpont új alkotásai a hagyományos népművészetet fejlesztik tovább. B. 24.384

50. WEINHOLD, Rudolf

Töpferwerk in der Oberlausitz. Beiträge zur Geschichte des Oberlausitzer Töpferhandwerks. Berlin 1958. Akademie-Verlag. 200 p. 25 t. Veröffentlichungen des Instituts für Deutsche Volkskunde 18.

Levéltári kutatás, gyűjtői terepmunka, öreg mesterek emlékezései, a munkafolyamatokat és az elkészült "árukat" rögzítő fényképek gazdag sora alapján készült táji monográfia. A cseh-lengyel határterülettől északra illetve nyugatra eső terület 12 helységében nyomozza végig a fazekas céh történetét, amelynek kezdetei 1558-ig nyulnak vissza. Az organizációs összefüggések észak-déli irányt mutatnak, kiindulási központjaik Bautzen és Görlitz, a mesterek áttelepülései további érdekes helyközi kapcsolatokra utalnak. A céhjogi problémák, az egyes csoportok élete, mester és legény viszonya ugyancsak sajátos megvilágításban jelentkeznek a feltáruló kutatási anyagban. Külön fejezet tárgyalja a technikai kérdéseket. A szerző régészeti leletek és utcanévek alapján arra utal, hogy már a középkor derekán sem háziipari cikk a cserépevény, hanem műhelyekben, fejlett technikával készül s e műhelyek nem

ritkán külön utcában vagy utcarészben csoportosulnak. A technikák és nyersanyagok, a formálás és égetés, az edénytípusok és árusításuk megbeszélése során egyaránt sok finom fejlődési sajátosságot figyel meg a szerző. A fazekasok életbölcseességét tárgyaló lapok hasonlóan tanulságosak. A kötetet szép okmánytári anyag és magyarázatos katalógus kíséretében 106 fénykép zárja.

24.004

K ö z l e k e d é s - V e r k e h r

51. SCHADENDORF, Wulf

Zu Pferde, im Wagen, zu Fuss. Tausend Jahre Reisen. München 1959. Prestel Verlag. 56 p. 21 t.

Népszerű művelődéstörténeti áttekintés az utazás multjáról. "Már nem utazik az ember, csak megérkezik", - a szállóige a vasuttal veszi kezdetét; az utazás a maga ősi értelmében, sajátos nehézségeivel, benyomás-gazdagságával, emberek és tájak közvetlen kapcsolatát létesítő élményszerűségével csak a közlekedési technika régi fokán volt igazán lehetséges. A munka kiterjeszkedik az utazási alkalmak, utak, uti alkalmatosságok, utazási felszerelések ismertetésére s nemcsak óriás szövegismeret alapján fűszerezi számos példával fejtegetéseit, de szinte pazar bőséggel veszi igénybe a fennmaradt grafikus emlékek tanúságait is. Bár a dolgok természeténél fogva az emlékek nagyrészt királyi, főuri utazások körülményeivel ismertetnek meg, az idézett adatok és a szövegközti ábrák és táblaképek néprajzilag sok elgondolkoztató körülményre hívják fel figyelmünket a közlekedéstechnika multjára és hagyományaira vonatkozóan; hadd utaljunk ezek közül itt csupán a változatos szekér- és kocsibrázolások jelentőségére.

T á r s a d a l o m, j o g - G e s e l l s c h a f t, R e c h t

52. FALS-BORDA, Orlando

Peasant Society in the Colombian Andes: A Sociological Study of Saucio. Gainesville 1955. University of Florida Press. XII, 277 p. 4 t.

A fiatal kolumbiai szerző az amerikai szociológia "község monográfiáinak" módszerével fölfegyverkezve igyekszik képet rajzolni hazájának egyik hegyi falujáról. A hagyományos paraszti életforma bomlása, átalakulása Kolumbiában is kérdéseket támaszt, a könyv objektív megfigyelé-

sekkel kíván hozzájárulni a kérdések megoldásához. Felépítésében a hangsúly a társadalom s a különböző intézmények szerkezetének, működésének bemutatására esik. A széles keretben megrajzolt képbe szociológiai vonatkozásai révén a szerző a hagyományos kultúra számos elemét bevonja. Külön szakasz foglalkozik a "kultúra és személyiség" kérdéskörével, a paraszti egyéniség kibontakozásával, végül a falu sajátos ethnosával. A leírtakat fényképsorozat eleveníti meg. Végül a függelék tanulságos felvilágosítást ad a terepmunka megszervezéséről és lefolytatásáról, az adatok interpretálásában követett módszerekről.

24.357

53. Fragments of Hawaiian History, as recorded by John Papa Ii.
Translated by Mary Kawena Pukui, ed. by Dorothy B. Barrere. Honolulu 1959. The Bishop Museum Press. XII, 133 p.

John Papa Ii (1800-1870) egyike volt a 19. századi Hawaii vezető alakjainak. Életének évtizedeiben ment végbe a hawaii társadalom átalakulása az autokratikus királyságból az alkotmányos monarchiába. Láta még a régi világot, jelen volt az első misszionáriusok érkezésénél és megérte a szinte teljes kulturális változást. Feljegyzései a hawaii történelemnek erre az igen érdekes és fontos szakaszára vetnek fényt. Különösen sokat foglalkozik az utolsó autokrata uralkodó, I. Kamehameha életével, udvartartásával és a múlt század eleji Hawaii kulturájának különböző vonatkozásaival. A munka részletekbe menően feltárja a korszak történeti eseményeit, belső politikai sakkhuzásait és az ekkoriban jelentkező külső befolyások következményeit. Az "irástalan" társadalmak történetének szakirodalma igen szegényes, John Papa Ii munkája kitűnő adalék ennek az "irástalan" történelemnek a feltáráshoz.

24.114

54. HEUSCH, Luc de
Essais sur le symbolisme de l'inceste royal en Afrique. Bruxelles 1958. Université Libre, Institut Solvay. 274 p.

Az a tény, hogy az incestus hagyományoszerű tilalmával szemben egyes afrikai népek, törzsek uralkodói családjában incestus-mozzanatok is hagyományosan jelentkeznek, eleve valószínűsíti, hogy mindezeknek sajátos jelképes értelmük van. A szerző az anyajogu társadalmak sajátos szerkezetével hozza összefüggésbe a jelenségeket, amelyekben különfeleségük ellenére az "ego-anya-nővér" királyi háromsága ismételt

felbukkan mint társadalmi eszmény. A primitív házassági formákat, mint az anyajogi társadalomszerkezetek meghatározóit sokoldalúan elemzi a szerző a fenti tétel alátámasztása végett. Zárófejezetként az afrikai királyszimbolizmusnak az egyiptomi vallásos-misztikus eszmékkel való összefüggéseire utal. A problémakör társadalomgazdasági háttérére az elemzések kevésbé terjeszkednek ki, csupán a primitív fejedelem-elképzelések egy csoportjának a középafrikai pásztorkultúrával való összefüggését hangsúlyozzák.

23.963

55. TURNER-HIGH, Harry Holbert

Château-Gérard. The Life and Times of a Walloon Village. Columbia 1953. University of South Carolina Press. XVIII, 297 p.

Ez az időközben elismerést, hírnevet szerzett kötet első alkalmazása volt az amerikai "community study method"-nak Európában, a kontinensen. A cím egy vallon kisváros álneve, ahol a szerző egy esztendőt töltött. Bemomásait, kutatásának eredményeit azzal a célkitűzéssel írta meg amerikai olvasó közönségének, hogy Château-Gérard multjának, társadalmának rajzán keresztül képet adjon a vallonokról, sőt általában érzékeltesse az európai falusi tájak "egyszerű embereinek" életét. Az egymás mellé sorakozó fejezetek a messziről jött ember friss benyomásaival s nagy módszerességgel őrzött elfogulatlansággal ismertetik a tájat, a vidék s a község történetét, a vallon nyelvet, részletes elemzést adnak a népesség összetételéről, rétegződéséről, a mezőgazdaságról s az egyre jelentősebb gyári munkáról, a pihenés és szórakozás formáiról, az állami és községi igazgatásról, politikai viszonyokról, családszervezetről, vallásról és hitvilágról. Végezetül a szerző Château-Gérard társadalmának alakulási tendenciáiból néhány általános következtetést von le, így egyes társadalmak "előregedési" folyamatáról.

24.358

H i e d e l e m, s z o k á s
V o l k s g l a u b e n u n d B r a u c h t u m

56. BARNETT, James H.

The American Christmas. New York 1954. The Macmillan Company. XI, 173 p. 1 t.

A szerző méltatja az amerikai karácsony jelentőségét. Bemutatja fejlődését a puritánok idejétől, amikor tiltott volt, a jelenkorig. Rámutat

az egyes családi szimbólumok eredetére, amelyek hozzákapcsolódtak karácsony ünnepéhez. Számbaveszi a karácsony kereskedelmi oldalát is, amely mérhetetlenül megnövekedett. Különösen érdekes, hogy a Montgomery Ward hirdetési osztályának egyik alkalmazottja megbízás alapján irt egy állatmesét s az így keletkezett alak a karácsonyi szokások maradandó elemévé lett: ez "Rudolf, a vörös orru rénszarvas". A sajátos amerikai karácsony az amerikai élet jellegzetes része. A kialakult szokás alapja az Európából hozott keresztény és pogány anyag. Az egyházak állásfoglalása nem volt egységes. A puritánok, baptisták, presbiteriek és quékerek ellene voltak, az anglikánok, luteránusok, katolikusok, tehát nagyrészt a német eredetűek, folytatták hagyományos szokásaikat. Következőekben bemutatja a karácsonyt a templomban, családi szokásokban, az iskolában, továbbá a kereskedelem jelentőségét és szokásformáló hatását. Ismerteti a karácsony művészeti vonatkozásait és a népies karácsonyi zenét. Végül foglalkozik a karácsonyi szokások eredetének kérdésével, a téli napforduló jelentőségével a szokások kialakulásában.

23.939

57. BRINGÉUS, Nils-Arvid

Klockringningsseden i Sverige. Lund 1958. Nordiska Museet. 351 p
6 térk. Nordiska Museets Handlingar 50.

A szerző, a lundi egyetem magántanára, harangozási szokások kutatásához kérdőívet küldött Svédország valamennyi és Finnország svédnyelvű gyülekezeteihez. Megint más kérdőívvel fordult a szomszédos skandináv államok egyes vidékeihez. Így készült el a térképekkel, képekkel, részletes német kivonattal felszerelt nagy munka. Kutatásai a harangozás minden vonatkozásaira: technikájára, funkcióira, alkalmaira kiterjeszkednek, így pl. foglalkozik a harangozás módozataival istentiszteleten kívüli időpontokban (reggel, este, délben) s alkalmával ünnep előtt, misére harangozáskor, urvacsora alatt, mise végén, lakodalomkor, kereszteléskor, temetésen, a király halála hírére s ujabban haláleseteknek szószéki hirdetése után. Nagy történeti forrásanyag birtokában kimutatja, hogy a reformáció a harangozás jelentőségének szűkítését eredményezte, de a barokk kor új funkcióit fejlesztette ki, amelyeket a XVIII-XIX. századi fejlődés általában visszaszorított. Mégis a svéd nép ma is sok helyütt ragaszkodik regionálisan eltérő s ezért szokásnak minősülő - egyáltalán nem csak fentről irányított és elrendelt - harangozási hagyományaihoz. Ezek közül legérdekesebbek azok, amelyek

társadalmi különbségekre vetnek fényt: ilyen a lélekharang megszólaltatása és temetés végén a halott után való harangozás szokása. A szerző mindössze a kolostorok és dómok életét rekeszti ki vizsgálatai köréből. Tanulmánya nagy figyelmet szentel azoknak a földrajzi eltéréseknek, amelyek abból származtak, hogy Svédország déli tartományai hosszabb ideig dán fennhatóság alatt állottak s ekkor ezeken a vidékeken dán szokások honosítottak meg. 23.932

58. SZENDREY Ákos

Lakodalmi szokások gyűjtése. Bp. 1956. Magyar Nemzeti Múzeum - Néprajzi Múzeum. Ethnológiai Adattár. 44 p.

A füzet az Utmutató Füzetek c. gyűjtési vezérfonal-sorozat második darabjaként jelent meg. Bevezetőjében a sorozat szerkesztője, Morvay Péter nyújt képet az adattári kérdőívek rendszeréről. A füzet szorosabb anyaga a lakodalmi szokásformákkal kapcsolatos alapkérdésekről tájékoztat: történelmi mozzanatok, társadalmi rétegződés, nemzetiség, valóság egyaránt sajátos alakulatok kiváltó oka és magyarázója lehet. Figyelmeztet a lakodalmi szokássorozat sokoldalúságára, amely a viselettől és táplálkozástól a zenéig és táncig a falusi élet teljességét át fogja. A "Kérdőpontok" c. fejezet kitűnő tárgyismerettel, részletekig hatolóan tárja fel a magyar lakodalom teljes néprajzi problematikáját. Az előzmények, a házasságkötés előkészítése, a lakodalmi előkészületek, a lakodalom napja, a vőlegényes ház szokásos eseményei, a lakodalom utómulatságai, valamint a lakodalom tárgyi kellékei (az utóbbiak 14 ábra kíséretében) egyaránt kérdések hosszú sorára bontva jelentkeznek. Kiss Lajos a lakodalmi dalok kutatásának megkönnyítésére 331 különböző ritusmozzanatokhoz kapcsolódó szöveg kezdősorait állítja össze katalógusszerűen a füzet egy újabb fejezetében. Ezután Szendrey Ákos 12 jó lakodalomleírás könyvészeti adatait közli. A füzet az újabb magyar gyűjtési utmutatók bibliográfiájával zárul (27 cím). 24.651

59. VILKUNA, Kustaa

Työ ja ilonpito. Helsinki 1946. Otava. 226 p. 18 t.

A finn nép körében a kötet dokumentumai szerint az a meggyőződés, hogy a munkát csapatban, versengve és vig kedvvel kell végezni; erre vallanak egyebek közt a néphagyománynak a különböző munkákkal kapcsolatos egyes vonásai. Vilkuna könyve a különböző munkákat érintő, munkaalkalmakhoz fűződő szokásokat, hagyományokat ismerteti; nyomozza eredetük,

kialakulásuk történetét, különös figyelemmel azok ünnepi jellegű megnyilatkozásaira. Anyagát a következőképpen csoportosítja: 1./ gazdálkodási munkáünnepek, 2./ a vadászathoz és a halászathoz csatlakozó vendégségek és ünnepek, 3./ építőünnepek, 4./ kézimunkák ünnepei. A finn néphagyomány bő anyagának fősorakoztatása után elemzésük következik: a munkáünnepek, társas együttlétek társadalmi jelentősége, hitvilágbeli alapja, mágikus vonásai, végül a munkákkal kapcsolatos dalok. A képekkel illusztrált tanulmányhoz szó- és tárgymutató, valamint irodalomjegyzék csatlakozik.

24.379

60. VILKUNA, Kustaa

Wuotuinén saiantieto. Helsinki 1950. Otava. 364 p. Suomen Tiedettä 11.

Vilkuna könyve a régi "jeles napokról", továbbá a népi gazdálkodáshoz s az időjáráshoz fűződő naptári hagyományokról ad összefoglalást. Művében összegezi és feldolgozza a Finn Irodalmi Társaság (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) archívumában őrzött folklór-gyűjtemény adatait s a naptári év kezdetétől az év végéig haladva veszi sorra az egyes alkalmakhoz fűződő szokásokat, hiedelmeket. Kutatja a hónapok elnevezésének magyarázatát, hiszen tudvalévő, hogy a finn nyelv nem a közismert latin neveket használja. A hónapon belül annak egyes napjai következnek rendre: ismerteti a hozzájuk fűződő hagyományokat, taglalja eredetük kérdéseit, akár jelesnapok szokásokról, akár a népi gazdálkodásról, akár időjárás-jóslásról van szó.

23.934

61. VLAHOVIĆ, Mitar - MILOSAVLJEVIĆ, Pedja

Bauerngrabsteine in Serbien. Beograd 1956. "Jugoslavija". 31 p. 1 t. Az egy színes és 32 egyszínű képpel illusztrált szép kiadvány a szerb népi siremlékeket mutatja be a belgrádi Néprajzi Múzeum gyűjteménye alapján. E múzeumban a századeleji kezdetek után most, 1955-ben indult meg ezeknek a valóban igen jelentős emlékeknek rendszeres és nagyarányú gyűjtése. A munka eredményeként az 1956-ban nyílt kiállításon már 120 sírkő szerepelt Szerbia minden részéből. A fellelt legrégebbi darabok a XIV-XV. századból származnak, míg a legújabbak századunk elejéről. A jelen kiadvány ebből a becses gyűjteményből ad izelítőt. A bemutatott emlékek nagy része figurális díszű; s míg a korai példányokon sokszor csak a fej van jelezve s a kövön szereplő minden elem jelképszerű, a XIX. századi virágzás idején a siremlékfigurák portrészerezésé-

ge, a viselet, a járulékos tárgyak minél pontosabb visszaadása válik fontossá.

B. 24.139

62. TOKAREV, Sz.A.

Religioznije verovanija vosztocsnoszlavjanszkih narodov XIX nacsala XX veka. Moszkva - Leningrad 1957. Izdatel'stvo Akademii Nauk SzSzsZR. 163 p.

A keleti szláv (nagyorosz, fehérorosz és ukrán) népek hiedelemvilágának és szertartásainak rendszeres áttekintése. A szerző három nagy kategórián belül tárgyalja a kérdéskörbe vágó jelenségek típusait. Az elsőt a reális világ lényeiére és tárgyaira vonatkozó hiedelmek alkotják. Ide tartoznak: a varázslók, boszorkányok, javasok; a halálra vonatkozó elképzelések; végül az állatok, növények, tűz, víz és a föld kultuszának nyomai. A második csoport a démonokkal kapcsolatos hiedelem- és szertartásanyagot öleli fel; az erdők, mezők, vizek, valamint a ház szellemeit, a rossz lelkeket, végül a szenteket. A harmadik a mágikus hiedelmek kategóriája: a gyógyítás, a rontás, a szerelmi varázslat és a szédüléssel kapcsolatos mágikus képzetek. A történeti-összehasonlító elemzések feltárják az északkeleti erdős vidék és a sztyeppék hiedelemvilágának különbségeit s utalnak arra a kölcsönhatásra, amelyek az orosz és a finnugor népek hitéletében megállapíthatók. A kutatás-történeti bevezető fejezet hasonlóan tamlságos.

23.358

I g a z s á g s z o l g á l t a t á s - G e r i c h t s w e s e n

63. HENTIG, Hans

Vom Ursprung der Henkersmahlzeit. Tübingen 1958. J.C.B. Mohr. VI, 276 p.

A halálraítélt bőséges megvendégelése a kivégzés előtt a régi egyiptomi, kínai, görög, római forrásokig adatszerűen igazolható visszamenőleg; de napjainkban is általános szokás. A válogatott étkek visszautasítása viszont egyik neme a tiltakozásnak s ugyancsak mindmáig a kényelmetlenség érzését kelti az igazságszolgáltatás szerveiben. A jogtörténész gazdag adatanyag birtokában fejti fel a képzetsort, amely e szokás háttérében meghúzódott. Ma már feledésbe merült, de évszázadokon át eleven hagyományként élt a felfogás, hogy a halott bosszút állhat a kivégzőn. Ez magyarázza azokat a fogásokat, amelyeket az elítélt megbékéltetésére igénybe vesznek s köztük a "hóhér lakomáját" is. Eh-

hez járul az igazságtalan ítélet következményeitől való félelem, amely a középkori szemlélet szerint egész népek rontását idézheti fel. A szokás tehát szoros kapcsolatban áll a halál utáni életre vonatkozó vélekedésekkel, elsősorban a "hazajáró halott", "hazajáró lélek" hiedelem-komplexumával. 23.93o

64. SIUTS, Hinrich

Bann und Acht und ihre Grundlagen im Totenglauben. Berlin 1959.
Walter de Gruyter und Co. XIII, 149 p.

Az egyházi és világi jogközösségből való kitaszítás mint különösen súlyos bűnök büntetése a maga történeti és táji sokféleségében, változatgazdagságában jelentkezik e szűkszavuságában is hatalmas adatanyagot rendszerező műben. A "Bann", mint egyházi, az "Acht" mint világi jellegű társadalmi megtorló-intézkedés fejlődését párhuzamos fejezetek kísérik nyomon (1-75 l.). Ezután a "Bann" formáit, szertartásait és azok hiedelemalapjait tárgyalja, minthogy a kiközösített halottnak számít s kiterjeszkedik az exkommunikáció jogkövetkezményeinek ismertetésére, végül a büntetés feloldására. Az "Acht", mint a bűnös világi jogainak és társadalmi kapcsolatainak kötelező erejű megszakítása a késő középkorban ugyancsak sajátos gesztusok és formulák kíséretében történik. Amíg azonban az egyházi kiközösítetttel szemben a közösséget csupán passzív magatartásra kötelezi, a világi jogfosztottság cselekvőlegesen társadalmi beavatkozással is járhat, mint pl. a bűnös kitaszítása a családból, megöletése (mégpedig a gyilkosra vonatkozó minden következmény nélkül), házainak lerombolása, vagyonának elkobzása, stb. A büntetés feloldása azonban világi vonatkozásban is lehetséges. A szerző a vázolt képhez az irodalmi forrásokat használja kiegészítőül, de a jogszolgáltatás egyes elemeinek a népi joggyakorlatban való továbbélésére is figyelmeztet. 24.331

A n y e l v e t h n o l ó g i á j a
E t h n o l o g i e d e r S p r a c h e

65. MAYER, Felix

Schöpferische Sprache und Rhythmus. Hgg. und mit einem Nachwort versehen von Erich Simenauer. Berlin 1959. Walter de Gruyter und Co. 115 p.

Az ideg orvos szerző átfogó lélektani, nyelvészeti, neveléstörténeti,

ethnológiai, esztétikai és pedagógiai tanulmányok eredményeként fogalmazza meg alaptételét a nyelv és kultúra kapcsolatára vonatkozóan. E szerint két világ van az ember birtokában. Az egyiket szubjektív módon szerzi élményein, tapasztalatain át; a másikat a beszélt nyelv közvetítésével logikai uton. E kettős kultúra-teremtő folyamat kölcsönhatásban áll egymással – kezdve a természeti népek mágikus-szubjektív beállítottságán egészen a történelmi magas kulturáig. A nyelv ethnológiailag éppen ezért nem pusztán szimbolikus jelek rendszere, hanem sajátos módon azonos magával a kifejezendővel s nem merül ki a beszédhangok bizonyos szokványos csoportosításában. "A nyelv ősi gyökérzetének végső tartalma a cselekvő szó" (69 l.). A kifejezések racionális tartalmának a nyelv kezdeti szempontjából kevés a jelentősége, az ember egész valója beszél kezdeti fokon és pedig a maga mágikus-szubjektív módján, cselekvő módon, a létére nehezedő aggodalom-élménytől szorongatva. Ehhez az ősi nyelvhez képest a mindent objektíváló mai nyelv a modern ember élmény-szegénységéről tanuskodik.

24.615

66. SCHNEEMELCHER, Wilhelm

Das Problem der Sprache in Theologie und Kirche. Hgg. von --.
Berlin 1959. Verlag Alfred Töpelmann. VII, 124 p.

Hét előadás a nyelv és vallás viszonyáról egymásba kapcsolódó rendszerben, amely a kérdést a maga sokrétűségében tükrözi. Az ó-testamentumi felfogás a nyelvről, annak lexikológiai és alaktani oldaláról; az új-testamentum viszonya a szóhoz; a szó mint közvetítő az ember és a világ között; az ó-kereszténység nyelvének problémái; az egyháztörténeti mozgalmak lecsapódásai a német nyelvben; a nyelv mint e "gyakorlati teológia" problémája; nyelv és liturgia – a kongresszusi anyag nemcsak a nyelv ethnológiája szempontjából tesz tanulságos megfigyeléseket, hanem konkrét vizsgálati anyagon is szemléltetni tud ethnikus összefüggéseket és problémákat.

24.616

N é p k ö l t é s z e t - V o l k s d i c h t u n g

67. Furulyaszó. Lengyel népdalok. Fordította: Pákozdy Ferenc. Bp. 1959. Európa K. 188 p.

172 lengyel népdallal ismerkedhet meg ezuttal a magyar olvasóközönség. A fordítás – Pákozdy Ferenc munkája – a Jabtoneczka, Wybor Polskich Piesni Ludowych és más népdalgyűjtemények alapján készült. A dalok

felosztása tematikus szempontok szerint történt. A legtöbb dalt a "Hej kastély, hej, kastély" c. fejezet foglalja magában: ur-ellenes, a nép keserveit panaszoló dalok. Itt találtak helyet a betyárdalok is, a miénktől eltérő rövid, sokszor egyszakaszos formában. A "Véres kendő" c. fejezet legtöbb darabja tragikus ballada. A következő három fejezet szerelmi dalokat, az utolsó fejezet tréfás dalokat tartalmaz. A dalok témája, érzelme- és gondolatvilága a mi népköltészetünkkel sokban rokon. Pákozdy Ferenc gondos fordítása megtartotta a népköltészet hangulatát. A kötetet Molnár Ágnes eredeti lengyel motívumok alapján készült illusztrációi díszítik. Hiányossága, hogy az egyes dalok forrásait nem tünteti fel és sem bevezető tanulmány, sem utószó nem kíséri a szövegeket. A kötet így csupán népszerűsítő feladatot tölt be.

24.052

68. KOVÁCS Ferenc

Iratosi kertek alatt. Kisiratosi népköltészet. Gyűjtötte - - . Szerkesztette és a bevezetőt írta Faragó József. Bukarest 1958. Állami Irodalmi és Művészeti K. 247 p.

Kálmány Lajos gyűjtőterületének határáról, az aradkörnyéki Kisiratosról közöl meséket, balladákat, dalokat, játékokat, lakodalmi köszöntőket, kurjantásokat, szokás-leírást és egyéb népköltési anyagot a szép, izléses kiállítású kis kötet. Kovács Ferenc tanár jó esztétikai érzékel gyűjtötte össze anyagát, Faragó József anyagválogatása és kötetösszeállítás a tőle megszokott jóérzéssel készült. A kiadvány a népköltészet - kedvelő nagyközönség számára készült. Kovács Ferenc ugyanis iskolai feladványként betanultatta növendékeivel a szövegeket, s a tollbamondás után még simitásokat is végzett rajtuk, tudományos hitelességük tehát bizonytalanná vált. A népdalszövegeket dallam nélkül közli. A kötetben közölt szövegek ha stílusvizsgálatok számára nem is, tipológiai vizsgálatokra felhasználhatók, annál, is inkább, mivel olyan községből valók, ahonnan a Benkő-Lőrincze féle nyelvjárási bibliográfia szerint eddig mindössze egyetlen szólást ismert a folklórkutatás.

24.263

69. NAGY László

Sólymok vére. A bolgár népköltés antológiája. A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Bödey József. Bp. 1960. Magvető. 433 p. A bolgár népköltés most megjelent antológiája szerelmi dalokat, mulató verseket, köszöntőket, bájolókat, közmondásokat, találós kérdése-

ket, hősi énekeket, legendákat, balladákat, hajdut-énekeket, történelmi énekeket és népmeséket tartalmaz. Valamennyi műfajra jellemző az ősi szokáslemek eleven jelentkezése és a legfrissebb, történelmileg is nyomon követhető esemény-mozzanatokkal való keveredése. A bolgár népköltészetben különösen sok azonos vonást fedezhetünk fel a szomszédos délszláv, görög, román, sőt a távolabbi magyar népköltészetrel is. Bármilyen hasonlóak is ezek a népköltési termékek tartalmukban, mégis szellemükben, a bennük tökröződő gondolkodásmódban nemzetiek, a bolgár népre jellemzőek. Majdnem minden műfajnál visszatérő probléma a török, majd az újabb keletű történelmi énekekben a fasizmus elleni küzdelem. Érdekes példát nyújt a kötet, az ősibb alapréteg bemutatásán túl a bolgár népköltés legújabb termékeire is. A fordító - Nagy László - nyolc éves munkájának eredménye e kibővített kötet; első része 1953-ban "Szabályák és citerák" címen jelent meg. A fordítás művészi. 24.427

B a l l a d a - B a l l a d e

70. Betyárok tüzénél. Kelet-európai népek betyárballadái. Szerk., az előszót és a jegyzeteket írta Domokos Sámuel. Bp. 1959. Európa K. 354 p.

Hetvenkét ballada Középeurópa és a balkáni népek népköltészetéből. Bár különböző típusuak, fogalmazásukban, témájukban megtalálható az a közös hang, amely e népekre jellemző s amelyet részben az egymásmellett élés, részben a közös sors magyaráz. A válogatás kiterjed a magyar anyagon kívül az ujjörög kleftisz-, a bolgár hajdut-, a szerb és horvát hajduk-, a román betyár-, szlovák betyár- és a kárpátukrán hajdamákballadákra. A válogató - Domokos Sámuel - bevezető tanulmánya felhívja az olvasó figyelmét azokra az egyezésekre, melyek népek kulturkincsére jellemzőek, de a speciális különbségekre is, melyek nemzetivé teszik a különböző népek balladakincsét. A kötet részben magyar nyelven eddig publikálatlan, részben már publikált balladaanyagot közöl; szerencsés a balkáni és a közép-európai népek balladaanyagának egy kötetben való megjelenítése. Értékesek az egyes szövegeket értelmező jegyzetek. A fordítások hiven visszaadják az egyes népek balladakincsének sajátos hangulatát. 24.351

71. BARTÓCZ Ilona

Béni-Béri, a macska. Török népmesék. Válogatta és fordította: --. Az utószót és a jegyzeteket írta: Egyed Edit. Bp. 1959. Eu - ropa K. 163 p.

A kötet 22 népmesét tartalmaz. Anyagát két forrásból válogatta: Kunos Ignácnak a multszázad végén és Pertev Naili Boratav török professzornak az 1940-es években publikált gyűjtéséből. A fordítás folklór-szempontról kevésbé szerencsés: választékos, irodalmi stílusban írja át a népi szövegeket. A mesék legtöbbje tündérmese, de akad köztük mitológiai töredék és néhány tréfás hazug-mese is, amely a mi csali-meséinknél jóval hosszabb és bonyodalmasabb. A szövegeket gyakran tarkítják dalbetétek. A magyar anyaggal összehasonlítva jelentős az eltérés a mesék szerkesztésében, a mesháttérben, és -hangulatban, a kezdő és befejező formulákban. A meséket háremekben, kávéházi veszekedés; van úgy, hogy az ifju pár "fele-királyság" helyett rőfösüzletet örököl (Egy apa és hat leánya). A befejezés legtöbbször valamilyen jókivánság: "Allah engedje meg, hogy így forduljon mindnyájunk sorsa." A kötetben sok nálunk is ismert - s az Aarne-Thompson katalógusban is szereplő motívumot találunk. A Csillagjós c. mese (36. l.) teljesen azonos fordulatokkal nálunk is elterjedt Tücsök Miska vagy Prücsök címen (Kovács Ágnes katalógus száma: 1641.) - A kötetet Egyed Edit gondos jegyzetei egészítik ki. A rövid utószó a török népmese kutatás történetével és a mesék társadalmi vonatkozásaival ismerteti meg. 24.051

72. BERZE NAGY János

Régi magyar népmesék - - hagyatékából. Szerkesztette Banó István és Dömötör Sándor. Pécs 1960. TIF Baranyamegyei szervezete. 271 p. 1 t.

Berze Nagy János Magyar Népmesetipusok (Pécs 1957) c. munkája több mint másfélszáz meseszöveget elemez a birtokában lévő, részben saját gyűjtésű, részben más ismert vagy kevésbé ismert gyűjtőktől származó kéziratos szöveggyűjteményekből. Ezeknek a szövegeknek a hagyatékából előkerült mintegy 60 %-át (87 mese) teszi hozzáférhetővé ez a kötet a nagyközönségnek szánt irodalmi átírásban. Mivel Berze Nagy János kéziratos meseszövegei a Magyar Népmesetipusok olvasóinak, tehát a szakem-

bereknek az érdeklődésére fokozott mértékben tarthatnak számot, hasznosabbnak ítéltük volna a teljes szöveghűségre való törekvést, de a kiadás csupán ebben a formában volt lehetséges. Az anyag tipológiai szempontból igen figyelemreméltó. Az egyes meséket a szerkesztők gyűjtők szerint csoportosították, s a mesecsoporthoz elért népszerű összefoglalókban és a szakemberek számára készült jegyzetekben értékes adatokat közölnek a kéziratokról, szerzőjükről és a gyűjtés színhelyéről. Függelékben közli a kötet Berze Nagy két kéziratban maradt tanulmányát, valamint a rövid magyar, angol, német és orosz nyelvű tartalmi összefoglalást. Szükséges lett volna a kötetben közölt szövegeknek az Aarne-Thompson rendszer szerint való tipologizálása. A gondos kiállítású kötet u.n. féltudományos jellege ellenére komoly nyeresége a magyar népmesekutatásnak.

24.530

73. BÖZÖDI György

Az eszös gyermek. Bágyi János meséi. - - lejegyzésében. Bukarest 1958. Ifjúsági könyvkiadó. 199 p.

Az elmúlt husz esztendő egyik legszebb mesegyűjteményeként tartjuk számon A tréfás farkas c. kötetet. (Bp. 1942. Ism. Dömötör Sándor. Ethn. 1943. 87-88 p.) Ennek második bővített és javított kiadása ez a könyv, melyben Bágyi Jánosnak izes, eredeti gondolkodásra és nagy mesemondói gyakorlatra valló meséi közül harminckettőt közöl gyűjtőjük, Bözödi György, az ismert erdélyi író. A kötet utószavában ismerteti a mesemondó életét: cselédember, majd falucsordása volt Bágyi János s élete végéig, 78 éves koráig falu-, sőt vidékszerte jól ismert mesemondó. 110 mesét mondott tollba Bözödi Györgynek, aki s őszereint lejegyezte és közölte a hallottakat. A helyi székely dialektusban közölt mesék tehát hiteles szövegeknek tekinthetők. Reméljük, hogy a kéziratban maradt hetvennyolc mesének kinyomtatására is mód nyílik.

74. KOVÁCS Ágnes

Népmesegyűjtés. Bp. 1956. Magyar Nemzeti Múzeum - Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattár. 442 p.

Az ügyes gyűjtési útmutató a mese fogalmának és történetének főproblémáit vázolja fel bevezetőül. Majd áttekinti a magyar népmesegyűjtés történetét a 18. sz. végi kezdetektől napjainkig. Ezután a modern népmesegyűjtés szempontjait összegezi s egyben a mesegyűjtemények hasznosítására, a folklór "alkalmazására" is tanácsokkal szolgál. Itt kerül

sorra a mesegyűjtés módszereinek ismertetése, kiemelve a mesemondó egyéniségére és a hallgatók közösségére, valamint ezek olvasmányaira vonatkozó feljegyzések fontosságát. Példaképen egy irodalmi fogalmazásu, egy nyelvészeti szempontok szerint leírt, majd egy mai szempontok szerint "nagyolt fonetikával" rögzített mese szövegét iktatja a szerző a könyvecskébe. Végül az eredeti népmeséket tartalmazó fontosabb mesegyűjtemények jegyzéke következik (87 cím) s ami még fontosabb a "nyomatásban megjelent magyar népmese-anyag földrajzi megoszlását" áttekintő összeállítás megyék szerint. A mű a Morvay Péter szerkesztette kérdőív sorozat (Utmutató Füzetek a néprajzi adatgyűjtéshez) 3. darabja. 24.652

75. KOVÁCS Zoltán

A fakó levacska. Kazah népmesék. Fordította: Balázs Béla, Geréb László, Rab Zsuzsa. Válogatta, az utószót és jegyzeteket írta: - - Bp. 1958. Európa K. 173 p.

1947-ben hasonló címen kis példányszámban Balázs Béla fordításában megjelent hét kazah népmese. Ezt az anyagot a "Népek meséi" sorozatának új kötete most 20 orosz-nyelvű gyűjteményekben megjelent kazah népmesével egészíti ki. - Több mint száz esztendeje, hogy Vámbéry Ármin Juliánus barát és Kőrösi Csoma Sándor nyomán a Chivai és Bokharai kán-ságban bejárta az egész mai Kazahsztánt. Balázs Béla, Vámbéry egykori tanítványa, a második világháború folyamán több évig élt Alma-Atában, Kazahsztán fővárosában. Néhány professzortól indítva tanulmányozta a kazah nép meséit. Az alma-atai Tudományos Akadémia kéziratos anyagából néhányat németre, majd később Geréb Lászlóval közösen magyarra fordított le. Meséit jegyzetanyag nem kíséri. Az orosznyelvű gyűjteményekből fordított szövegek forrásai meg vannak jelölve. A mesék közül nem egy ismert nálunk is (Nemtudomka, Igaz és Hamis), mint általában az európai folklórirodalomban. A fordításokon (különösen Balázs és Geréb közös munkáján) erősen érzik a többszöri átültetés, átköltés. Kovács Zoltán utószava a kötet megjelenésének körülményeivel és a kazah népköltészet jellegzetességeivel foglalkozik. Figyelemreméltó, hogy míg a kazah népdalok számtalan variánsa él, a prózai műfajokra az állandóság, szinte szó-szerinti hagyományozódás jellemző. A kötet jegyzetanyaga ugyancsak Kovács Zoltán munkája. 23.716

76. SATKE, Antonin

Hlučinski pohádkář Josef Smolka. Ostrava 1958. Krajské Nakladatelství v Ostrave. 263 p.

A 85 esztendő s Josef Smolka a kiváló mesemondó, akinek repertoírját a kötet összefoglalja, egy kis morva faluból származik. Az elemi iskola után iparos-tanoncként városba került, vándoréveiben és három évi katonai szolgálata alatt sok országot megismert. A tőle feljegyzett anyagból 55 szöveget tartalmaz a könyv, ebből 45 mese, a többi monda, anekdota, három életből vett "igaz történet" és végül egy dalszöveg. A meglehetősen szűkszavú jegyzetek feltűntetik a mesék Aarne-Thompson tipusszámait. A bevezető tanulmány - nagyrészt saját elbeszélése alapján - ismerteti a mesemondó életét, elemzi, hogyan tükröződnek a meseszövegekben az elbeszélő életének egyes epizódjai, élettapasztalatai. Foglalkozik nyelvi és stiláris kérdésekkel. Kitér az előadásmód, a mi-mika és a hanghordozás jelentőségére, végülis arra a megállapodásra jut, hogy csakis a hangosfilm öröközheti meg valóban hűen egy-egy népi elbeszélő művészetét. Ezt pótlandó a könyv bőséges fényképanyagon mutatja be a mesemondót előadásközben, amint erős gesztikulációval kíséri elbeszéléseit. A kötetet tájszavakat magyarázó jegyzetanyag egészíti ki.

23.910

77. TIETZ, Alexander

Das Zauberbüchl. Märchen aus den Banater Bergen. Bukarest 1958. Jugendverlag. 303 p.

A Resicán és környékén (Ferencfalván, Dományban) lakó németek, valamint a Krassóvár és környékén lakó krasovánok (szláv nyelvű népcsoport) mesekincséből közül A. Tietz 47 szöveget irodalmi német nyelven ill. német fordításban; néhány esetben az eredeti dialektusban. A kötethez fűzött utószó szerint a gyűjtő három szöveget (25., 31., 34. sz.) kissé átdolgozott a gyermekolvasók számára, a többi változatlanul hagyta. Közli az egyes mesék elmondójának nevét, a feljegyzés időpontját. A kötet olyan területről közöl hitelesnek mondható népmesanyagot, melynek mesekincsét alig ismerjük, s mely a német, román, délszláv és magyar mesekutatás érdeklődésére egyaránt számot tarthat. A közölt szövegek számaránya következtében észrevételeink elsősorban a német szövegekkel kapcsolatban lehetnek (1-38). Megállapíthatjuk, hogy a 9. 22. és 36. sz. mesétől valamint a két románból fordított szövegtől eltekintve nyugatias típusok helyi változatai. Legtöbbjük tiszta típus,

s amennyiben összetétel vagy kontamináció, eltér a magyar összetétel-
lektől. A mesék hangja, társadalmi háttere, erkölcsi motivációja szoros
rokonságot mutat a Grimm-féle gyűjtemény meséivel. - A krasován mesék
értéke elsősorban jellegzetes hangvételükben van, s mint hiteles szö-
vegek jól felhasználhatók típusmonográfiákban. A kötet tudományos ku-
tatók számára is figyelemreméltó, hasznos anyagot nyújt. 23.8ol

M o n d á k , t ö r t é n e t e k - S a g e n , G e s c h i c h t e n

78. HERING, Elisabeth

Sagen und Märchen von Donau und Rhein. Berlin 1959. Altberliner
Verlag Lucie Groszer. 238 p.

A Felső-Dunától a Rajna torkolatáig terjedő vizparti terület mondakin-
csének népszerű, szemelvényes gyűjteménye a kiadóvállalat kedvelt so-
rozatának megfelelő szempontok szerint. A 32 monda közül 12 kapcsoló-
dik a Duna, 20 a Rajna tájaihoz. A Dunát a Bécstől felfelé, a Rajnát a
Baseltől lefelé eső szakaszán kísérik el a történetek. Kisebb hányaduk
"történeti" monda: így a Nagy Károlyról, Lohengrinről szólók. Nagyobb
részük manók, sellők, szellemek köré fűződik vagy a mult egy-egy komor
vagy vidám eseményének emlékét idézi novellisztikusan. Jellegzetes
csoportot képviselnek a Rajna-vidék templomaihoz, tornyaihoz, torony-
óráihoz fűződő mondák. A források jegyzékét ebben a kiadványban is
sajnálatosan nélkülözzük.

79. KOTNIK, France

Storijs. Koroške narodne pripovedke in pravljice. Celovec 1957-
1958. Družba sv. Mohorja. 1-2. k.

23 mondat ill. legendát tartalmazó gyűjtemény, az elhalt szerző 1924-
ben Kosorkoban gyűjtött anyaga, amelyet Pavle Zablatic adott ki. Je-
lentősége G. Graber: Sagen aus Kärnten c. 1914-ben kiadott német nyelvű
kiadványához képest, hogy a vidék mondáit az eredeti szlovén nyelv-
ven teszi hozzáférhetővé. Népszerű munka, szövegei ennek ellenére egy-
szerűségükben hitelesnek látszanak, tematikus összehasonlító felada-
tokhoz használhatók. Magyar vonatkozásban nemcsak a Mátás-mondák fi-
gyelemreméltók, hanem a török időkhöz kapcsolt, valamint a legenda-
szerű történetek is. A mondákban szereplő tájakat, helyeket fénykép-
illusztrációk is bemutatják. A szövegekben számos esetben évszám szerű
kötöttségek is jelentkeznek, nyilván a gyűjtő interpolációiként.

23.924

80. PEUCKERT, Will-Erich

Hochwies. Sagen, Schwänke und Märchen mit Beiträgen von Alfred Karasek. Göttingen 1959. Otto Schwart und Co. 217 p. 1 t.

Egy Garam vidéki német falu - Pálosnagymező - összesen 245 szövege. A kiadó javarésztüket a második világháborút követő nehéz megélhetési viszonyok közt (mint menekült) közvetlen gazdálkodó munkára kényszerülve hochwiesi menekültekből álló alkalmazottaitól jegyezte le. Ezt a gyűjtést utóbb A. Karasek tíz évvel korábbi helyszíni gyűjtésével kerekítette ki. Anyagának megoszlása: természeti mondák (1-19); történeti mondák (20-41.); családi mondák(42-43.); kísértetek (44-88.); démonok (89-115.); csodás- és kincses helyek (116-127.); bűvös állatok (128-147.); boszorkányok (148-157.); varázslók (158-167.); bűvös események (168-179.); tréfás esetek (180-187.); cigányadomák (188-196.); papi adomák (197-205.); a házasság (206-210.); vándoruton (211-221.); az ostoba (222-226.); végül mesék (227-245.). Jegyzetei egyrészt a közlők és lejegyzők adatai - mint ezekből kitűnik, a mondákat felerészben, az adomákat és meséket a maguk egészében Peuckert gyűjtötte; ezenfelül párhuzamokat nyújtanak az egyes szövegekhez a felsősziléziai, beszki-deki, csehországi és szepességi német mondák köréből ("így egy nagyobb nyugatkárpát mondatáj kerekedik ki"); végül hivatkozik a nemzetközi mesekatalógusokra és Bolte és Polivka "Anmerkungen"-kötetére. A kötet e "kiemelkedően német mondák" szláv hatáselemeit nem vonja tagadásba; esetleges magyar kapcsolatok problémáját viszont fel sem veti. 24.000

81. PROBST, Anneliese

Sagen und Märchen aus dem Harz. Hgg. von - -. Berlin 1954. Lucie Groszer Verlag. 195 p.

A népszerű mondafeldolgozások típusához tartozó kötet második kiadása beszédesen bizonyítja a hasonló kiadványok jelentőségét a folklór-irodalom-folklór szakadatlan kölcsönös szövegcsereje szempontjából. Kár, hogy a könyv bármily szerény utószó vagy megjegyzés formájában nem tájékoztat az anyag forrásairól, hogy így a tudományos érdeklődésű olvasónak a legszükségesebb utbaigazítást közvetlen biztosítsa. A gyűjtemény harminc szöveget foglal magában, feldolgozási módját bizonyos irodalmiaskodástól óvakodó szerény hangulatteljesség jellemzi. Névmagyarázó és óriás-mondái, valamint poétikus harangmondája szorosabban a germán mondatartomány sajátos elemeinek látszanak; néhány izes anekdotikus története is figyelemreméltó. 23.90l

82. PROBST, Anneliese

Sagen und Märchen aus Thüringen. 2. Auflage. Berlin 1957. Altberliner Verlag Lucie Groszer. 262 p.

A gyűjtemény ötvenhét mondát foglal magában a szerző harzi kötetéhez hasonló szempontok szerint. Anyagáért részben Kahlo professzornak mond a szerző köszönetet. Könyve a vadregényes vidék leghíresebb mondáit is hozza ugyan (így Szent Erzsébet rózsáiról, a wartburgi énekes-versenyéről, a hürselbergi Venus-barlangról vagy a három Gleichen-vár urának kettős házasságáról), úgy szintén számos babonás történetet Európa-szerte ismert témákról; általában azonban a kevésbé ismert témákra teszi a hangsúlyt. Nem egy szövege hazai vonatkozásban is érdekes, mint nálunk is közkeletű történetek párhuzama. A kötet a maga teljességében kevesebb újat nyújt, mint a Harzról szóló gyűjtemény; a folklórkutató azonban hitelesebbnek, "népibbnek" érzi. Az átdolgozott forma természetesen korlátozza a mű tudományos használhatóságát; tematikus és tipológiai feladatok megoldásához azonban ez a gyűjtemény is anyagot kínál.

23.917

83. SZÜCS Sándor

Békési históriák. Gyula 1959. Erkel Ferenc Múzeum. 47 p. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 6.

A szerző hosszú évek során gyűjtögette hagyományörző öregektől, csöszöktől, pásztoroktól a kis füzetben közölt történeteket, históriákat. Az egybegyűjtött, lejegyzett emlékek, régi irományokból kiirt adatok, válogatás nélkül kerültek papírra, az író jegyzőkönyvéből lapozgatás közben vette sorra őket. Képet kapunk a Berettyó multjáról, növény és állatvilágáról, a pákászok életéről. Közül egy rigmust a Berettyó szabályozásáról. "A rét rejtekén" c. fejezetben leírja, hogyan nyújtott menedéket a sűrű nádas a tatárok, majd később a pandurok elől menekülő szegénylegényeknek. A sötét mult emlékeiből nem maradhatnak el a boszorkány-históriák sem. Szerepel a vén Márkus, a ladányi hamis tamu is. Azonkívül táltosról, jóeszű "furfangos" legényről, betyárokról szóló hagyományokról olvashatunk. A fortélyos Csuba Ferkó dolgai, a csökmői sárkányhuzatás, a dévaványai juhbehajtás, Bagi József esetei egyaránt kitűnő folklórananyagot nyújtanak a szerző izes irodalmi feldolgozásában.

24.409

84. VARGHA Károly - RÓNAI Béla - MUSZTYI László
Rejtett kincsek nyomában. Pécs 1960. Baranya Megyei Tanács Művelődési Osztálya. 197 p.

Mintegy félszáz monda Baranya és a vele szomszédos tájak folklórkincséből. A szövegeket irodalmi feldolgozásban, néhány esetben verses formában nyújtja. Tudományos szempontból a szerzők szerint a kötetnek "csak figyelemfűlkeltő és gondolatébresztő szerepe lehet", a könyvet elsősorban ifjúsági olvasmányoknak szánják. Minthogy azonban az anyag közvetlen néprajzi terepmunka, tudományos célú gyűjtőtevékenység eredményeként jött létre, a jegyzetek a fentiek ellenére is szövegről-szövegre megadják az adatszolgáltatók nevét, életkorát, lakhelyét és a gyűjtés időpontját, sőt ezen túlmenően a mondák esetleges korábbi nyomtatott közléseinek, valamint a velük foglalkozó tanulmányoknak adatait is. A gyűjtés munkájában a kötet összeállításán kívül pedagógusok és tanulók, továbbá Mánfa és Kémes község tanácstitkára, valamint a TIT Baranya megyei titkára is résztvett. A könyv mint egy körülhatárolt magyar táj mondavilágáról adott első bővebb áttekintés is figyelemreméltó. Szép nyomásával, művészi színvonalú illusztrációival a "tájkönyvek" nálunk igen szegényes irodalmának kibontakozásához is értékes indításként szolgálhat.

N é p i o l v a s m á n y o k - V o l k s l i t e r a t u r

85. RIEDL, Adalbert - KLIER, Karl M.
Lied-Flugblattdrucke aus dem Burgenland. Gesammelt und bearbeitet von — — —. Eisenstadt 1958. Burgenländisches Landesmuseum. 195 p. Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 20.

A könyv anyaga nagyrészt azon a gyűjteményen alapul, amelyet a szerzők 1945 után Burgenlandban szedtek össze. A munka nem vállalkozik a röplapirodalom átfogó ismertetésére, vagy életszerű bemutatására, hanem katalógusszerűen közli az elég hiányosan összegyűjtött anyagot, és azt a nyomdák szerint csoportosítja. E nyomdák nagyrészt Magyarország területén, közelebbről a Dunántulon helyezkedtek el; így tehát a fejtegetések akarva, akaratlan a magyar röplapirodalom problémáit érintik, illetve kellene, hogy érintsék, hiszen a nyomdákban csak egy része volt a röplapirodalomnak németnyelvű. A közölt adatok számunkra is hasznosak, mivel egy későbbi feldolgozás nem nélkülözheti a németnyelvű anyagot sem, annál kevésbé, hiszen Közép-Európában a különböző

nyelvű röplapok nagyjából egyforma képet mutatnak egy-egy időszakban. A rövid bevezető után a munka a nyomdák sorrendjében az egyes fellelt röplapok katalógusszerű felsorolását adja, bibliográfiai pontossággal; majd egy-egy érdekesebb szöveg teljes bemutatását. Számos eredeti met-szet, irodalom - elég egyoldaluan összeállítva - és jó regiszterek tes-zik teljessé a könyvet. 24.235

N é p z e n e - V o l k s m u s i k

86. A Magyar Népzene Tára. Szerk. Bartók Béla és Kodály Zoltán. IV. Párosítók. Sajtó alá rendezte Kerényi György. Bp. 1959. Akadé-miai K. 905 p. 8 t. 3 térk. mell.

A sorozat legújabb kötete azokat a dallamokat foglalja magába, ame-lyeknek szövege két szerelmes összeéneklését tartalmazza, és sok eset-ben egy sajátos játékhoz tartozik: a "Megy a kosár"-hoz. A szerkesztők megkülönböztetnek tipikus és nem-tipikus párosító dallamokat. Az utób-biaknak csak szövegét közlik, dallamra csak utalnak. A tipikusak közt is megkülönböztetik a valóságos népdalokat (1-707. sz.) a nem-népdal-októl (708-884. sz.), amelyek a változó divatok lecsapódásaként kap-csolódnak a játékhoz ill. a játékos szövegekhez. Ezeket kis kótával vagy szolmizációs szótagokkal közlik. Ehhez az anyaghoz járul 15 "dal-fűzér", vagyis több ének együttese, amelyet mindig egymásután szoktak énekelni, s azért együtt is közölnek. A zenei anyagot Járdányi Pál be-vezetője és jegyzetei magyarázzák. Külön részt alkot a szövegek és a játékok csoportosítása a hozzájuk tartozó bevezetővel, amely Kerényi György munkája. Az egész kötethez Kodály irt előszót. Mutatók, fényké-pek és angol nyelvű kivonat egészíti ki az apparátust. 23.906

T á n c - T a n z

87. Folk Dances of India. Delhi 1956. The Publications Division. 35 P.

A tanulmány tömör összefoglalást nyújt India népi tánckulturájáról. Az ország 14 tájegységének kb. száz táncát ismerteti, illetve érinti. E-zek mifajuk szerint évnegyedes szokásokhoz kapcsolódó rituális táncok, a hősi-epikát (főleg a Mahabharata és Ramajana alapján) és a társadal-mi problémákat megelevenítő táncdrámák, munkára nevelést szolgáló mun-kantánczó táncok (vetés, aratás, stb.) és lírai szerelmi táncok. Az e-

gyes ethnikai egységek jellemző táncainak összefoglalásában ismerteti a mozgásformákat (kéz, láb, szemjáték mozdulattípusait), a tánc érzésvilágával teljesen azonosuló kísérezését, táncviseletet és a táncdrámák cselekményét (pl. a Krishna isten és Ratha pásztorlány szerelmét megelevenítő Ras Lila táncokét vagy a bihari maszkos Chow táncokat, melyekből az ötödik nagy klasszikus tánciskola kialakult). A táncok ismeretéhez szorosan hozzátartoznak az eredetüket költőien megfogalmazó legendák. A tanulmány ezenkívül tánc történeti áttekintést is nyújt és foglalkozik a néptánc és klasszikus táncok kapcsolatával. A. 1335

88. HOERBURGER, Felix

Die Zwiefachen. Gestaltung und Umgestaltung der Tanzmelodie im nördlichen Altbayern. Berlin 1956. Akademie-Verlag. IX, 195 p.
A német zene- és táncfolklór kutatásban jelentős helyet elfoglaló dallam és tánc típus a Zwiefache. Ezzel az összefoglaló névvel jelölik azokat a táncokat, melyeknek változó ritmusa dallamával (2/4 és 3/4) együtt jár a keringő- (Walzer) és forgólépés (Dreher) váltakozása. A szerző ennek a dallam- és tánc típusnak monografikus feldolgozását végzi el munkájában. Két alapvető módszertani szempont húzódik végig az egész munkán. Az egyik az, hogy a szerző elsősorban a dallamok életét: a változást, átalakulást vizsgálja, elvégezve természetesen a zenei rendszerezést is. A másik szempont pedig, ami által mintaszerű tánczenei monográfiát nyújt, hogy tánc és zene szoros összefüggésében vizsgálja anyagát. A kötet függeléke az eredményeket bemutató táblázatok mellett dallamtárat, irodalom és forrásjegyzéket, valamint táncnév mutatót tartalmaz. 22.785

S z i n j á t é k, j á t é k
V o l k s s c h a u s p i e l, K i n d e r s p i e l

89. HELWIG, Paul

Dramaturgie des menschlichen Lebens. Stuttgart 1958. Ernst Klett Verlag. 212 p.

A mű szerint sajátos hajlamból dramatizáljuk életünket - magunkét és társadalmunkét egyaránt. Az ember lényegéhez tartozik, hogy élete elevenebb tételére törekszik, bizonyos hangsúlyt ad egyes cselekvéseinek. A dráma, amint a színház nyújtja, mintegy másodfokú "dramatizáló" művelet eredménye. Az emberi élet strukturája önmagában is dramatikuss;

egyes látszatmegoldások, mint pl. a mesterséges szenzációk és egyes játékkormányok önmagukban is arról tanuskodnak, hogy az ember bizonyos cselekvések által igyekszik mozgalmassá, hangsúlyossá tenni és így jelentőségében megsokszorozni a maga életét. Az "élénkségnek" ez az általános szüksége állandó feszültségek forrása. Az élet a maga konkrét mivoltában a lélektan, antropológia és szociológia szemszögéből tekintve a gondolkodás, érzés és ösztön dinamizmusával egyaránt állandó drámaiság forrása, de eszmei célkitűzései, értékfogalmi, belső tartalmi is szakadatlan cselekvésre ösztönző erők. A paroxizmusig fokozott "elevenség" vezet az egyéni életben a gyilkosságig, a társadalmak életében a háborúig. A sokoldalú könyv egyes kiforrottságai ellenére gondolatébresztő a néprajzkutató számára, kivált a néprajzi jelek, magatartás-formák funkcionális vizsgálata szempontjából.

90. LISZICIAN, Szrbui

Sztarinnüe pljaskzi i teatral'nüe predsztavlenija armjanszkogo naroda. Tom. 1. Erevan 1958. Izdatel'stvo Akademii Nauk Armjanszkoi SzSzR. XV, 612 p. 132 t.

Az örmény nép régi játékaival és színjátékszerű képződményeinek első sorban a változatos örmény színjátékszerű táncanyag nagyszabású áttekintése és elemzése. Bevezetésül a népi táncanyag leírásának és analízisének, a táncpartitúrának elvi és módszertani kérdéseit vizsgálja; elvként szövegi le a zene, a szöveg és a dramaturgiai ábrázolás szoros egybeforrottságát, egységét a táncban, valamint az elemzés ebből következő alapelvét: a sokoldalú, komplex szemlélet alkalmazását. Kiterjeszkedik a régi örmény teatrális táncokban kifejeződő képzetek általános áttekintésére, alkalmi (helyük, idejük) meghatározására. Ezután a "mozgásszövegek" sajátosságait, felépítését, eszmei tartalmát veszi vizsgálóra táncról-táncra haladva, a néprajzi, nyelvészeti és történeti mozzanatok állandó kiemelésével. Megállapítja mindezek alapján, hogy a kollektív örmény táncok részben epikus jellegűek, részint kultikus vonatkozásúak: a totemmadár, a természet és az örmény Dionüosz Szpandarata kultuszához vezetnek vissza. Módszerében és egész feltárt anyagában újszerű, elgondolkodtató alkotás; dokumentációja külön is kiemelendő.

91. RIEDL, Adalbert - KLIER, Karl M.

Lieder, Reime und Spiele der Kinder im Burgenland. Gesammelt und herausgegeben von — — —. Eisenstadt 1957. Das Burgenländische Landesmuseum. X, 320 p. Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland. 14.

3852 szöveg, illetve szövegvariáns gyűjteménye, egyes fejezetei gazdag dallamillusztrációkkal. Felöleli a Burgenlandnak értelmezett terület korábbi gyűjteményeiben (elsősorban J.R. Bünker: Heanzische Kinderreime. Z.f.österr. Vk. 1900. Supplement-Heft. és Schwarz F.: A soproni német gyermekdal. Bp. 1913. Német Philológiai Dolgozatok 7. sz.) levő népi anyagot, de azt közvetett, iskolák által gyűjtött további bő anyaggal egészíti ki illetve hitelesíti. Mint az idézetekből is kiderül, a gyűjteménybe belefoglalja a Magyarország nyugati határán élő németiség folklórját is. Bevezetése szerint a mű a folklór egyik elsúlyydedőben levő területének felmérését célozta. A szerteágazó anyag rendszerezésének nehézségeit a szerzők tisztán látják. A funkcionális elvből indul ki; így a felnőtteknek a gyermekkel való foglalatosságaihoz kapcsolódó szövegek sorában külön-külön csoportot alkotnak a bölcsődalok, lovagoltatók, kiszámolók, stb. Az elv azonban sokszor csak ott alkalmazható következetesen, ahol a gyűjtők idevágó feljegyzései is adva vannak, minthogy a játékos szöveg alaptermészete szerint nem mindig kapcsolódik egy-egy meghatározott célgondolathoz. A kötet fejezetei: a./ Felnőttek foglalatosságai és játécai a gyermekkel; b./ A gyermek és a természet; c./ Játékok. I. Beszédjátékok; II. Kiszámolók; III. Mozgásjátékok. d./ Az ifjúság évszakhoz fűződő szokásai. 24.532

SOLYMOSSY SÁNDOR
ÉS A NÉPRAJZI BIBLIOGRÁFIA

A nemzetközi néprajzi bibliográfia ügyét A. Abt 1912. évi igen jelentős gyűjteménye után (Die volkscundliche Literatur des Jahres 1911. Leipzig-Berlin 1913) hosszú időre lehetetlenné teszi az első világháború. A háborús években nemcsak a könyvészet pihen, a néprajzi munka is összezsugorodik. A semleges Schweiz viszonyai közt azonban éppen a kutató lehetőségek csökkenése folytán, éppen ekkor nyomult előtérbe a bibliográfia kérdése. Eduard Hoffmann-Krayer, akinek működése a néprajz, művelődéstörténet és nyelvtudomány történetében egyaránt jelentőségteljes, 1918 októberében kelteti Volkscundliche Bibliographie für das Jahr 1917 c. kötetének előszavát, amely az azóta klasszikussá vált éves és kétéves bibliográfiák sorozatának nyitó darabja. Létrejöttében a német néprajzi társaságok szövetsége, a "Verband deutscher Vereine für Volkskunde" is jelentős szerepet kap, amelynek megbízásából Eduard Hoffmann-Krayer a kötetet kiadja; vajon ez a "megbízás" pusztán erkölcsi támogatást jelent-e vagy egyben a kiadási költségek biztosítását is jelenti, - további tudománytörténeti probléma. A kötet előkészítésére az "Anweisungen für die Mitarbeiter an der Volkscundlicher Bibliographie" c. 8 oldalas nyomtatvány szolgált, amely 8 pontban összegezte a címleírás legfőbb kellékeit, négy címleírási mintát közölt és felölelte a feldolgozásra javasolt legfontosabb folyóiratok címrövidítéseinek jegyzékét.

A kötet a dolgok természete folytán távol áll attól, hogy a teljesség igényét még csak meg is közelíthesse. E. Hoffmann-Krayer idézett előszava főként azoknak az elhatároló szempontoknak ismertetésére szorítkozik, amelyek a kötet címanyagának kiválogatását felfogása szerint mégis valamennyire magyarázhatják. Ami a gyűjteménybe foglalt címek földrajzi megoszlását illeti, mint a szerkesztő leszögezi, "általában az indogermán népekre és a zsidókra szorítkoztunk." A szláv anyag közlése egyes hiányosságok miatt a következő kötetre maradt. "Más népekre vonatkozó néprajzi munkákat csak akkor vettünk számba, ha összefoglaló jellegűek voltak vagy egyes fejezeteik összehasonlító szemlélettel készültek", olvassuk folytatólag az elvi magyarázatot. A szerkesztő itt érkezik el a mondanivalónak ahhoz az elvi részletéhez, amely

a magyar kutatást - s általában a finnugor népek néprajztudományi kutatását - a legérzékenyebben érintette. "A finn-ugor népekre, kik között névszerint a magyar lenne igen fontos, sajnos eddig nem találtunk feldolgozót. A hiány azért, hisszük, nem lesz igen érezhető, tekintettel e népeknek a jelenben igen szörványos munkásságára."¹

Valóban csak a néprajzi dokumentáció hiánya és a nemzetközi kapcsolatok háboru okozta lazasága magyarázza, hogy a jeles szerkesztőnek nincs áttekintése a finn népek monumentális arányokban kibontakozó néprajzi munkásságáról. Az FF Communications N:o 29. kötetében Kaarle Krohn, a helsinki egyetem folklóre-tanára, a társaság munkájáról szóló beszámolójában nyilván az idézett sorok hatása alatt ad szembetűnően részletes elemzést a finn néprajz akkori kiemelkedő eredményeiről. Ebben közvetlenül is szól a Volkskundliche Bibliographie organizációs kérdéseiről. E szerint E. Hoffmann-Krayer keresett ugyan Magyarországon olyan munkatársat, aki egy-személyben valamennyi finnugor nép etnográfiaját regisztrálta volna könyvészetileg. "A magyar és a finn-ész anyagot azonban még békeidőben sem dolgozhatja fel egyetlen kutató, mint azt a Finnisch-ugrische Forschungen részletes bibliográfiái tanúsítják", olvassuk erről K. Krohnnál. Ami pedig a kutatás állítólagos szerénységét illeti, annak cáfolatául olyan 1917-ben megjelent standard kiadványokra tud hivatkozni, mint a finn népköltési gyűjtemény két akkori kötete, V. Salminen hatalmas monográfiája a lakodalmi dalokról, K. Krohn műve a mágikus énekekről és A.O. Väisänen népzenei kiadványa. Az udvarias kritika így a pusztá tények felsorolásával válaszol a Volkskundliche Bibliographie szerkesztőjének megjegyzésére.²

Más a helyzet nálunk. "Sajnos azonban mi magyarok, nem tiltakozhatunk hasonló joggal az éppen nem hizelgő aposztrofálás ellen, mert ránk vonatkoztatva az idézett soroknak - tökéletesen igazuk van", írja az Ethnographia 1920.évi kötetében "ss" - nyilván a szerkesztő maga, Solymossy Sándor. S hogy még nagyobb nyomatékot adjon a ténynek, mit jelent kiesnünk abból a vállalkozásból, "mely egész Európa teljes idevágó anyagát van hivatva nyújtani, sőt lehetőleg az egész világot", rövid közleményének ezt a címet adja: "Elmaradottságunk".³

A Volkskundliche Bibliographie első kötetében a magyar cimanyag hiánya kétségteljesen jelentős fogyatékoság. Mégis ha meggondoljuk, hogy a kötet előkészítését, organizációs munkálatait háborus nehézségek befolyásolják s a magyar szakanyag hiányánál is nagyobb negatívumaival a

szerkesztő maga is tisztában van, csak helyeselni lehet E. Hoffmann-Krayer és a kiadó döntését, hogy a kötetet hiányosságai ellenére is mielőbb megjelenteti. Solymossy Sándor neve mindenestre az "Elmaradottságunkról" írt közlemény óta évekre egybeforr a vállalkozással s így a magyar néprajzi szakirodalom nemzetközi bibliográfiai feltárássának munkálataiban a kezdeményezést az ő eredményeként kell elkönyvelnünk. Sajnos, amikor rövid közleménye az első kötet hiányairól megjelenik, akkorra már Schweizben az 1918. évi könyvészet előkészítésének munkálatai is befejezésükhöz közelednek. A sorozat e második kötetének előszava 1920 husvétján kelt s az előszó ismét sajnálkozva említi, hogy Olasz- és Spanyolországból, Romániából és Magyarországból továbbá Közép- és Délamerikából "semmiféle anyagot nem kaptunk". Az utolsó háborus esztendő magyar néprajzi szakirodalmát tehát még szintén nem regisztrálhatja a gyűjtemény.⁴

A Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1919.c.kötetben (Berlin-Leipzig 1922) kap tehát első ízben helyet a magyar bibliográfiai anyag. A "munkatársi kör rendkívül örvendetes bővülése" gyanánt regisztrálja az 1922 márciusában kelt előszó, hogy H. Bächtold-Stäubli, J. Künzig és A. Taylor mellett Solymossy Sándor is "aktív módon vett részt cédulák beküldése által" a bibliográfia munkálataiban. Utóbb még egyszer visszatér erre a kérdésre: "A magyar néprajzot derekasan képviseli, mint említettük, Solymossy professzor."⁵ E. Hoffmann-Krayer, a szerkesztő elismerő nyilatkozatai ettől fogva ismétlődő motívumok gyanánt térnek vissza az egyes kötetekben. Solymossy azok közé tartozik, akiknek "soha nem fáradozó segítő készségét és átfogó tudását egyre újra bátran igénybe vehettük", olvassuk például az 1921-1922. évi anyagot publikáló kötetben (Berlin-Leipzig 1927).⁶ "Korábbi évfolyamaink munkatársai mind hívek maradtak hozzánk noha fáradságos munkájukért semmi mászt nem kaphattak, mint a szerkesztő, a szövetség és tudományunk barátai köszönetét", írja az 1923-1924. évet tárgyaló gyűjtemény (Berlin-Leipzig 1929.) előszava annak a listának az élén, amely Solymossy nevét is magába foglalja. De ugyanitt azoknak a névsorában is megemlíti, akik "értékes segítséget nyújtottak az idegen nyelvű címek korrekturájával."⁷

Az 1931-1933. év irodalmát regisztráló kötetig (Berlin 1937) ott szerepelt Solymossy Sándor neve a Volkskundliche Bibliographie munkatársai közt a magyar néprajztudomány képviselőjében. Mindent összevéve az ő fáradozásának eredményeként vált a nemzetközi tudományos-

ság számára könyvészetileg hozzáférhetővé az 1919-1932. évek magyar néprajzi szakirodalmá, összesen tizennégy esztendő hazai néprajzi termése a Volkskundliche Bibliographie E. Hoffmann-Krayer, majd az 1925-1926. évtől P. Geiger szerkesztette 9 kötetének sorozatában. (Az 1927. év anyagát nyújtó kötettől mellette Schwartz Elemér neve is jelentkezik a hazai németiségre vonatkozó néprajzi irodalom számontartójaként.)

Hogy a bibliográfia jelentőségét éppen Solymossy Sándor ismeri fel kortársainak kiváló tudomány magyar szakemberei sorában, korántsem tartjuk véletlennek. Az Ethnographia 1929. 205-207. l. a vállalkozás egyik kötetét ismertette maga vonja le a bibliográfia nyújtotta áttekintés alapján a néprajzi kutatások akkori állására vonatkozó következtetést: "az általában is megállapítható, hogy a II-IX. fejezetek (tárgyi néprajz) inkább leíró közlésekben gazdagok, míg a X-XIX. (folklore) rész feldolgozásban erősebb, anyaga mintha ki volna már merítve, csak a rendszerezés, csoportosítás munkája van hátra és a tudományos feldolgozás. Itt is feltűnő a népmesékkal és népdalokkal való foglalkozás népszerű, szinte irányjelölő volta. Viszont a XXI-XXIII (népnyelvi) csoportokban szintén a nyers közlés a túlnyomó." Solymossyt érdeklődése a folklore felé vonja s a népközi összefüggések, etnikus problémák, az összehasonlító és összefoglaló feladatok vizsgálatával küzdve e "feldolgozásban-erősebb" terület különösen sikerességessé teszi Európá, sőt általában az emberiség kutatási eredményeinek ismeretét.

Magyar folyóiratainkban érdemben csak az itt idézett egyetlen közlemény vállalkozik a Volkskundliche Bibliographie kötetének ismertetésére; e mellett legfőljebb a szerkesztőhöz érkezett könyvek szemléjének egy futó annotációját idézhetjük az 1920. év bibliográfiájának címe mellett (Ethn. 1926. 99.): "A magyar szakbéli adalékokat német kivonatokkal Solymossy S. szolgáltatatta." A fentebb említett részletesebb ismertetés elsősorban Solymossy távlati szempontjából tanulságos számunkra. Jól látja a vállalkozás nehézségeit: a francia, spanyol, román, cseh, görög, török és délamerikai irodalomnak még mindig nincsenek referensei, az összeállítás hézagos; "a többi nemzetek szakanyagából azonban, ha teljességről ily vállalkozásnál egyáltalán lehet szó, igen kimerítő, gazdag anyagot ölel fel." A vállalkozás annál jelentősebb, mivel "Hellebrandt Árpád elhunya óta néhány kísérleten kívül nincs hazai megbízható repertórium-összeállítások" - e részben a Néprajzi Társaság intézkedését javasolja. "Mintaszervezet" tartja a bib-

liográfia e kötetének szerkesztését: "legkésebben szóló példa, hogy a magyar szövegek idézésében egyetlen sajtóhiba sincs." Fontosabb azonban a mű rendszere: "ez eddig tudunkkal a legkierettebb és legáttekinthetőbb felosztás s vele a legnehezebb problémák egyikét oldotta meg." E tudományelméleti eredmény dokumentálása végett iktatja ismeretiségnek szövegébe a kötet rendszerét dokumentáló szakkimeket. "Tanulságos e jegyzéket összevetni Katona Lajosnak 40 év előtti beosztó rendszerével az Ethnographia I. évfolyamában: Katonáé akkoriban a tudomány legfelső színvonalát jelezte. Azóta a gazdagodás, a tárgyterület bővülése s az egész új anyag felölelése oly fokú differenciálódást eredményezett, amely tudományunk lendülő haladásának legszebb bizonyítéka."

Hadd idézzük végül Solymossy emberi egyéniségének jellemzésére e szerény sorokat: "A magyar rész szállítását illetően a szerkesztő csak alulirotról emlékezik meg, de mások is hozzájárultak nem egy fontos adalékkal."

Szeretnénk befejezésül idézni Solymossynak a Volkskundliche Bibliographie-hoz való kapcsolatát jellemző még egy eddig ismeretlen dokumentumunkat. A bibliográfiának az ő könyvtárából származó egyik kötetben megbujva fennmaradt egyik E. Hoffmann-Krayerhez intézett levele, amely az 1920. év anyagát tartalmazó adatgyűjtemény kritikáját nyújtja. E kritika nemcsak a néprajzkutató és a bibliográfus Solymossy portréját rajzolja ki előttünk élesebben, de bepillantást enged azokba a politikai problémákba is, amelyek a monarchia kötelékeiből oldozkodó művelt magyarság számára nemzetközileg adva vannak s amelyek Solymossyt mélyen foglalkoztatják.⁸

Budapest, den 30 Juli 1924.

Sehr geehrter Herr Professor!

Hierbei erhalten Sie die Bibliographie der ungar. volkskundl. Literatur von 1921. Die aus 1922. folgt noch im August nach.

Das erschienene Material von 1920. ist leider von vielen sinnverwirrenden Druckfehlern entsetzt. Man kann es zwar verzeihlich finden, verbreitet aber immerhin einen falschen Originaltext. Es wäre wünschenswert nächstens die Probebogen vor dem Druck entweder mir zum Einsenden zuzustellen, oder einfacher: dem Bureau des ungar. Bevollmächtigten: Exo. Felix Parcher in Bern überzusenden, wo die ungarischen Beamten die Mühe gern auf sich nehmen, die Korrektur zu besorgen.

Es sei mir noch eine Bemerkung gestattet!

Ich hatte das Buch in einer Sitzung der Akademie der Wissenschaften vorgelegt; es wurde mit Freude zur Kenntnis genommen; nur tat man die eine Bemerkung (und mit Recht!), dass in Ihrer Vorrede (S.VI.) das ungarische Material als "magyarische Publikationen" nicht korrekt gekennzeichnet ist.

Das Unterscheiden: ungarisch und magyarisch führte vor etlichen 30-40 Jahren der Oesterreichische Schulverein in Deutschland ein, der bekanntlich ungarfeindlich gesinnt war. Man wollte damit erzielen, dass das ungarische in unserem Lande ebenso als eine Provinz- oder Nationalitäten-Sprache betrachtet werden sollte, wie die der Slovaken, Ruthenen, Rumänen, etc. Die Sachlage ist selbstverständlich eine Andere. In unserem Lande sind: Sprache der Gesetzgebung und amtliche Sprache ebenso, wie die des geistigen Lebens, der Schule, der Literatur, etc. das Ungarische und pflichtgemäss für einen jeden Mitbürger.

Die andere Seite der Frage ist weiterhin die folgende. Bei uns nennt man mit demselben einen Wort (magyar) das Land, die ungar. Einwohner und die Landessprache. Die willkürlich gehässige Unterscheidung in den Benennungen: Ungarn (das Land) und magyarisch (die Sprache) ist nicht nur unberechtigt, sondern auch unlogisch. Ein Beispiel soll die Unkonsequenz zeigen: Die Finnen nennen ihr Land, ihre Sprache und sich mit demselben Wort: "Suomi", ebenso, wie wir: "magyar", es ist aber noch Niemandem eingefallen das Land: Finnland und dabei seine Einwohner und deren Sprache: Suomi zu nennen; wo doch dort ebensoviele Nationalitäten zu unterscheiden sind, wie bei uns (Schweden, Russen, Lappen, etc.)

Die Deutschen nannten uns seit unserer Landesnahme: Ungaren, dasselbe Wort bei Leo dem Weisen und bei Constantinus Porphyrogeneta: "Onogur - Onungur" lautet und Ungarn u. Ungaren gemeinschaftlich bezeichnet. Wenn wir darnach bei Ihnen Ungaren sind und unser Land: Ungarn heisst, so kann die Landessprache auch keine andere sein, als das ungarische (und nicht magyarische!)

Ich will mich über dem Thema nicht weiter auslassen, da ich überzeugt bin, dass Herr Professor die Benennung nicht aus ungarfeindlicher Absicht gebrauchten; ich schliesse also nur mit der Bitte: im nächsten Band der Bibliographie und auch anderswo für unsere Sprache die Benennung: "ungarische" zu gebrauchen.

Mit Hochachtung Ihr Ergebener
Alexander Solymossy

NB. Wo es für angezeigt erschien, habe ich auf den Zetteln kleine aufklärende Bemerkungen beigefügt, die selbstredend nach Gutdünken gestrichen werden können.

Möchte ferner bitten, wenn möglich, ein Exemplar von der Bibliographie 1920. an die Ungar. Akademie der Wissenschaften (Budapest, V. Arany János u.l.) gütigst zusenden zu wollen.

Mint látjuk, a levél első mondatai az 1921. évi könyvészeti anyagra vonatkoznak, amelyet egyidejűleg a szerkesztő rendelkezésére bocsát.

Ezután a Volkskundliche Bibliographie éppen kézhez kapott kötetének sajtóhibáira figyelmeztet: talán megbocsáthatók ezek, ám mégis meghamisítják az eredeti szöveget. Solymossy tehát jó tanácsokkal szolgál a korrekúra technikájára vonatkozóan: maga is kész átnézni a szedést, vagy ha ez nem volna lehetséges, javasolja, hogy a szerkesztő a berni magyar követségre bizza a javítás munkáját. Beszámol ezután arról, hogy a könyvet a Magyar Tudományos Akadémia egyik ülésén is bemutatta, ahol "örvendetes tudomásul szolgált". Ám egyidejűleg felfigyeltek a szerkesztő egyik elhamarkodott fogalmazású mondatára, amely "magyarische Publikationen"⁹ szavakkal beszél a hazai néprajzi irodalomról. A magyar nyelvűségnek ez a megjelölése azonban a németben elenségesen cseng, az önkényuralom korának magyarellenes ausztriai hangulata tapad hozzá, az osztrák iskolaegyesület ilyen szemlélettel kezdte alkalmazni Németországban. Solymossy természetesen tisztában van azzal, hogy E. Hoffmann-Krayertől a hasonló egyoldalúság távoláll. Ezért tudós hívősséggel ismerteti egyrészt a történeti előzményeket, másrészt a nyelvszokás tényeit: anyanyelvünkön a nép, ország, és nyelv közös neve a magyar s más népek a honfoglalás korától napjainkig hasonló egyöntetűséggel használják népünk, hazánk és nyelvünk megjelölésére az „onogur, szóból kialakult „hungarus” nevet, amelynek a németben az „Ungarn”, „ungarisch” szóalakok felelnek meg.

Solymossy tapintata és határozottsága természetesen célt ér; az Ethnographia fentebb idézett megjegyzései, de magának Hoffmann-Krayernek a következő kötetben jelentkező sorai is igazolják, hogy Solymossy fáradozása nem volt eredménytelen. A Volkskundliche Bibliographie köteteinek magyar anyagát Solymossy maga korrigálja a továbbiakban, a "magyarisch"-féle félreérthető megjelölések pedig végleg eltűnnek a bibliográfiából. Mindezek sajátosan magyar problémaként fel-

vetődő szempontok és Solymosyt mint tudománypolitikust is erről az oldaláról világítják meg élesebben.

SÁNDOR ISTVÁN

J e g y z e t e k

- 1./ Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1917. Strassburg 1919. 5.V.
- 2./ K. Krohn; Fünfter bericht über die tätigkeit des folkloristischen forscherbundes FF. - FF Communications N:o 29. S. 58.
- 3./ Ethn. 1920. 125. 1.
- 4./ Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1918. Berlin-Leipzig 1920. S. IV.
- 5./ Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1919. Berlin-Leipzig 1922. S. IV.
- 6./ Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1920. Berlin-Leipzig 1924. S. VI.
- 7./ Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1921 und 1922. Berlin-Leipzig. S. VI.
- 8./ A levelet a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára őrzi.
- 9./ Lásd a 6. jegyzetben idézett kötet VI. lapját.

V I S K I K Á R O L Y I R O D A L M I M U N K Á S S Á G A .

V E R Z E I C H N I S D E R S C H R I F T E N
V O N K Á R O L Y V I S K I .

Viski Károly a magyar néprajz egyik legszélesebb szemhatáru tudósa, akinek életműve átfogja tudományszakunk szinte valamennyi részterületét. Eleven érdeklődéssel kíséri figyelemmel hazánk s a külföld kutatási eredményeit s a magyar paraszti tárgyi kultúra, főként a népművészet, népi ornamentika területén éppugy alapvető jelentőségű munkákat alkot, mint a népszokások és a néptánc tárgykörében. Jelentős szerepe volt a magyar szak kutatások első nagy összegezésének, a Magyarság Néprajzának létrejöttében, sőt annak javított kiadása egészében az ő szerkesztői fáradozásának gyümölcse; de számos részletkérdést is az ő munkája segít hozzá a megoldáshoz. Mint tudámpolitikus helyes érzékkel és tapintattal képviseli a magyar néprajzot nemzetközi fórumokon; kongresszusi előadásai, külföldi kiadványai nemcsak a magyar népelet egyes addig ismeretlen jelenségeit bontják ki teljes színpompájukban, de méltóan szemléltetik a magyar néprajz rendkívüli tudományos eredményeit is. Műveinek bibliográfiájával az Index Ethnographicus régen esedékes tartozásunknak óhajt eleget tenni. Olvasóink esetleges kiegészítéseit köszönettel vesszük.

R ö v i d i t é s e k

Ethn.	= Ethnographia
F.	= A Falu
It.K.	= Irodalomtörténeti Közlemények
Mip.	= Magyar Iparművészet
MNy.	= Magyar Nyelv
Nyr.	= Magyar Nyelvőr
MSz.	= Magyar Szemle
M.	= Muskátli
Mgy.	= Műgyűjtő
NÉ.	= Néprajzi Értesítő
Nép.Ny.	= Népvünk és Nyelvünk

- NyK. = Nyelvtudományi Közlemények
 TF. = Tér és Forma
 VU. = Vasárnapi Ujság

1905

1. Küllő és Esküllő. MNy. 457-459.
2. Nyelvmélek a kolozsvári ref. kollégium könyvtárában. Nyr. 200-203.

1906

3. A tordai nyelvjárás. Bp. Athenaeum. 63. Nyelvészeti füzetek 32. Ism. Gesztesi Gyula. Nyr. 1908. 82-83.
4. Tordai Tamás lapszéli jegyzetei a XVI. századból. Nyr. 222-224.

1908

5. Magyar szók a mezősegi oláhok nyelvében. Nyr. 218-222.
6. A Nyelvtörténeti Szótárhoz. Nyr. 320-321.
7. Régi torockai szók. MNy. 232-234.

1909

8. Sereg. MNy. 458.
9. Székely hangsúlyozási különösség. Nyr. 8-10.
10. A székelymuzsnai önkéntes csapat. VU. 530.

1910

11. Aranylábu, vaslábu. MNy. 76.
12. Br. Jósika Miklós jegyzőkönyve. It.K. 64-97.
13. Komjáti Benedek nem bibliafordító. Nyr. 97-107, 145-155.
14. Mi a kopjafa? NÉ. 221-224.
15. Szeghalom, szőlhalom. MNy. 77.
16. BORBÉLY Istvánnal

Régi szentírásfordítások. Komjáti Szent Pálja. A Heltai-féle biblia. Bp. Athenaeum. 31. és klny. Nyelvészeti Füzetek 61.

1911

17. Adatok a székely építkezés ismeretéhez. NÉ. 99-127. és klny.
18. Régimódi házak Szalontán. Milyen lehetett a költő szülőháza? Nagyszalonta. Kálmán. 22. Klny. a Nagyszalontai m.kir.áll. főgimnázium 1910/11. évi értesítőjéből.

1913

19. Szalontai fejfák vésett diszítése. NÉ. 68-76. és klny.
20. A szalontai nép nyelvéből. Nyr. 210-218, 255-261, 295-306, 356-360, 393-404, 454-463.; 1914. 126-132, 212-218, 263-266. és klny.

1914

21. Léggömb. Nyr. 185-186.
22. La vita popolare in Transilvania. Bp. Società Ungherese di Storia. 17. Klny. a Transilvania c. munkából.
23. GYÖRFFY István
A feketekőrös-völgyi magyarság települése. Bp. Kempfner S. 102. Ism. Nyr. 364-366.

1915

24. A szalontai nyelvjáráshoz. Nyr. 360-364.
25. Székely határozók. Nyr. 75-77.
26. A szófejtő szótárhoz. Nyr. 224-226.

1917

27. Aranyék háza. Nagyvárad. Sonnenfeld. 23. A Nagyszalontai Arany-Emlékegyesület könyvei 1.
28. Cápunkurt. Nyr. 237-238.
29. Az FtSz-hoz. Nyr. 292.
30. Három Arany-szó. Nyr. 263-267, 296.
31. Korhely, korhelység. Nyr. 180-181.
32. Naponta. Nyr. 175.
33. BÁTKY Zsigmond
A moldvai csángótelepek térképe.
Ism. Nyr. 170-171.

1918

34. Arany-szók. 1. Kunkapitány. 2. Láp. Nyr. 217-219
35. Elbeszélő fölszólító alakok. Nyr. 180-181.
36. Két újkori szóról. Karácsonyfa. Szobatudós. Nyr. 70-72.
37. Rabimunka. Nyr. 138-139.

1919

38. Arany népe./Arany tárgyi néprajzának vázlata./ Nagyvárad. Sonnenfeld. 104 p. 2 t. Arany-Emlék Egyesület nyvei 2.

39. Hanglejtés. Nyr. 67-71.

1920

40. HABERLANDT Mihály

Néprajz. A 2. bővített és javított kiadásból fordította Viski Károly. Bp. 1927 Franklin. 113.

41. Az erdélyi magyarság népművészete. /Erdélyi Magyarság. Népművészet Bp. Népies Irodalmi Társaság 5-16 p. 29 t./

42. Les hongrois de Transylvanie. /L'art populaire. Bp. Société de la Litterature Populaire. 19 p. 29 t./

43. Néprajz és néprajzi kutatás. Bp. Magyar Néprajzi Társaság. 8.

A Magyar Néprajzi Társaság propaganda-bizottságának kiadványai 5. és Néptanítók Lapja 44-46. sz.

1921

44. Kisebbik urak /öregbik ura/. Nyr. 94.

45. Magyaros siremlék. F. 276.

46. Osztályk himzések. - Ostjakische Stickereien. Összeállította Viski Károly. Bevezetést írta Bátky Zsigmond. Bp. Nemzeti Múzeum. 12 p. 32 t.

47. Transylvanian Hungarians. Peasant Art. Bp. The Popular Literary Society. 19 p. 29 t.

48. De Volkskunst der Zevenberger Hongaren. Uit het hongarsch vertaald A.S.C. Wallis. Bp. Franklin. 7-22 p. 29 t.

1922

49. Egy jeles parasztművész. F. 43-44.

50. Erdélyi magyar templomok. F. 17-19.

51. Az erdélyi nagykapu. F. 67-68.

52. A magyar ház belseje. F. 142.

53. A Nemzeti Múzeum népművészeti kincsei. F. 114.

54. A szűcs művészkedése. F. 178.

55. Szüreti mulatságok magyarja. F. 200-201.

56. Üstök, csimbók. F. 93-94.

1923

57. PETRI Pállal

Transilvanian unkarilaisten kansantaide. Helsingissä. Kustannusosakeyhtiö otava. 20 p. 29 t.

1 9 2 4

58. Székely himzések. 1. Csikmegyeiek. Bp. Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya. [2 p.] 32 t. Magyar Népművészet 7.

1 9 2 5

59. Dunántúli butorok. 1. Székek. Bp. Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya 4 p. 32 t. Magyar Népművészet 6.

1 9 2 6

60. A Bakony-balatonvidéki képzőművészet. Bp. Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya. [4 p.] 33 t. Magyar Népművészet 12.
Ism. MIP. 137-138.
61. +Gragger Róbert. NÉ. 185-186.
62. Hajós-cégér. NÉ. 30.
63. A hegybe vájt lakások történetéhez. NÉ. 180.
64. Magyar népművészet. /Művészeti lexikon. Szerk. Éber László. Bp. Győző Andor. 463-469./
65. A Nemzeti Múzeum népművészeti gyűjteményéből. MIP. 105-109, 113-120.
66. Népművészet. /Művészeti lexikon. Szerk. Éber László. Bp. Győző Andor. 551-553./
67. Népművészeti alkotásaink történetéhez. NÉ. 31-32.
68. A népművészeti alkotások megbecsülése. NÉ. 30-31.
69. Pásztorok fizetése Nagyszalontán 1714-ben. NÉ. 37.
70. A pávaszem. NÉ. 24-27.
71. A pécsvidéki népviselet történetéhez. NÉ. 180.
72. Rontóbabu a szinpadon. NÉ. 179.
73. Szalontai porta leltára 1738-ból. NÉ. 180-182.
74. Ungari rahvapirane kultur. Eesti rahva muuseumi aastramat II. Tartu. 5-47.
75. BAKSAY Sándor
Összegyűjtött irodalmi dolgozatai. III. köt. Néprajzi dolgozatok. Bp. 1917. Kisfaludy-Társaság. 370.
Ism. NÉ. 37.
76. Balatoni évkönyv 1921. Szerk. Wlassics Tibor-Cholnoky Jenő-Sebestyén Gyula. Bp. 1921. A Balaton Társ.
Ism. NÉ. 97-98.

77. BÉL M.
Tractatus de re rustica Hungarorum a Notitia Hungariae novae.
Excerpta. Vydává A. Petrov. Praha 1925. 75.
Ism. NÉ. 38.
78. BOSAEUS, Ernst
Tafvelgalleri från stugor i Dalom. Gemäldegallerie aus den Bauern-
stuben Dalekarliens. Stockholm [1905].
Ism. NÉ. 44.
79. CEDERBLOM, Gerda
Svenska allmogedrakter. Stockholm [1921].
Ism. NÉ. 44.
80. CEDERBLOM, Gerda
Svenska folklivsbilder. [Stockholm 1923].
Ism. NÉ. 44.
81. ERIXON, Sigurd
Möbler och heminredning i svenska bygder. II. Stockholm. Nordiska
Museets Förlag. LXIII, 265.
Ism. NÉ. 183.
82. GYÖRFFY István, Szigethi
Nagykunsági krónika... Karcag 1922. IV, 159.
Ism. NÉ. 97.
83. HORGER, A[ntal] - SEBESTYÉN K[ároly]
Kémény és kemence. MNy. 1926. 317-326.
Ism. NÉ. 183-184.
84. JANCsó Benedek
Székelyek. Bp. 1921. 46.
Ism. NÉ. 37.
85. LAMBRECHT Kálmán
Herman Ottó. Az utolsó magyar polihisztor élete és kora. Bp. 1920
Biró M. VIII, 258.
Ism. NÉ. 97.
86. MANNINEN, I.
Etnograafilise sonastik. Eesti asjalise vanavara põhjal, kokku
seadnud. Tartu 1925. 84.
Ism. NÉ. 44.
87. SEBESTYÉN Károly
A magyar parasztszékek. /Napkelet. III. 365-369./
Ism. NÉ. 183.

88. SEBESTYÉN Károly
Milyen házban laktak a honfoglaló magyarok. /Napkelet. IV. 691-696./
Ism. NÉ. 183.
89. SIRELIUS, U.T.
Suomen kansallispukuja. Kuvia ja ohjeita käytäntöä varten. Helsinki. [1921]. I.22., II. 24.
Ism. NÉ. 45.
90. SZENTEK Dezsőné
Magyar varrottások. Sopron 1925. 52.
Ism. NÉ. 37-38.
91. Zbirka jugoslavenskih ornamenata. Izdje etnograafski muzej u Zagrebu. Zagreb 1925.
Ism. NÉ. 183.

1 9 2 7

92. Válasz Solymossy Sándornak. NÉ. 120-123.
93. Album M. J. Eiseni 70. Sunnipäevaks. Tartu 1927. 174.
Ism. NÉ. 170.
94. BARTUCZ Lajos
A magyarság faji összetétele. Természettudományi Közlöny 1927. 65-80. és klny.
Ism. NÉ. 86-87.
95. BEYNON, Erdmann D.
Isolated racial groups of Hungary. /Geographical Review. New York 1927. XVII. vol. 586-604./
Ism. NÉ. 168-169.
96. DENGLER Lajos
A magyar falu népies lakóháza szakszerű megvilágításban. Bp. 1924. 79.
Ism. NÉ. 82.
97. ECSEDI István
Poros országotakon. Debrecen 1925. 174.
Ism. NÉ. 45-46.
98. Eesti rahvariiete album. Album estnischer Volkstrachten. Tartu 1927. Eesti Rahva Muuseum. 3 p. 17 t.
Ism. NÉ. 170.

99. **ERIXON, Sigurd**
Skansens kulturgeschichtliche Abteilung. Stockholm 1925. 195.
Ism. NÉ. 82.
100. **GESZTELYI NAGY László**
A magyar tanyarendszer kialakulása. Kecskemét 1926. 36.
Ism. NÉ. 85-86.
101. **GRÉB, Julius**
Zipser Volkstracht. Mit Trachtenbilder von Armand Velten. Sonder-
abdruck aus der "Zipser Heimat." Késmárk 1925. 35.
Ism. NÉ. 83.
102. **GYÖRFFY István**
Hajduböszörmény települése. Szeged 1927. 36.
Ism. NÉ. 85.
103. **GYÖRFFY István**
A hajduk eredete. Bp. 1927. 2o.
Ism. NÉ. 85.
104. **KERTÉSZ Manó**
Szokásmondások. Bp. 1922. 286.
Ism. NÉ. 46.
105. **Magyar Népművészet. 1-12. Bp. 1924-1926. Magyar Nemzeti Múzeum
Néprajzi Osztálya.**
Ism. NÉ. 83-84.
106. **A magyar tudománypolitika alapvetése. Szerk. Magyar Zoltán. Bp.
1927. Tudományos Társulatok és Intézmények Orsz. Szöv. 628.**
Ism. NÉ. 35-45.
107. **MANNINEN, J.**
Besti rahvariiete ajalugu. Tartu 1927. 514. Eesti Rahva Muuseumi
Aastaramat. III.
Ism. NÉ. 170-171.
108. **MANNINEN, J.**
Estnische Handschuhe. Eesti Rahva Muuseum. Ethnographische Mono-
graphien. Tartu 1927. 22.
Ism. NÉ. 82-83.
109. **A műgyűjtő. Szerk. Szilárd Vilmos. I. évf.**
Ism. NÉ. 167.
110. **Crossz Endrének az Erdélyi Tapitók Lapjában...**
Ism. NÉ. 84.

111. SIRELIUS, U.T.
The ryijy-rugs of Finland. Helsinki 1926. 251.
Ism. NÉ. 83.
112. SZEIBERT János
Sárvár monografiája. Szombathely 1926. 86.
Ism. NÉ. 84-85.
113. Kongresszus. A természet-, orvos-, műszaki- és mezőgazdaságtudományi országos kongresszus munkálatai. Szerk. Gorka Sándor. Bp. 1926. 738.
Ism. NÉ. 86.
114. UJFALVY Sándor
Az erdélyi régebbi és közelebbi vadászatok. — életrajzát bevezetéssel írta Gyalui Farkas. Cluj 1927. 84. Minerva-könyvtár 8.
Ism. NÉ. 85.
115. Vas vármegye és Szombathely város kultúregyesülete és a vasvármegyei muzeum II. évkönyve. Szerk. Várady Imre. Szombathely 1927. 259.
Ism. NÉ. 82.

1 9 2 8

116. L'art des pasteurs hongrois. /Congrès international des artes populaires. Prague du 7 au 13 Octobre 1928. Resumés. Paris. Institut International de coopération Intellectuelle. 56-64./
117. L'art populaire Hongrois. L'Introduction de cet ouvrage est due á Charles Viski. Les notes explicatives des figures a Sigismond Bátky et Etienne Györfly. Bp. Imprimerie de l'Université. XXX p. 24o t.
118. The Ethnographical Section of the National Museum of Hungari. Mousseion 259-26o.
119. Karácsonyi és újévi szokások. F. 695-7o2.
120. Magyar népművészet. Bevezető szövegét Viski Károly, az ábrák magyarázó jegyzékét Bátky Zsigmond és Györfly István írta. Bp. Egyetemi ny. 23 p. 24o p.
Ism. Divald Kornél. Mlp. 214.
Nép.Ny. 1929. 63-64.
121. A magyar népművészet az irodalmi és művészeti kongresszuson. NÉ. 127.
122. A magyar népművészet irodalma. Mgy. 18-19.

123. Le musée d'ethnographie et d'art populaire. Mgy. 227-229.
124. A népművészet és iparművészet kölcsönös hatásáról. Mip. 5-8.
125. Néprajzunk és népművészetünk muzeuma. Mgy. 225-227.
126. Pásztorok fafaragóművészete. Mgy. 4-8.
127. Székely szőnyegek. Bp. Egyetemi ny. 3 p. 16 t. A Magyar Népművészet Kincsestára 2.
128. Un musée d'art populaire á Budapest. La Section Ethnographique du Musée National Hongrois. Mousseion. 212-215 p.
129. Békés vármegye törvényhatósági iskolánkívüli népművelési bizottságának évkönyve. 1928. Szerk. Tantó József. Békéscsaba. 192. Ism. NÉ. 120-121.
130. Jules Chopin elmélete. /La Revue de l'art. Paris 1928. 243-252./ Art Tchecoslovaque, l'art populaire Tchecoslovaque. Ism. NÉ. 53-54.
131. FEKETE József
Mentsük meg a mult emlékeit! Csornai áll. polg. finisk. VII. Értésítője 1927-28. Csorna 1928. 3-6 p. 6 t.
Ism. NÉ. 120.
132. HÓMAN Bálint
Fejérpataky László emlékezete. Bp. 1928. 19. A Szent István Akadémia Emlékbeszédei. I.k. 8. sz.
Ism. NÉ. 120.
133. LAYER, Karl
Oberungarische Habaner Fayencen. Berlin-Leipzig-Wien 1927. XVII, 70.
Ism. NÉ. 92.
134. Museion: Bulletin de l'office international des musées. Institut de cooperation intellectuelle de la société des nations. 1928. 5. sz.
Ism. NÉ. 122-123.
135. SÓREGI János
A szkita-magyar kontinuitás elméletének jogosultsága a turáni szellem keretében. Karcag 1927. 66.
Ism. NÉ. 91.
136. Természettudományi Közlöny 1928. szeptember.
Ism. NÉ. 121.
137. TÓTH József
Az olajprés. /Ifjuság és élet. III. évf. 285./
Ism. NÉ. 121.

138. VUIA, Romulus
Muzeul etnografic al Ardealului. Bucuresti 1928. 38 p. 4 t.
Ism. NÉ. 91-92.
139. WINKLER Margit
Népelet és népviselet Kapuvár községben. /A Falu. 1928. 345-350./
Ism. NÉ. 90.
140. Zbirka jugoslavenskih ornamenata. II. 1926., III. 1927. Zagreb.
Etnografski Muzej.
Ism. NÉ. 93.
- 1 9 2 9
141. Adatok a székelykapu történetéhez. NÉ. 65-88.
142. Alutni. MNy. 56-57.
143. Bikal, Hegyalja. MNy. 140-141.
144. Csapóföld, csapómester. Nép.Ny. 110-111.
145. A dunántuli parasztház. TF. 24-29.
146. Guide dans la Section Ethnographique du Musée National Hongrois.
Bp. Musée National Hongrois. 100 p. 2o t.
147. Hátibőr. Nép.Ny. 231.
148. A hivatlanok. Nép.Ny. 51-53.
149. Les arts populaires hongrois. /La Hongrie et la civilisation. Red.
par Georges Lukács. Paris. La Renaissance du Livre. II. 383-395./
150. Magyar népművészet. /Magyarok a kulturáért. A magyar munka ered-
ményei az emberi művelődés terén. Francia és magyar írók közre-
működésével szerk. Lukács György. Bp. Magyar-francia kulturliga.
374-381./
151. Magyar paraszt-interieurök. Mgy. 103-105.
152. A magyar pásztorművészet. /Az 1928.évi prágai Nemzetközi Népművé-
szeti Kongresszuson benyújtott jelentések a magyar népművészet-
ről. Bp. MTA. 26-43./
153. Róheim Géza expedíciója. NÉ. 31.
154. Rovásírás Kalocsán? Nép.Ny. 170-172.
155. Sátoros cigányok, mint műgyűjtők. Mgy. 186-189.
156. Sylvester. MNy. 221-222.
157. A székely népművészetről. /Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum
ötvenéves jubileumára. Szerk. Csutak Vilmos. Sepsiszentgyörgy.
Székely Nemzeti Múzeum. 411-437./
158. A tulipán szó történetéhez. Nép.Ny. 113.

159. GYÖRFFY Istvánnal
A tatár rab. Nép.Ny. 240-242.
160. BEYNON, E.D.
Ancestral Occupations of the Hungarians. /From the Geographical Review. Vol. 18. 1928. 606-615./
Ism. NÉ. 28.
161. BORBÉLY István
A régi Torockó. Cluj. 1927. 175.
Ism. NÉ. 26.
162. BOSSERT, H.Th.
Peasant Art in Europa. London 1927.
Ism. NÉ. 30.
163. Csallóközi Muzem. Szerk. és kiad. Jankó Zoltán. Bratislava
1928. 106.
Ism. NÉ. 26.
164. CSERNÁK Anna
Ébresszük fel a magyar izlést. /Hadak Utja 1928. 142./
Ism. NÉ. 57.
165. Csete Balázs csepeli...
Ism. NÉ. 57-58.
166. CSUTAK Vilmos
Emlékkönyv a Székely Nemzeti Muzem ötvenéves jubileumára. Sepsiszentgyörgy 1929. Székely Nemzeti Muzem. 780.
Ism. NÉ. 122.
167. HOFFMANN-KRAYER, E.
Volkskundliche Bibliographie für die Jahre 1921. und 1922. Berlin-Leipzig 1927. XXVII, 414.
Ism. NÉ. 29-30.
168. KAINDL, R.F.
Bei den deutschen Brüdern in Grossrumänien. Wien 1924. 107.
Ism. NÉ. 28.
169. NAGY József
Iskolai gyűjtemények. Bp. 1928. 32.
Ism. NÉ. 25-26.
170. NIORADZE, Georg
Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern. Stuttgart 1925. VIII, 121.
Ism. NÉ. 29.

171. PADÁNYI GULYÁS Jenő
Erdély és Bizánc. /Magyar Szemle. 1929. 64-68./
Ism. NÉ. 27-28.
172. Tér és forma. 1929. 1. sz.
Ism. NÉ. 27.
173. Uj néprajzi és nyelvtudományi folyóirat. /Néptünk és Nyelvünk./
Ism. NÉ. 26-27.
174. Zenei Szemle. 1929. 1. köt. 84.
Ism. Nép.Ny. 197-198.
- 1 9 3 0
175. Birópecsét. Egy Árpád-kori jogszokás emléke. Nép.Ny. 98-110. és
klny.
176. A debreceni Déri-muzeum. NÉ. 107-111.
177. Az etnográfus, azaz néprajzi ember. F. 21-23.
178. A Kánai mennyegző változata 1824-ből. Nép.Ny. 54-56.
179. Székely világító eszközök. NÉ. 153-154.
180. N. BARTHA Károly
A debreceni fésűsmesterség. Debrecen 1929. 45. A debreceni Tisza
István Tudományos Társaság honism. bizottságának kiadványai 6.
Ism. NÉ. 155-156.
181. BÁTKY, Sigismondo
Condizione etnografiche dell' Ungheria. Roma 1929. 37.
Ism. NÉ. 59.
182. BUDAY György
A szegedi tanya problémái. Szeged 1930. 43. Dolgozatok a m.kir.
Ferenc József Tudományegyetem sajtótud. tanfolyamából.
Ism. NÉ. 156.
183. EDELYI Lajos
Magyar nyelvi tanulmányok. II. köt. Bp. 1929. 128.
Ism. NÉ. 60.
184. FEISZ László:
Csesztreg község monografiája. A falu 1929. 212-216.
Ism. NÉ. 59.
185. GYÖRFFY István
Magyar népi himzések. 1. A cifraszűr. Bp. 1930. Szerző. 223.
Ism. NÉ. 101-102.
Nép.Ny. 1931. 69-75.

186. HEVESY Iván
Egyetemes művészettörténet. 1. köt. Primitív művészet. Bp. 1929.
135.
Ism. NÉ. 60.
187. Jelentés Debrecen szab.kir. város muzeumának és közművelődési
könyvtárának 1928. évi működéséről. Összeállította Zoltai Lajos.
Debrecen 1929. 60.
Ism. NÉ. 59.
188. Levente, 1930. október.
Ism. NÉ. 156.
189. LUKÁCS Károly
Jégi halászat a Balatonon. Természettudományi Közöny 1929. 141-
153.
Ism. NÉ. 58.
190. Magyar Nyelv 1929.
Ism. NÉ. 59.
191. Magyar Nyelvőr 1929.
Ism. NÉ. 58.
192. Magyarok a kulturáért. Szerk. Lukács György. Bp. 1929. 677.
Ism. NÉ. 60.
193. A magyaros izlés. Szemelvények a magyar háziipar, népművészet és
iparművészet formakincséből. Összegyűjtötte Czákó Elemér és Györ-
gyi Kálmán. Bp. 1929. 219.
Ism. NÉ. 59.
194. Muzsika. 1929.
Ism. NÉ. 59.
195. A Műgyűjtő. 1929.
Ism. NÉ. 59-60.
196. Népünk és Nyelvünk 1929.
Ism. NÉ. 59.
197. Nyelvörkalauz. II. Tartalomjegyzék, szó- és tárgymutató a Magyar
Nyelvőr 26-50. kötetéhez. Összeállította Prohászka János. Bp.
1927. 160.
Ism. NÉ. 58.
198. ROSKA Márton
Néprajzi feladatok Erdélyben. Kolozsvár 1930. 81.
Ism. NÉ. 156.

199. Zenei folyóiratok 1929.
Ism. Nép.Ny. 218-220.

1931

200. Die ethnographische Tätigkeit in Ungarn. Lud Slowiansky. Bd.II. 106-130.
Ism. B. /Bátky Zsigmond?/ NÉ. 1931. 131.
201. Führer durch die Sammlungen der Ethnographischen Abteilung des Ungarischen National-Museums. Bp. Franklin. 91 p. 4 t.
202. Gravures sur bois populaires roumaines de Transylvanie. Bp. Néprajzi Múzeum. 2 p. 18 t.
Ism. B.Zs. /Bátky Zsigmond/ NÉ. 1930. 155.
203. L'art des pasteurs hongrois. /Art populaire. Travaux artistiques et scientifiques du Ier congrés international des arts populaires Prague 1928. Paris. Duchastre. I-II. 85-90./
204. A magyar skansen. MSz. 231-242.
Ism. B.Zs. /Bátky Zsigmond/ NÉ. 1931. 86.
205. Makkos fazáraink. NÉ. 41-55.
206. Népies kerámiánk. MIP. 43-46. /A tartalomjegyzékben: Viski "Sándor"./
207. Székely tűzhelyek. NÉ. 16-27.
208. Tihanyi házak. Peasant Homes in Tihany. Tihany. Városi ny. Debrecen. 7. Klny. a Magyar Biológiai Kutató Intézet I. osztályának munkáiból. IV. köt./
209. FÉNYES Dezső
A palócokról és a palóc múzeumról. Nógrádi Hirlap. 1931. 17. sz.
Ism. NÉ. 131.
210. Jelentés Debrecen... Déri Múzeumának 1930. évi működéséről és állapotáról. Összeállította Ecsedi J. és Sőregi J. Debrecen 1931.96.
Ism. NÉ. 131.

1932

211. Adalékok Udvarhelyszék néprajzához. Pelészás és makkászás. Almaecet. NÉ. 112-117.
212. Hungarian Peasant Customs. Bp. Vajna. 187.
213. A magyar rovásírás. /Kincses Kalendárium. Szerk. Leidenfrost Gyula. Bp. Budapesti Hirlap. 247-251.
214. Német és angol könyv a magyar népszokásokról. Ethn. 154-157.

- 215/a. Az ormány /Ormánság/ szó családjához. MNy. 53-54.
 215/b. "Az öreg székelv rovásírása." NÉ. 27-28.
 216. Tapló, acél, tügyujtás. NÉ. 84-86.
 217. Tihany óshalászata. NÉ. 37-54.
 218. Tiszafüredi cserépedények. - Tiszafüred Pottery. Bp. MTA. 12 p.
 16 t. Néprajzi emlékek 2.
 Ism. V.J. Erdélyi Muzem. 1935. 2ol.
 219. Le village hongrois et son art. /La Hongrie d'hier et d'aujourd'hui. Paris. Les Oeuvres Représentatives. 137-144./
 220. Volksbrauch der Ungarn. Bp. Vajna. 196.

1 9 3 3

221. Bódva-környéki tűzhelyek. NÉ. 21-23.
 222. A magyarság néprajza. Sajtó alá rendezte Czákó Elemér. Bp.
 Egyetemi ny. 1-4 köt.
 1. köt. 1933. Tájékoztató 13-36.; Butorzat 246-286.; Világítás
 299-304.
 2. köt. 1934. Diszítőművészet 274-395.; A hagyomány tárgyai 396-
 443.
 3. köt. 1935. Bevezető 9-12.; Drámai hagyományok 327-371.
 223. L'ornementation hongroise. Nouvelle Revue de Hongrie 57-66.
 224. Székely szönyegek. M. /III.1./ 1-2.

1 9 3 4

225. Erdély népe. MSz. 250-264.
 Ism. Bátky Zsigmond. NÉ. 1936. 153.
 226. Gyöngyösbokréta. MSz. 409-417.
 227. A képmutogató. Nép.Ny. 177-185.
 228. Két régi hagyomány-ábrázolás. /Emlékkönyv Balassa Józsefnek...
 70. születése napjára. Szerk.: Beke Ödön - Benedek Marcell - Tu-
 róczi-Trostler József. Bp. Ranschburg. 171-176./
 229. Szentesi fazár. NÉ. 60-61.
 230. Szültü. /Egy régi magyar hangszernév. / Nép.Ny. 71-75.

1 9 3 5

231. Betlehemesek bábtáncoltatása. Magyar marionettek. MSz. 146-152.
 232. Magyar népművészet. /Művészeti lexikon. Szerk.: Éber László. 2.
 bővített és átdolgozott kiadás. Bp. Győző Andor. 65-73./
 233. Népművészet. /Uo. 189-192./

234. Stockholm és Balassagyarmat. Buvár 7-11.
 235. Ungarische Volkskunst. Kulturbund-Ausstellung. Ungarische Volkskunst. Katalog. Wien. 6-15.
 236. CHOLNOKY Jenővel és ERDÉLYI Lászlóval
 Tihany. Bp. Athenaeum. 156 p. 5 t. A Balatoni Társaság Könyvtára.
 1.

1 9 3 6

237. Ethnology of the Hungarian Folk. Debrecen. Városi ny. 17. Holiday Courses of the Debrecen University.
 Uj lenyomat 1937-ben.
 238. Templomok és cintermek. Bp. Könyvgyűjtemények Ismeretterjesztő Irodája. 36. Vetített képes ismeretterjesztő előadások. 1. sorozat. 15.
 239. Trágyom és uzsora. NyK. 483-489.

1 9 3 7

240. Hungarian Dances. London-Bp. Simpkin Marshall-Vajna. 192.
 Ism. Palotay Getrud. Ethn. 1937. 497.
 241. Hungarian Peasant Costumes. Transl. by Judith de Marffy-Mantuano.
 2. Ed. Bp. Vajna. 187.
 242. BIRBAUER Virgil
 A magyar építészet története. Bp. 1937. 298. A Magyar Szemle könyvei 13.
 Ism. Ethn. 486.

1 9 3 8

243. Etnikai csoportok, vidékek. Bp. MTA. 25. A Magyar Nyelvtudomány kézikönyve. I. köt. 8. füz.
 Ism. Gunda Béla. Ethn. 1940. 95-96.
 244. L'art populaire. /Visage de la Hongrie. Paris. Plon. 403-419./
 245. Zum Geleit. Ungarische Jahrbücher 121-122.
 246. WIKMAN, K. Rob.
 Die Einleitung der Ehe. Abo 1937. XLIV, 395. Acta Academiae Aboensis. Humaniora. 11.
 Ism. NÉ. 330-331.

1 9 3 9

247. A magyar jelleg a néprajz tükrében. /Mi a magyar? Szerk.: Székfü Gyula. Bp. Magyar Szemle Társaság. 341-378./

248. Az ország népe. /Az ezeréves Magyarország. Bp. Pesti Hirlap. 115-180./ és klny.
249. A székely nép művészete. /A nemcs székely nemzet képe. Szerk.: Rugonfalvi Kiss István. 1-2. Debrecen. Lehotai Pál. 383-402./
250. BEKE Üdön
Tscheremissische Märchen, Sagen und Erzählungen. Gesamm. u. hrsg. von ---. Helsinki 1938. Suomalais-ugrilainen Seura. 649. Memoires de la Société Finno-ougrienne 76.
Ism. Nép.Ny. 120.

1940

251. + Bátky Zsigmond. 1874-1939. Ethn. 106-107.
252. Erdélyi népélet. /Erdély. Bp. Magyar Történeti Társulat. 123-137./
253. Népélet. /Erdély. 2. kiadás. Összeállította Prinz Gyula. Pécs. Dunántul Pécsi Egyetemi Könyvkiadó. 40-47./
254. A népművészet. /A szépművészetek könyvc. Bp. Pesti Hirlap. 1127-1147. A Pesti Hirlap könyvtára./ és klny.

1941

255. A magyarság néprajza. 2-3. átdolgozott kiadás. Sajtó alá rendezte Viski Károly. Bp. Egyetemi ny. 1-4 köt.
1. köt. 1941. Tájékoztató 9-30.; Butorzat 217-254.; Világítás 255-259.
2. köt. 1942. Diszitóművészet 226-344.; A hagyomány tárgyai 345-388.
3. köt. 1943. Bevezető 5-8.; Drámai hagyományok 290-327.
256. Népi és uri műveltség összefüggései a tárgyi néprajzban. /Úr és paraszt a magyar élet egységében. Szerk. Eckhardt Sándor. Bp. Magyarságtudományi Intézet. 135-160./
257. Volksleben in Siebenbürgen. Bp. Verlag der Ungarischen Historischen Gesellschaft. 17. Klny.: Siebenbürgen.

1943

258. Bevezetés. /Krizsa János: Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény. Bp. Bibliotheca. I. köt. XVIII./
Ism. Banó István. NÉ. 1943. 218.

259. Hegedű /,Geige'/. /Emlékkönyv Kodály Zoltán hatvanadik születésnapjára. Szerk. Gunda Béla. Bp. Magyar Néprajzi Társaság. 43-54. és klny./

1 9 4 4

260. Román vagy román? MNy. 168-179.

Kéziratok a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában.

261. Mezőgazdasági és halászati feljegyzések. Tihany /Zala m./ 20 old.
- EA 6.
262. Sirkő és fejfa rajzok. Székelyudvarhely /Udvarhely m./ 6 rajz.
- EA 26.
263. Dalok, babonák, játék. Siklód, Kolozsvár, Torda. 28 old. 2 kép.
- EA 270.
264. Ballada, dal, táncszók, köszöntők, levél, betlehemes. Torda /Torda-Aranyos m./ 36 old. - EA 302.
265. Balladák, balladatöredékek, jegyzettel. Torda /Torda-Aranyos m./ 1902-1903. 22 old. - EA 3744.
266. Az erdélyi népművészet sorsa. 5 old. - EA 3476.

Összeállította: VARGA MÁRIA

A KIFEJZÉS ETHNOGRAPHIÁJÁHOZ

ABÁDSZALÓKI FEJFA-DISZITÉSEK.

A regényes hangzású Abádszalók szó nagy kiterjedésű, népes alföldi község neve, amely 1895-ben az egymás mellett lévő Tiszaabád és Tizzaszalók községek egyesítéséből keletkezett. 1949-ben 20.133 kat. hold terület volt a falu határa, 7985 lakos élt itt 1169 házban.¹ Napjainkban a község területe különféle határrendezések következtében 22.973 kat. holdra emelkedett, lakosainak száma 10-11.000 körül mozog

Gyűjtőutunk során az abádi és a szalóki temetőben igen érdekes archaikus formájú fejfákat láttunk.² E fejfák nagyrészt északnak néznek, a helyi felfogás szerint azért, mert így hajlik a dombvonalat, amelynek oldalát 1766 óta temetőnek használják.³ A föld felé majd 45°-os szögben előrehajló, csónakra vagy süvegre emlékeztető felső részükkel olyan tipust képviselnek, amely a temetőnek sajátos hangulatot kölcsönöz s a néprajzi kutatást is ismételtelen foglalkoztatta.

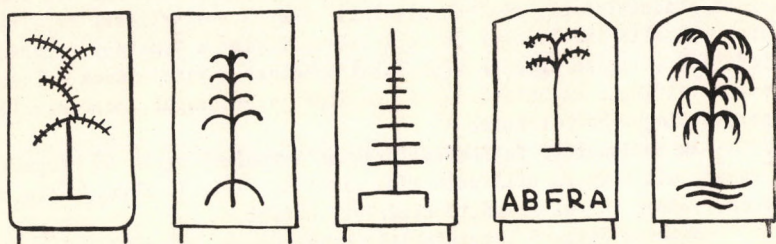
Morvay Péter a magyar néprajzi irodalomban csónakalaku néven emlegetett fejfákat férfialakuknak tartja. Szerinte a bürvelyi temető u.n. csónakalaku fejfáinak formája és diszitményei "semmiféle magyarországi fejfánál nem tapasztalt antropomorf hatást keltenek a szemlélőben." A bürvelyi fejfák formái a halottak neve szerint elkülönülnek: a férfiaké hegyes, süvegalaku, az asszonyoké kontyos.⁴ A kontyos fejfák meglehetősen ritkák, - Abádszalókon is csupán egyet találtunk, - azonban a süvegalaku fejfák hazánk keleti részén nagyobb területen is előfordulnak.

A Domanovszky György által leírt szabolcsi és szatmári fejfa-változatokban is uralkodó u.n. csónakalaku fejfatípusokhoz sorolhatók az abádszalóki süvegalaku fejfák is. Már Domanovszky utal arra, hogy "kevés olyan fejfaforma lesz, amelyik az egész országban el lesz terjedve", olyan nagy a variálási lehetőség egy-egy fejfa készítésénél.⁵ Az abádszalóki fejfák azonban formailag mind egyazon típusnak a legkülönbözőbb helyről jövő hatásokat beolvasztó variánsai: mind előreugró homlokkrészes, süvegalakra levezethető egységes formák. Egy sincs közöttük obeliszkyszerű, sem törvénytáblaszerű, sem egyenes oszlopforma: mindegyiket külön kiképzett, előrebukó, emberi formára emlékeztető homlokkrésze jellemez. Viski Károly a Felső-Tisza vidéke és a Tiszántul fejfái jellemző vonásának tartja ezt.⁶ Bátky Zsigmond figyelte meg, hogy a népi építészet műszavai között szereplő figerenda > főgerenda >

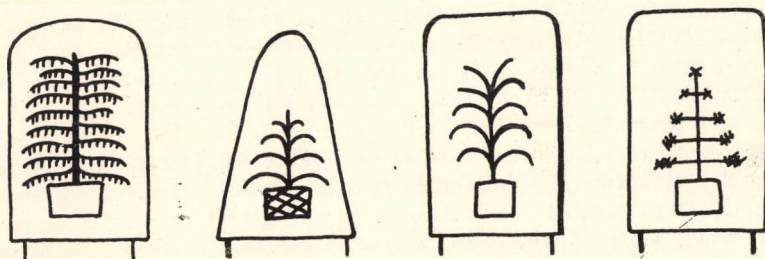
fejgerenda elnevezés sűveggerenda változata átmenetet jelent atemetői fejfa sűvegfa > sögfa /Vas m./ nevéhez. A fejfa neve nem onnan van szerinte, hogy a sir fejéhez állítják, hanem onnan, hogy régebben a csucsa fejalakura volt kifaragva. A fejfa előrebuktatása, háztetőformájú csucsos kiképzése az eső és a hólé lecsurgásának elősegítését szolgálja, éppen úgy, mint a ház faszerkezetének befejező, "besűvegelő" padlászgerendája.⁷

Az abádi temetőben mintegy 200, a belső temetőben 300 fejfa maradt ránk.⁸ Hagyományos formájában a fejfa ácsmunka, főként a Molnár-család nemzedékeinek műve /legidősebb élő tagja a 78 éves Molnár Zsigmond Kunhegyesen Fehér Mihálytól tanulta a fejfák készítését/,⁹ bár faragásával szegény emberek is megpróbálkoztak. Az újabb fejfákat azonban szallagfűrészszel készítik s elhagyják rajtuk a homlokrészen hagyományos vésett díszítéseket. E díszítések tehát a fejfák kb. 40 százaléka szorítkoznak. A feketére mázolt fejfába háromélű előző-késsel szokták a feliratot és az ornamenteket mintegy két milliméter mélyen bemetszeni. A különböző díszítések teljes tipológiáját áttekintve azt tapasztaljuk, hogy 50 %-uk stilizált fa, csupán 10 %-uk virág, bár az utóbbiak az előbbiektől nem mindig különböznek el élesen, a fa alakú díszítések egyrésze iv alakuan, vagy ferdén lefelé hajló sima ágakkal, esetleg leveles galyakkal, másrészt vízszintesen, vagy felfelé hajló ágakkal stilizált ábrázolás. Még a bonyolultabb, naturalisabb ábrázolású fák közt is van több, amely felfogásban nem látszik az újabb sírköveken divatozó szomorufüzes ábrázolások primitív utánérzésének. A fadíszítések jelentékenyebb része vízszintes, vagy hullámos vonallal jelzett talpon áll; legtöbbjük azonban háromszögű, négyyszögű, trapéz-alaku, esetleg füllel ellátott edényben vagy éppen kosárban. /I-VII. ábra./ A díszítések 10 %-a csupán 4, 6, 8 részre osztott, egyes, kettős, hármas, vagy négyes körből /VIII-IX. ábra./, 30 %-a körök és fák együttes alkalmazásából áll. /X-XIII. ábra. / Dománovszky e fejfák vésett díszítéseit fejfavirágozásoknak nevezi. E kifejezéssel Abádszalókon nem találkoztunk, bár a faformájú díszítéseket is virág néven emlegették. /A körös díszítést is ezen a néven említették idősebb asszonyok. /10

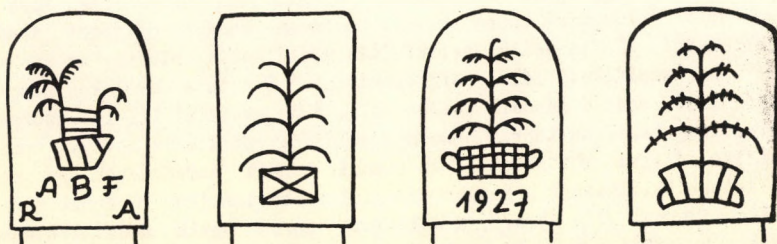
Az abádszalóki temetők fejfáinak legfeljebb 20 %-a való az 1900. év előtti időkből. Vésett díszítéseik egységes tematikájukkal egy feltehetően régi, - talán ősrégi - korszaktól kezdve e vidéken élő fejfadíszítési gyakorlat emlékének látszanak, amelyeket mégsem csupán esztétikai igények, hanem ősi gyökerű vallásos gyakorlat, temetési ri-

I. Stilizált fa alakú díszítések egyszerű talppal.

II. Stilizált fa alakú díszítések négyzetes talppal.

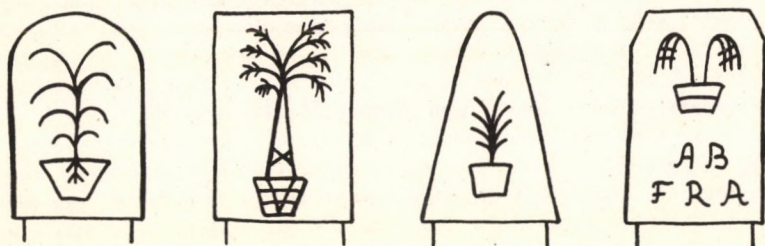
III. Stilizált fa alakú díszítések kosárszerű talppal.

tushagyomány tart életben. Olyan babonás szokásokat ma már nem ismernek az abádszalókiak, amelyek alkalmat adnának e diszítések értelmezésére, rituális indokolásuk felderítésére. Mégis a temetési szokások, hiedelmek világába ágyazva kísérletet tehetünk e kifejezések feltehető mondanivalójának meghatározására, sajátos jelentőségük, mondanivalójuk hozzávetőleges körülírására.¹¹

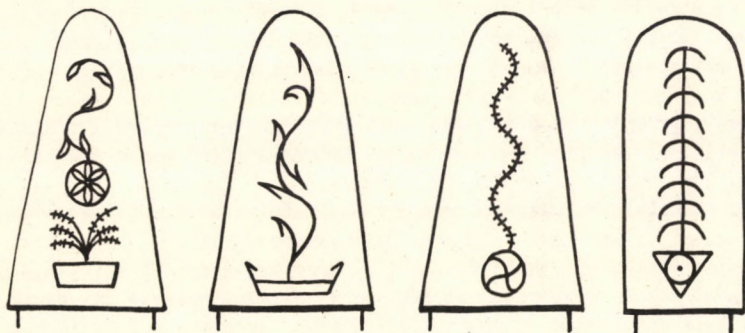
Az abádszalóki fejfadiszítések motivumainak egyik fő csoportját a vázába ültetett fa stilizált képe alkotja. /I-XIII. ábra./ Értelmezésére számos figyelemreméltó kísérlet történt.

Rapaics Raymund összefoglaló magyarázata szerint az iparművészeti és a művészeti alkotásokon a "vázába helyezett virág" igen korán fontos szerephez jutott az emberiség műveltségében. A mai váza tulajdonképpen a neolitikori agyagedény díszesebb változata, amelyet az ősidőkben kétségtelenül vallásos jellegű /termékenység/szertartásoknál is alkalmaztak. Régi falfestményeken látjuk azonban, hogy már az egyiptomiak vágott virág tartására is használták. Görögországban és Rómában is kedvelték a vázában tartott virágot, sőt a temetőkultúrában való felbukkanását hazánk területén, Pannóniában is megfigyelhetjük.¹²

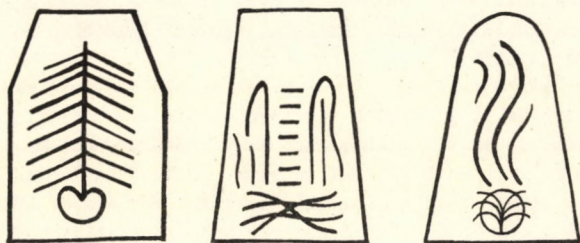
A pannóniai sírkövek egyik gyakori díszjele egy-egy kétoldalt elhelyezett virágváza és a belőlük magasra futó, gyümölcscsel megrakott termőág, szőlőága, esetleg borostyán. Díszes sirépitmények domborművű díszeként az elmulás szimbolikus alakjai között gyakran szerepel a feldöntött kosárból, kancsóból, a gyümölcscsel telt kráterből táplálkozó ülő párdúc pár. Paulovics Istán jeles római régészünk ezt a motivumot "ősi klasszikus eredetű szimbólum"-nak mondja, s a savariai bazilika eucharisztikus kosarát e jelenet lerövidítésének tartja.¹³ Paulovics még két márványból faragott pillérfőről állapítja meg, hogy "kisebbségi temetői, vagy éppen emlékkápolna" díszítésére szolgáltak. Ezek a díszítések: "aloeszerű husos levelű növényen madárka csipeget annak gyümölcseiből, alatta pedig pelikánféle táplálkozik, mintegy az eucharisziából táplálkozó lélek szimbólumaként." Szerinte ez alakok kidolgozása a IV. század második felére vall.¹⁴ A savariai III-IV. századi ókeresztény bazilika terrazós mozaikpadlójának stilizált növényi ornamentális díszjelei között pedig az északi mozaik maradványon egy medallionban találkozunk a Paulovics által eucharisztikus kosárnak nevezett motivummal /XV. ábra./, a délkeleti sarok egyik medallionjában pedig a kosárból csipegető madarak /a lélek/ ókeresztény jelképeit, az eucharisziából táplálkozó lélek szimbolikus ábrázolását találjuk.¹⁵

IV. Stilizált fa alakú diszítések vázaszerű talppal.

V. Összetett motívumu diszítések (1-3 "rezgő" szárral).

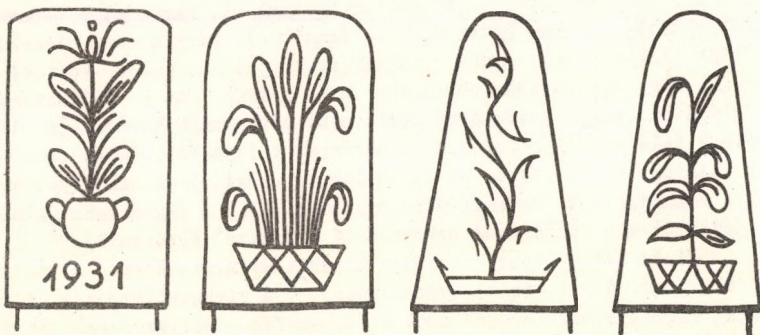
VI. Romlott motívumu diszítések különféle talppal.

Paulovics véleménye szerint savariai lapidaris emlékeinken "a kraterből kinövő indadisz mind a diszes sarkophag oldalain, mind pedig a siremlékeken változatosan teljesíti térkitöltő, térdiszító hivatását. A keretdiszéknel ismételten találkozunk a barokk hajlatu, valószínűleg kelta eredetű, s Pannóniában igen gyakori diszitéssel."¹⁶

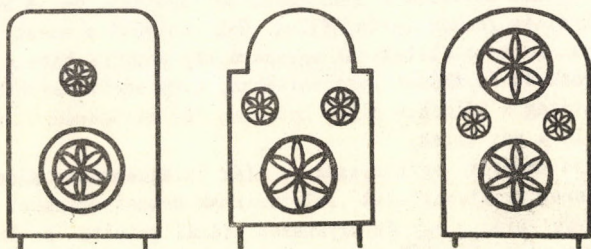
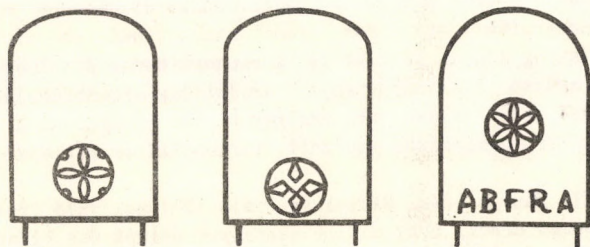
Ez a diszítómotívum eredetileg bizonylyan rituális jellegű volt. Érthető, hogy nem tűrte meg a keresztény egyház, mert a középkor első századaiban teljesen háttérbe szorult és csupán a trecentóban jelentkezik újra, amikor a vallásos felfogás már más magyarázatát nyújtja. Ettől kezdve elmaradhatatlan a Mária-képeken a szüzességet jelentő, vázába állított virág ábrázolása.¹⁷ Magyarországon a XV. században mutatható ki a virágos váza templomi megjelenése és általános elterjedése. Rapaics szerint a magyar ornamentika közismert virágmotívumai messze keletre elvetődött hatásai a XVII. századi francia iparművészet rendkívül gazdag naturalisztikus virágmotívumainak.¹⁸ A cifraszűrön látható motívumanyag a klasszikus görög váza francia közvetítésű vonalainak magyaros gazdagodása, a temetői fejfákon pedig a motívum a klasszikus, gyümölcscsel telt faág, szőlőbuda leegyszerűsített, vázlatoszerű, stilizált gerince csupán, melyet az anyag által megkívánt technológiai törvényszerűsége is módosítottak.¹⁹

A dunántúli faragásokon gyakori cserépből kinövő szerves bokor a kalotaszegi himzéseken teljesen növénytörzsvé válik. A virágtartó ládika diszítése növénytörzsvé válik, gyökérrózsává nyílik ki, amely a bokor természetes gyökérzetének hat, mert a tőből lefelé növekszik, mintegy belekapaszkodik a talajba. Fáy Aladár műve a 31. a-p. ábra 16 példáján /50-53 l./ a kosárból kinövő fa, bokor, virág motívumának variációit művészi tanulságként szemlélteti. A néprajz számára is meggyőzőek a csirázató kosár /cserép/ almává, rózsává, karikává, szivvé, talapzattá, gyökérzetté való alakulásai székely kapukon, butorokon, csempéken, dunántúli pásztormunkákon, sárközi főkötőkön és kalotaszegi írásos himzéseken.²⁰

Ha jobban szemügyre vesszük az abódszalóki temető fejfáinak diszitéseit, látjuk, hogy minden esetben csupán egy stilizált fa alakja látható a vázában vagy a talapzaton, mely néhány esetben gyökérzetté alakul. A stilizált fa ágai lefelé vagy feifelé hajlanak ivalakuan, vagy ferdén, simán, vagy gallyakkal diszítve. Fáy Aladár művészi elemzése szerint a cserépből kinövő szerves bokrok, a stilizált fa-motívumok a magyar népművészet érdekes jellegzetességei. Tulajdonképpen ha-

VII. Leveles növény mintájú díszítések kosárszerű talppal.

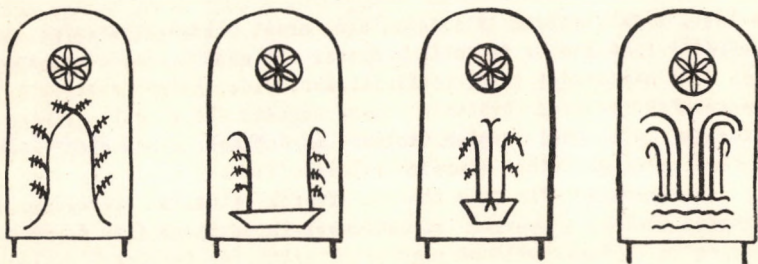
VIII-IX. Körös díszítések

tározott elágazású diszitóbokrok; a törzsről a nagy ágak, a nagy ágakról a kis gallyak határozott szögben ágaznak el, akárcsak a természetben. Legtöbbje olyan határozottan ágazik el, mint a nagy terebélyű nyárfák szoktak: valósággal széttárják karjaikat, aztán fölfelé hajlitják, hogy megemeljék lombzatuk nagy súlyát. Ezt a felkanyarodó, befelé ívelő nagy mozdulatot határozott párhuzamok huzzák alá, lejjebb pedig kifelé hajló, lefelé ívelő mozdulat váltja fel, vagyis az előbbinek határozott ellentéte. Az emelővonalak erő kifejtésének ilyen egyensúlya a magyar nép monumentális érzékére vall, s függőleges felületek felépítésében a szilárdság megnyugtató hatásával érvényesül.²¹

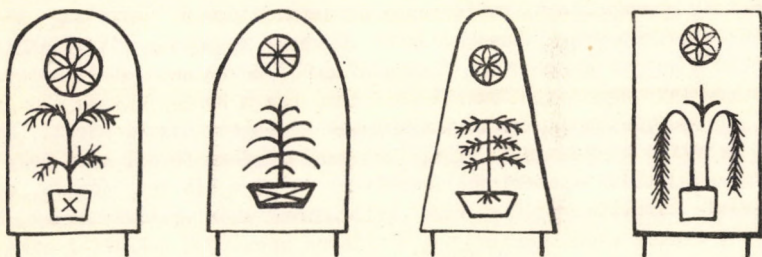
Viski Károly tesz szerény kísérletet arra, hogy a szalontai fejfák vésett díszítéseit rendszerezze.²² A virágmotívumokat azonban sokkal régebbieknek tartja, mint a szomorufüzes változatokat. Az utóbbiakban Lükő Gábor "emberarc" ábrázolását látja: "a fűzfa ágai kétfelé hajlanak és az emberi arc szembülszemeinek helyét töltik ki, homlokát csupaszon hagyják. A fa törzse az ember orrának felel meg." Lükő szerint az emberi arcból a szeme a legjellemzőbb az emberre és "temetői fejfáink szomorufüzei egy ilyen, szemet hangsúlyozó emberábrázolás emlékei."²³ Csalog József szerint is "a szomorufüznek értelmezett és ma többnyire erősen stilizált rajz eredetileg arc-ábrázolás volt."²⁴ Mindezek szubjektív vélemények, amelyeket nem támogatnak a hiedelmek és szokások kialakulásáról szerzett történelmi és néprajzi ismereteink.

Martti Haavio idézi Mikael Agricola 1551-ből való feljegyzését és más adatokat arról, hogy a finn asszonyok ősidők óta bizonyos napokon mindenféle termésnek, magnak, kenyérnek, lepénynek, tejnek első zsengéjét szentnek hitt fák alá tették, hogy "minden jól virágozzék", mert hitük szerint az ilyen fák alatt jó és rossz szellemek laktak. Hasonló indokolású szokások a svédekéknél, norvégeknél, de a németeknél és a rómaiaknál is /robor Jovis/ éltek. Sok helyütt a szent fák házak és települések mellett álltak. Az egyszerű nép annyira hitt e különleges fák szerencsét és áldást hozó voltában, hogy adott esetekben a keresztény hatóság a földéken álló hatalmas fák kivágásáért valóságos háborút viselt a nép ellen.²⁵

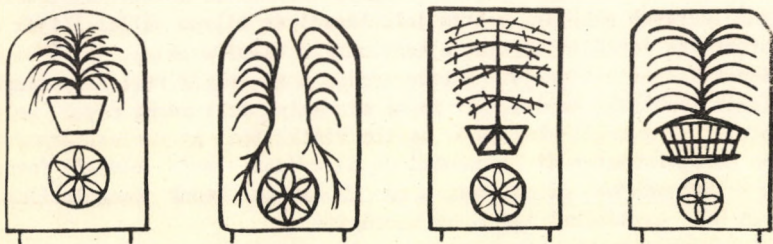
Haavio szerint egykor ezek a fák tulajdonképpen áldozóhelyek voltak. A finnek az áldozatokat halottaiknak nemzetségeként mutatták be. A nemzetség mindig egy és ugyanazon fánál mutatta be áldozatát, úgy módon a szent fa "elemi" templom, szertartások megszokott színhe-

I. Stilizált fa alakú, felül körös díszítések.

XI. Stilizált fa alakú, felül körös díszítmények.

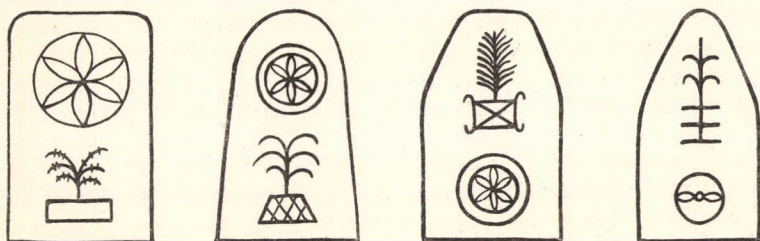
XII. Stilizált fa alakú, alul körös díszítmények.

lye lett. A fa a földön élő és a föld alatt pihenő nemzeti tagok egységét jelképezte, a fa alá helyezett "áldozat", "ajándék" a tulvilágon élő nemzeti tagok továbbélésének elősegítését szolgálta.²⁶ E nemzeti fák leegyszerűsített, mesterségesen készített, kifaragott változatai a temetői fejfák, melyek az ősöknek, a nemzeti elhalt tagjainak az emlékezetben elmosódó emlékét őrzik.

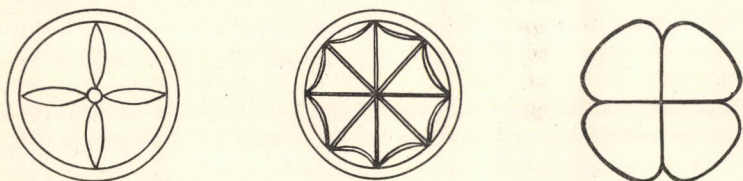
A nemzeti fák és a temetői fejfák rituális szerepének azonoságára utalnak a gyermek születésével kapcsolatos finn és skandináv szokások is. A finn szülő nő megöleli a szent fát és könnyű szülést kér tőle. A svéd nő kis csoportban tejet áldozott a szent fának, ha órája közeledett. Finnországban az anyatej első cseppjét csöppentették a nemzeti fa gyökereire, mert a nemzeti halottainak jóindulata volt szükséges ahhoz, hogy az újszülött életben maradjon. A fa erősödése a nemzeti gyarapodását, széttröse, megsemmisülése a nemzeti szétzúllását jelképezte.²⁷ Huszka József százszor megmosolygott vélekedése szerint a magyar ornamentika "istenfa" gyűjtőnéven emlegetett motívuma mely szerinte nemcsak a temetői fejfákon, hanem honfoglaláskori magyar sírok tarsolylemezein, székely nagykapuk faragott diszei között, kunsági és matyó bőrhímzések virágainak rendszerében fordul elő, "egy és ugyanazon vallási eszmekörből" került ki, mint a bibliai édenfa, vagy az asszír szentfa.²⁸ Kifejezést kell adnunk azon véleményünknek is, hogy az életfa elsődlegesen nem "vallásos eszmekör" szülötte; sokszor inkább egyszerűen az emberiség által igen hosszú időn át észlelt mindennapi jelenségek hagyományossá stilizált ábrázolásaként jelentkezik műveltségi javainkban. Ezért van ennek az ősi alapvonnak szinte megszámlálhatatlan helyi színezetű változata.²⁹

Említetük, hogy ma már senkisé emlékszik Abádszalókon arra, milyen szokások alapján, milyen jelentéssel és milyen céllal látják el az archaikus formájú fejfákat a hagyományos díszítésekkel, körökkel és virágokkal csak a néprajzi kutató tudja, hogy olyan régi hagyományok rejlenek mögöttük, amelyek már régen kivesztek az európai népek emlékezetéből. Megmaradt azonban az egykor kialakított gyakorlat. Évszázadokon és évezredekken át létrejött és állandóan tovább alakuló formák ezek a hagyományos díszítések, s ma is hatnak reánk hangulatilag s egyben mint esztétikai igényeink kielégítői.

Az abádszalóki fejfák körös díszítései véleményünk szerint a kereszt legrégebbi ábrázolásával függenek össze. Az általunk ma vallásos jelképként ismert kereszt első alakja a kör alakba pontosan beill-

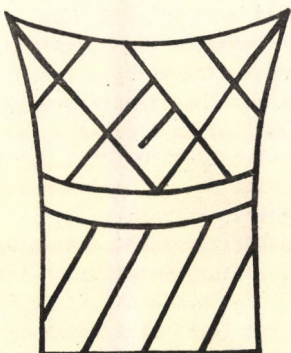

XIII. Stilizált fa alaku, felül vagy alul körös díszítések.

XIV. 1-2. Köralaku svéd és dán sütemények (julkors, julkreuz) díszítései.

3. Kreuzwecken (Marburg), Kreuzersemmel (Bajorország): köralaku, felületi bevágással négy részre osztott cipők.

XV. A szombathelyi ókeresztény bazilika mozaikpadlójának szimbolikus kosara.

leszkező egyenlőszáru kereszt, az u.n. görög kereszt volt. A körbefoglalt keresztet már a neolitikor emlékein megtaláljuk, mint diszitményt, előttünk ismeretlen jelentésű ábrázolást. A Krisztus előtti időkrben a két átlóval négy részre osztott kör nem-keresztény hagyományokban a sugarait minden irányban szétszóró napistenségnek volt a jelképe. Észak-Európa XI-XVI. századi siremlékein száz számra láthatók ilyen ábrázolások,³⁰ amelyek később a körző használata következtében nyerne szabályos mértani formákat. Technikai kivitelezésének könnyedsége miatt terjedt el a körívvel hat részre osztott körös diszítés, a legkülönbözőbb használati tárgyakra alkalmazva.³¹

Nemcsak középkori és keresztény siremlékeken, hanem antik egyiptomi, görög, római és germán köralakú lepényeken és kalácsokon is általánosak voltak ezek a kalács tésztájából vagy bevágással formált alakok /XIV. ábra./. A germán népszokásokban a Kreuzweck, Kreuzsemmel, Kreuzbrote néven ismert kerek alaku, keresztformájuan bevágott sütemények halottak vagy mindenszentek napján a szegényeknek, vagy a szegény, nyugtukat nem találó lelkeknek kijáró adományok /áldozatok/ voltak.³² Európaszerte szokásos volt a karácsonyi ünnepek alkalmával a halottak megvendégelése, a halottak /lelkek/ részére megterített asztal, melyen a kicsiráztatott buza, a kiszórt /termő/ ág, vagy az örökké zöld /örökké termő/ ág, a fenyőág, vagy a fenyőfa is szerepelt a világfa jelképeként.³³ A halotti torok lakomája és a házasságkötés lakodalmi jelképei, a rozsmaring /virág/, az alma /citrom, narancs/, az edény /kosár, pohár, bögre/, a gyertya /fény, nap/, stb. összefonódva jelentkeznek a temetői fejfák formáiban és hagyományos diszítéseiben, mint egykori bőség- és termékenységvarázsló tevékenységek, rítusok csökevényei.³⁴ A római tabula fortunae tulajdonképpen házioltár áldozati asztal volt, a szerencséhez védőszellemeknek, a megholtaknak, az ősök szellemeinek megterítve, amelyek hitük szerint mindig az év utolsó napján éledtek ujja. Az általuk meghagyott ételek csodálatos erővel bírtak, különleges tulajdonságuk voltak.³⁵

A ma is élő hagyományos fejfa diszítések valamikor ezeket az ajándékokat, ezeket az áldozatokat ábrázolták, megvolt a jelentésük és a jelentőségük, bár ezeket már nem ismerik és nem gyakorolják. Csupán hagyományosan élnek, mint esztétikai és érzelmi igényeket kielégítő diszítő formák, melyek állandóan megújulnak, mint ahogyan állandóan megújul az élet, és új vonásokkal gyarapodnak, mint ahogyan állandóan gyarapodik a régi elemek használata mellett is megújuló életünk. Az

abádszalóki temető süvegalaku fejfái és archaikus diszítései arra figyelmeztetnek bennünket, hogy alaposabban kell tanulmányoznunk Európáskori, kereszténységelőtti hagyományait, mint eddig tettük, mert fejfák és diszítések olyan temetési szokások emlékei lehetnek, amelyek a magyarság megjelenése idején e területen még éltek, azóta azonban teljesen elhaltak és átalakultak. Ma csupán e terület egykori műveltségii állapotának specifikus voltára utaló halvány nyomok.³⁶

DÖMÖTÖR SÁNDOR

J e g y z e t e k

1. Vö. Czicze József: Abádszalók monográfiája. /Szakdolgozat./ Debrecen 1959.
2. Dömötör Sándor: Az abádszalóki temető süvegalaku fejfái. Jász-kun-ság 1959. 179-182.
3. A Tisza Szalóki Reformata kis Ecclesiának Anyakönyve /1761-től/. Kézirat a ref. egyház irattárában 25. l. A helyszini munkában segítségünkre volt Antal Károly középiskolai tanár, az abádszalóki honismereti szakkör vezetője.
4. Morvay Péter: Ember alakú fejfák a börvelyi temetőben. Ethn. 1958. 54-56.
5. Domanovszky György: Fejfák Szabolcs- és Szatmár megyéből. NÉ. 1937. 423-438. Vö. M. Csontos Kornélia: Komlódtótfalu /Szatmár m./fejfái. NÉ. 257-262.
6. Viski Károly: Diszitőművészet /fejfa/. Magyarság néprajza. II. 347.
7. Ethn. 1937. 295.
8. Vö. Dömötör S. id. tanulmány 179-180.
9. Kunhegyes hasonló fejfáiról Schram Ferenc: Temetkezési szokásaink. Bp. 1957. Néprajzi Múzeum. 5., 11.
10. Viski Károly: Szalontai fejfák vésett diszítése. NÉ. 1913. 4. p.
11. Vö. Fél Edit: Adalék az életfa magyarországi ábrázolásához c. kezdeményező jelentőségű tanulmányát. Index Ethnographicus. 156. 66.p
12. Rapaics Raymund: Virág a vázában. A magyar népművészet egy vezérmotívumáról. Magyar Szemle 1931. 2/50/. sz. 138-143 p.
13. Paulovics István: Lapidarium Savariense. Szombathely 1943. 54. p.
14. Paulovics István: A Szombathelyi Szent Márton egyháznak, savariai Szent Márton születés helyének római kori eredete. Szombathely 1944. 77. p.

15. Paulovics István: Savaria-Szombathely topographiája. Szombathely 1943. 63 p.
16. Paulovics István: Lapidarium Savariense. 53. p. - Vö. Wessetzky Vilmos: A felső pannoniai Isis-kultusz problémái. Arch.Ért. 1959. 20-31 p.
17. Rapaics i.m. 138.
18. Rapaics i.m. 141.
19. Rapaics i.m. 142.
20. Fáy Aladár: A magyarság diszitő ösztöne. Bp. 6.n. 40.
21. Fáy i.m. 50-53 p. Igen érdekes szemléltető anyag a 31. ábra említett a-p példája is.
22. Viski Károly: Szalontai fejfák vésett diszitése. Né. 1913. 9. p.
23. Lükő Gábor: A magyar lélek formái. Bp. 1942. 213-214 p.
24. Csalog József: Ujkőkori időljaink arcformájának kérdéseiről. Arch.Ért. 1957. 207-213 p.
25. Martti Haavio: Essais folkloriques. Studia Fennica. VIII. Porvoo 1959. 37. p.
26. Haavio i.m. 46.
27. Haavio i.m. 27.
28. Huszka József: Magyar ornamentika. Bp. 1898. 9. p. - Berze Nagy János: Égigérő fa. Magyar mitológiai tanulmányok. Pécs 1959.
29. Vö. Haavio i.m. 61-81 p. - Berze Nagy János i.m.
30. Vö. K.Gy.: Tudakozódások és kérdések. NÉ. 1926. 102.
31. K. Csilléry Klára: Az ácsolt láda. MTA. Társ.-tört. oszt. Közl. 3. sorozat I.köt. 1. sz. Bp. 1951. - K. Csilléry: Le coffre de charpenterie. Acta Ethnographica I. 1950. 235-330 p.
32. Max Höfler: Weihnachtsgebäcke. Wien 1905. 69-71 p. - Schram i.m. 20-21 p.
33. Dömötör Sándor: Karácsonyi asztal és Adonis-kert. Bp. 1959./Kézirat./
34. Viski Károly: A hagyomány tárgyai. Magyarság néprajza II. 404. p. - Balogh József: Ünnepek és ünneprontás. Ethn. 1926. 114-121 p. Uő. Egy lakodalmas temetés Aranyánál. Ethn. 1928. 39-40 p. - Szendrey Ákos: Az ősmagyar temetkezés. Ethn. 1928. 22. p.
35. M. Höfler i.m. 10-11 p.; Szendrey Ákos i.m. 26 p.
36. A Népművelési Intézet támogatásával készült tanulmány.

A KINCSEKERESŐK KRISTÓF-IMÁDSÁGA EGY UJABB VARÁZSKÖNYVÜNKBEN

Az Index Ethnographicus 1957. decemberi számában egy kéziratos varázskönyvet ismertettem, melyet Szegeden a Somogyi Könyvtár kézirattárában találtam. E könyvben, a kincsásás praktikáinak ismertetése kapcsán egy mondatra figyeltem fel: "Közben igen halkan szent Kristóf imádságát kell mondani." További kutatási feladatként e Kristóf-imádság szövegének feltárását tűztem magam elé; meg is találtam a Somogyi Könyvtár kézirattárában az AD. 1925 szám alatt őrzött másik kincsásó kéziratban. Az utóbbi más szempontból is gyarapítja ismereteinket a népi kincsásó hiedelmekre vonatkozóan; egyben naiv, népi megokolását nyújtja, miért lehetett Kristóf a föld méhében rejlő kincsek őrzője. A kézirat a könyvtár birtokába 1920-ban került 1058-as tétel számon. 28 számozatlan lapot (azaz 56 oldalt) tartalmaz, lencérnával összeférceelve. A lapok mérete 34x21 cm., sárgás, érett papír, zöldes, halványodó tintával írva. Az írás, helyesírás, beszédfordulatok a 19. sz. második felére utalnak, ugyanugy Ferenc József említése is. A kéziraton a cím alatt helynevet is megjelöl az ismeretlen szerző vagy másoló: Majláthfalva-Temesköz. Feltevéssünk, hogy talán Kálmány Lajos hagyatékában találta Móra Ferenc, a könyvtár akkori igazgatója.

E kincsásó könyvünk az Index Ethnographicusban ismertetett "varázskönyv" kéziratával sok hasonlóságot mutat. Néha oldalakon át megegyezik a két szöveg, bár nem szó szerint, hanem egymás variánsaként. A cél itt is egy kincsszerző szellem felidézése. A bevezetőben első személyben mutatkozik be a szerző itt is: az egyebünnen is jól ismert Erhardus. Majd itt is annak ismertetése következik, milyen feltételek szükségesek a kincsásó művelet sikeres véghezviteléhez; a szöveg szintén megegyezik a már közölttel. A circulus (a varázskör) rajza is egyező, azzal a különbséggel, hogy az égtájak neve variálódik; a jelen kéziratban: "Napkelet", "Napészak", "Napnyugat", "Napedél" az elnevezésük.

A körbe való beállítás után mondandó biztatások, buzdítások, imák is egyezők, a megidézendő lelkek "eskettetése", "kényszerítése" szintén. A szellem elbocsátásának módját ismertetve egy "Észrevétel"-t tesz a szerző, melyben újabb praktikát ajánl: a kényszerítések ekkor

sorrendben visszafelé olvasandók:

"Amidőn elvégezted ezt az imádságot ismét újra olvasd vissza azon eskettetéseket és kezd el az utolsón, ahol pedig az vagyon írva hogy hivlak avagy jójel - tehát akkor távozz el vagy menj el tőlem. Amen."

Mindezek elmondása után következik az "Igas és megpróbált keresztényi szent bizodalomban való imádság szent Kristóf Mártélhoz szükség idején."

A könyvnek két részlete különösen figyelemreméltó. Az egyik a hármaz varázkör megvonasához ad tanácsokat. Ebből idézzük a következőt:

"Mind a két circulus alatt csinálsz amellet egy Miatyánkot és egy Üdvözlég Máriaát, egy hiszek egy Istent és csináld az keresztet. Ilyen formán, amint előbb láttad és ha találhatnál olyan fonalat, melyet Hét esztendő lányka font igen hasznos, vagy szentelt gyertyát végy és csináld az nagyobbik circulust és annak utánna alája másikat és egy harmadikat. Jó pedig, ha az ember szerez egy új deszkát az mely három mogyorófa abroncs léssen, ha pedig azt nem kaphatsz, végy egy elsőben kimosott kendőt, amelyet még többet nem mostak és terítsd az circulusban az nap mentében, az nagyobb circulusban azon felét azon kendőnek úgy, hogy a második circulusban 13 lábnyomnyira beérjen. Tehess valami szentelt erekjét, vagy tömjént alája.

Az első circulus léssen 13 lábnyomnyira, a második circulus 11 lábnyomnyira, az harmadik circulusban letérdepelvén végy egy feszület keresztet és három gyertyatartóban három szentelt gyertyát, ha három szentelt gyertya nem lehet, légyen, egy az lámpásban."

Különféle imádságok után ezt így folytatja:

"Meggöttelek titeket, hogy sem az ördög sem az boszorkányok fel ne oldhasson, meg ne tapodhasson, meg maradván a teljes szentháromság hatalmában ... Szent angyalok álljanak ezen circulusok körül és az szükségben segélő 14 szentek és a Krisztus Jézusnak vércseppjei lévén belől velők, valaminthogy elhiggyük bizonyosan hogy itt mindennélkül jelen vannak Amen."

A kézirat másik figyelemreméltó részlete szent Kristóf említett imája, aki maga is a "szükségben segélő 14 szentek" közé tartozik. Ha megfontoljuk, hogy a népszerű legendák szerint

1. a kánaáni katona, pogány nevén Reprobus, a legnagyobb ur szolgálatára törekedve előbb egy főemberhez, majd egy fejedelemhez,

majd az ördöghöz állt be, míg végre egy remete a leghatalmasabbhoz, Krisztushoz utasította;

2. hogy a megdagadt folyón az ismeretlen gyermek alakjában arra járó Krisztust vitte át, már-már belehullva az árba a világ sulyánál is nagyobb teher, a világ teremtőjének sulya alatt s így jutott a Christophoros névhez;

3. végül, hogy mártirhalálával magát a felette ítélkező királyt is megtérítette, - így érthetővé lesz, hogy a kincsszerző szellem felidézésének műveletében ereje, bátorsága, hithűsége alapján, de az ördöggel való korábbi kapcsolata és felette való diadalmaskodása alapján is őt hívják segítségül. Az erre vonatkozó "imádságból" idézzük:

"Óh szent szent szent Kristóf mártir szükségünkben és felette való nagy szegénységben lévőeknek Isten után és az Istentől rendeltetett segítséged te mennyei szent és nagyérdemű herceg, alázatos buzgó szívünkben köszönténk és kérünk tégedet ez mostani időbeni nagy szükségünkben és feletébb való nagy szegénységünkben: legyen szent segítséged mivélünk és kérünk tégedet alázatosan hogy megkérésed az leghatalmasabb és legerősebb mennyei király az a te hathatós és érdemes szent esdeklésed által néki szolgálhassunk és lelkünk alázatosságát megmutathassuk úgy elmenvén elsőbb az mezőknek királához és megtanulván az igazat, akinek könyörgéssel szolgáltatnád, másodsor keresvén meg az pokolbéli királt, de nem, mégis az igazat, harmadsor keresd te is meg az királoknak leghatalmasabb királát az Krisztus Jézust ki a te drága lelked elkívánja tudni, hogy a Jézus Krisztus szolgálja a legfőbb mennyei dicsőséges szent királt ... szent nevednek hideglelése az Jórdánnak folyóvizébe elmentél mikor a te királoed az Úr Jézus Krisztus itt az te erőtlenséged és az szent remeténel leborulsz és megszólítván az szent és nagy Uristent, itt felkelnél álmodból, keresed és meg nem találod őtet, miglen harmadsor nem kiált az áldozat, mondva a gyermeknek áldozatjára: és vigy által, úgy elvivéd az gereket a te válladon és elmentél az vízben és ime az víz kezd növekedni és a gyermek oly nehéz volt, hogy félnél azon, hogy te meg ne meritenéd, és te beljebb menvén a vízben, melyben monddá az gyermeknek - én olyan keményen hordozlak téged, mintha az egész föld az hátamon volna. Mondá neki az gyermek: te hordozod azt aki az egész földet és a benne levő szépségeket semmiből teremtette. Legottan az vízben bevívén, nagy szorgalmatossággal megkeresztelt téged az gyermek az Atyának Fiunak Szentléleknek nevében Kristofórosznak, Ámen. Óh én édes kedves szolgálómivel tő-

lem már megkereszteltéttél már tovább nem hivatol áldozatnak, ha nem Kristofórosznak hivattassál és nagy megszerző mesternek elveszett kincs és földben elrejtett kincseknek, pénzeknek, aranyoknak, ezüstöknek, talléroknek, forintoknak, karbunkulusoknak, klenódiúmoknak, gyémántoknak, smaragdusoknak, topáziusoknak és mindenféle elrejtett földben levő metállumoknak. Tehát ezen akaratból légy az osztogató sáfárom, minden kétségbeesendő szűkölködő és felettébb való szegérységben, nyomorgó mindazoknak, akik engemet, szűz szent anyámnál, veled együtt kívánnak az én nevemben - azoknak szükséges kérésüket meg ne ved. Sőt meghallgassad, légy hajlandó és engedelmes az olyan szűkölködő felettébb való szegényekhez, amen."

Figyelemreméltó - egyebek között a kézirat korának meghatározása szempontjából is - a kincsörző szellemhez intézett kérés pontosabb meghatározása: "Tanítás után mondd: Mi kérünk az isteni segítség által engedelmet és szent áldást a mi jó Istenénktől és irgalmasságot és örök életet, azon felől meg nevezett hétszáz ezer aranyakat, tallérokat, forintokat, karbunkulusokat, gyémántokat, klenódiúموkat, smaragdusokat, rubintokat, topáziusokat, Ferenc József császár idejétől fogva az mostani való esztendei jó haszont védő, és jóra fordítható országunkbéli javakat, szép emberi ábrázatban, minden ijesztés, kísértés, zűrzavar, szélvész, minden zörgés és csalárdság nélkül, a mi urunk Jézus Krisztus és szent Kristóf mártir esedezése által, amen."

A kézirat egyébként azzal a fogadalommal zárul, hogy a varázskönyv használói a kincset jóra akarják fordítani s "minden aranyos és ezüstös ruháknak, mint kevélységnek, mint fősvénységnek, mint rossz erkölcsiségű életnek ellentmondanak."

NAGY DEZSŐ

INDEX ETHNOGRAPHICUS

Anzeiger der Bibliothek des Ungarischen Ethnographischen Museums

Redigiert von I. S á n d o r.

Budapest, VIII. Könyves Kálmán körút 40.

I N H A L T

Bücherschau

Referate über die ungarischen Neuerscheinungen.

1. Zusammenfassendes über die bibliographische Tätigkeit der Unesco. Es werden die entsprechenden internationalen Organe für Bücherkunde, sowie ihre Leistungen (auch auf dem Gebiete der Volks- und Völkerkunde) und endlich ihre Zeitschriften und dokumentierende Publikationen charakterisiert.
2. Bibliographie der ungarischen Geschichtswissenschaft für die Periode 1825-1867. Der IV. Band des Unternehmens enthält fast 30.000 Titel zur Geschichte der ungarländischen Südslawen (Kroaten, Serben, Slowenen) und Slowaken. Manche Kapitel des Werkes tragen da ein ausgesprochen ethnographisches Gepräge.
5. Bibliographie der Stadt Nyirbátor (im Komitat Szabolcs) und ihrer Umgebung mit einem Kapitel für Märchen, Hirten- und Wegelagererleben ("betyárélet").
6. Bibliographie der ungarischen Zeitschriften für Landwirtschaft. Die wertvolle Zusammenstellung enthält 318 annotierte Zeitschriftentitel aus den Jahren 1796-1866. Die Annotierungen umschreiben der Inhalt der einzelnen Publikationen mit wissenschaftlicher Genauigkeit und bieten also auch für die volkskundlichen Forschungen des Ackerbauers und der Viehzucht unentbehrliche Anskünfte.
8. Der erste Band des erläuternden Wörterbuches der ungarischen Sprache ("A-D"), ein Standardwerk von höchster wissenschaftlicher Genauigkeit und Vielseitigkeit. Dieser Band enthält in 9462 Artikeln

28.000 sprachliche Angaben (Wörter, Wortverbindungen, Ausdrücke, Redewendungen, Sprichwörter usw.) in mustergültiger Bearbeitung. Das Werk macht uns bei den Erläuterungen auf alle Nuancen der einzelnen Wörter aufmerksam und hält jedesmal auch den Sprachgebrauch des Volkes vor Augen. Die Erläuterungen bieten also sehr oft volkskundlich wie kulturgeschichtlich wertvolle Feststellungen. Es gehört zu den wichtigsten Hilfsmitteln unseres Forschungsgebietes. (Inzwischen ist auch der zweite Band des Wörterbuches - "E-Gy" - erschienen.)

21. Die grossangelegte kartographische Darstellung von zwei, in geographischer, ethnischer und historischer Hinsicht ziemlich einheitlichen Gebieten: 1. Órség im Komitat Vas mit drei weiteren Dörfern in Jugoslawien und 2. Hetés im Komitat Zala, ebenfalls mit einigen zu Jugoslawien gehörenden Dörfern. Die Bewohner schützten einst die westliche Grenze des Landes, deshalb genossen sie gewisse Freiheiten und ihre Kontinuität wurde durch die Türkenkriege nicht gestört. Die Mundarten sind also sehr archaisch, beide Landschaften sind durch ihren eigenartigen ethnographischen Charakter interessant. Für die Volkskunde sind besonders die 35 wortgeschichtlichen Karten der überprüften 47 Dörfer von Wichtigkeit.

23. Das Jahrbuch des besonders durch seine Tracht und Stickerei berühmten grossen Dorfes Mezökövesd im Komitat Borsod umfasst mehrere volkskundlich interessante Mitteilungen. Z. Sárközi publiziert da Schriften aus der Vergangenheit der 'Matyó' (Einwohner von Mezökövesd) aus den Jahren 1771-1819, J. Dala stellt Angaben und Beobachtungen zur Soziographie sowie zur Volkskunst des Ortes zusammen. J. Kápolnai widmet seine Schrift zum Andenken des jungverstorbenen Volkskundlers Károly Herkely, der in Mezökövesd geboren wurde und manche Aufsätze über die 'Matyó' schrieb. I. Sándor teilt eine anekdotenartige Geschichte aus dem Volksmund mit, Gy. Kiss ferner beschäftigt sich mit dem Nachleben der Dichter und Schriftsteller im Komitat Borsod.

26. Die ungarischen Heiducken ('Hajdu') wohnen 1. im Komitat Hajdu in den "alten Heiduckenstädten"; 2. bei den Flüssen Sajó und Hernád im Komitat Borsod; 3. im Komitat Szabolcs in den "kleinen Heiduckenstädten"; 4. im Komitat Bihar bei den Flüssen Berettyó und Körös. Letztere wurden durch István Bocskai angesiedelt und nahmen an den Freiheits-

kämpfen Ungarns gegen die Türken wie auch gegen die Habsburger als Vorkämpfer Teil. Der Aufsatz umrisst ihre Geschichte und ihre Siedlungen.

27. Über den Ursprung des ungarischen Staates veröffentlicht die Ungarische Ethnographische Gesellschaft zwei Studien von G. Györfy, welche auch für die Geschichte der ungarischen Gesellschaft sowie für die Ausgestaltung des ungarischen Ethnikums und überhaupt für das Leben und für die Kultur der Ungarn in der Zeit der Landnahme viel Bedeutungsvolles erhalten. Das Buch lenkt unsere Aufmerksamkeit auf den Umstand, dass die Namen der Kasaren und ihrer Hilfsvölker auch als ungarische Personen - und Ortsnamen der Arpadenzeit zu finden sind. Ähnlich wichtig ist auch die Beobachtung, dass der Name der 'Awaren' vielmehr ein Völker- als ein Volksname zu sein scheint und die archäologischen Funde die Verwandtschaft der Awaren mit den finnisch-ugrischen Elementen des ungarischen Volkes wahrscheinlich machen.

28. Umgefahr 40 Ortschaften des Komitates Baranya im südöstlichen Teil von Transdanubien sind unter dem Namen 'Ormányság' bekannt und gehören zu den interessantesten ethnischen Gebieten des Landes. Das "Einkind", das hier das Familienleben charakterisierte, gehört heute immermehr der Vergangenheit zu. Der Verfasser skizziert die Lebensumstände und Kultur des Volkes nach volkskundlichen Gesichtspunkten. Der Ackerbau und die Viehzucht wird besonders ausführlich geschildert. Eine Auswahl von Folkloertexten sowie ein Referat über die volkskundliche Literatur ergänzt das geschickt verfasste Bild des Gebietes.

29. Die Volkskunde des Gebirges Bakony in Transdanubien in knapper vielseitiger Darstellung, grösstenteils auf Grunde der eigenen Beobachtungen des Verfassers. Nach Schilderung der geographischen Struktur, sowie der historischen Vergangenheit des Gebietes wird die Sachkultur besonders ausführlich behandelt. Das Buch legt das Waldleben und die Sammelwirtschaft, das Hirtenwesen und den Ackerbau, das Handwerk, den Hausrat und das Bauwesen, dann aber die Hirtenkunst und die Volkskunst im allgemeinen sachkundig, doch volkstümlich vor. Sehr interessant sind die Aberglaubensgeschichten, die der Verfasser bei Schilderung der geistigen Kultur in vollständigen Texten darbietet. Die Bibliographie sowie die Illustrationen sind ebenfalls lehrreich.

31. Eine volkskundliche Monographie über die Sachkultur des Dorfes Szentgál im Bakony-Gebirge von demselben Verfasser. Die Einwohner waren im Mittelalter königliche Schweinehirten, von 14. Jahrhundert an königliche Jäger. Die Gemeinde blieb auch während der Türkenherrschaft bestehen. Im Jahre 1930 wohnten von den 4284 Einwohnern 1593 an der Peripherie in Gehöften. In der Kultur spiegelt sich der Vorgang wieder, wie sich das Dorf im 19. Jahrhundert, nachdem die privilegierte Stellung der kleinadeligen Einwohnerschaft verloren ging, zu einem Bauerndorf entwickelte. Die Hauptthemen des Buches sind die Nutzung des Waldes, die Jagd, die Viehzucht, der Ackerbau, die Ernährung, die Bauart, die Gehöfte, die Möbel, die Kleidung, das Gewerbe, der Handel und die Volkskunst. Das wertvolle Werk hat auch eine Zusammenfassung in deutscher Sprache und einen sehr ausführlichen Wort- und Sachregister, einen Namenregister und einen geographischen Index.

36. Die Verfasserin stellt das Leben eines Dorfes an der Ober-Theiss und dessen näherer Umgebung mit seinen Beziehungen zum Fluss dar. Zwischen den Gewässern eingeeignet lebt das Volk hauptsächlich von Fischfang, von Viehzucht und von Sammeltätigkeit. Es werden die Formen der Heuarbeiten, die Verwertung der Sumpfwiesen, die hergebrachten Weisen des Fisch- und Schlammbeisserfanges, der Vogelfang, das Einfangen von Waldbienen, die Auswertung der am Wasser liegenden Wälder und Weidenbrüche usw. vom Dorf Lónya im Komitat Bereg besprochen. Die Geräte des Wasserverkehrs, der Einbaum, die Rohrreedle werden geschildert sowie auch die Geräte des Fischfanges und die mit dem Wasser zusammenhängenden Glaubensvorstellungen. Auch die Veränderungen des Lebens und der Kultur im Folge der Wasserregulierung im vorigen Jahrhundert stellt das Buch mit viel Feinheit dar und schliesst mit einem Verzeichnis der Wörter der Mundart und mit einem deutschen Resumé.

37. Ein gründlicher Leitfaden zur Erforschung der Volkskunde der Waldarbeit, zugleich eine systematische Auslegung der volkskundlichen Probleme des Waldlebens mit einer sachlich gruppierten Bibliographie der entsprechenden Literatur.

40. Die Geschichte des hundertjährigen Landwirtschaftlichen Maschinenfabriks in Mosonmagyaróvár ist auch volkskundlich interessant. Einerseits knüpft sich der Betrieb anfangs an das die bäuerliche Pro-

duktion unmittelbar bedienende Handgewerbe, anderseits aber werden einige ihrer Erzeugnisse, besonders die Geräte für Bodenbearbeitung, auch heute noch gebraucht.

46. Das Leben der Müller in den ehemaligen Wind- und Tretmühlen auf dem Gebiete des „Kiskunság“ zwischen der Donau und der Theiss. Der Verfasser beschreibt auf Grund der eigenen Erinnerungen, der Erzählungen alter Müller und der Angaben ungarischer Archive die Arbeit der Müllerlehrlinge, -Gesellen und -Meister, ihre Bräuche, ihre Organisation, ihre gesellschaftliche Stellung, ja auch ihre Belustigungen in der Mühle.

47-48. Das Werk enthält 160 Aufnahmen und 10 Farbtafeln von den Kunstobjekten Ozeaniens, die sich im Besitz des ungarischen Ethnographischen Museums befinden und grösstenteils durch Fachmänner wie Johann Xántus, Samuel Fenichel, Rudolf Festetich, Oskar Vojnich, Ludwig Biró, Karl Verebélyi, Horst Bandat und Géza Róheim auf Ort und Stelle erworben wurden. Nach Klarlegung des Begriffes "primitive Kunst" charakterisiert die Einleitung die Künste der unter dem Namen "Oceanien" zusammenfassten Inselgruppen der Reihe nach: Melanesien, Polynesien, Mikronesien, Indonesien. Bei der Charakterisierung der Gegenstände wirft das Werk neben Fragen der Gestalt und Struktur auch Fragen der gesellschaftlich-völkerkundlichen Funktionen sowie der kultischen Bedeutung auf. Die Erläuterungen der Bilder bieten die nötigen Informationen über Stoff, Herstellungstechnik und Grösse der dargestellten Gegenstände. Die Bibliographie enthält 63 Titel geographisch gruppiert.

58. Leitfaden zur Forschung des ungarischen Hochzeitbrauchtums. Die Einleitung betont die Vielseitigkeit des Branches, der die Ganzheit des Dorflebens von Tracht und Ernährung bis Musik und Tanz umfasst und also in seiner Vielseitigkeit für die Forscher nur durch kompliziertere Methoden zugänglich ist. Der Fragebogen schlüsselt den Forschungsplan entsprechend der Struktur des gesamten Brauchtums auf und prüft die Erscheinungen von der "Einleitung der Ehe" bis zu den fröhlichen Nachbelustigungen durch. Für die Hochzeitslieder ist auch ein spezieller Fragebogen dem Werk zugefügt.

67. Eine volkstümliche Auswahl polnischer Volkslieder und Balladen in ungarischer Übersetzung, jedoch ohne Einleitung und wissenschaftlichen Apparat.

68. Sammlung der ungarischen Volksdichtung des Dorfes Kisiratos bei der Stadt Arad in Rumänien. Märchen, Balladen, Lieder, Spiele, Bräuche usw. aus einem Gebiet, das folkloristisch bisher fasst völlig unbekannt war.

69. Eine reiche und vielseitige Anthologie aus der Volksdichtung Bulgariens in ungarischer Übersetzung mit einem Aufsatz über Thematik und historische Schichtung, über internationale Zusammenhänge und hergebrachte Eigentümlichkeit des behandelten Stoffes.

70. Zweiundsiebzig Wegelagererballaden aus der Volksdichtung Mitteleuropas und der Balkanhalbinsel. Ausser dem ungarischen "Betyar" tritt der neugriechische "Kleftis", der bulgarische "Haidut", der serbokroatische "Hajduk", der slowakische Janošik mit seinen Genossen, der Karpatenukrainische "Hajdamák" der Reihe nach auf. Das Buch enthält auch eine Einleitungsstudie über thematische Fragen und bietet genaue Quellenangaben.

71. Türkische Märchen in ungarischer Übersetzung aus den Sammlungen von Ignaz Kunos und Pertev Naili Boratav. Ein knappes Nachwort orientiert uns über die Geschichte der Sammlung türkischer Volksmärchen sowie über ihre Beziehungen zur türkischen Gesellschaft.

72. J. Berze Nagy gebrauchte bei der Zusammenstellung seines Typenregisters ausser dem publizierten Material der ungarischen Volksmärchen auch handschriftliche Märchentexte, von denen dieser Band 87 Stücke veröffentlicht. Die Märchen werden nach ihren Sammlern gruppiert. Nachträglich bekommen wir da auch zwei bisher unedierte Aufsätze von Berze Nagy. Die deutschen, französischen und englischen Resumé's machen das Buch auch für Ausländer gut brauchbar.

73. Der Herausgeber publiziert 32 Texte aus den 110 ungarischen Märchen vom seither im 78. Lebensjahr verstorbenen Kuhhirten János Bágyi, die er im Dorfe Bözöd im ehemaligen Komitat Udvarhely (Rumänien)

um 1940 mit allen Eigentümlichkeiten der Mundart aufgezeichnet hat. Es wäre auch die Publikation des übrigen Materials äusserst wünschenswert, da es sich hier um einen sehr talentvollen Märchenerzähler handelt.

74. Ein Leitfaden zur Sammlung der Volksmärchen, der als neuestes Stück der "Wegweiser"-Bücher vom Archiv des ungarischen Ethnographischen Museums herausgegeben wurde (siehe auch Nr. 37 und 58.). Zugleich veröffentlicht die Verfasserin das Verzeichnis der wichtigsten ungarischen Märchensammlungen (87 Titel) und eine Übersicht über die geographische Zugehörigkeit des publizierten Märchenmaterials.

75. Kasachische Volksmärchen in ungarischer Übersetzung, zum Teil aus der handschriftlichen Märchensammlung der Wissenschaftlichen Akademie in Alma-Ata, zum Teil aus russischen Publikationen.

83. Geschichten aus dem Komitat Békés-teils von alten Hirten, Feldhütern, Bauern, teils aus archivalen Aufzeichnungen gesammelt und belletristisch bearbeitet. Es handelt sich um die beliebten Themen des Sumpfgebietes am Fluss Berettyó: um Wegelagerer, Hexen, Zauberer, interessante Bauernpersönlichkeiten und um die hergebrachte ehemalige Lebensweise der Einwohner dieses Gebietes.

84. Umgefähr 50 Sagen aus dem Komitat Baranya und den Nachbargebieten, literarisch bearbeitet, doch auf Grunde eines Materials, das die Herausgeber durch wissenschaftliche Sammelarbeit erhalten haben. Das Buch gilt also für ein Heimatbuch, bietet aber zum ersten Male die gründlichere Übersicht über den Sagenschatz einer ungarischen Gegend. In den Anmerkungen bekommen wir Angaben über die Erzähler der einzelnen Texte, über die früheren Publikationen der Themen und über die entsprechende ungarische Fachliteratur.

86. Der neueste mächtige Band des Corpus Musicae Popularis Hungariae enthält die Melodien der sogenannten "Paarungslieder", die den Namen eines Mädchens und den Namen eines Jungen als diejenigen eines Liebespaares halb spöttisch, halb den Beiden zuliebe zusammenerwähnen und sich sehr oft an das Spiel "Der Korb geht herum" knüpfen. Manchmal bilden diese Lieder einen Liederkranz, der in ständiger Komposition überliefert wird. Es werden unter Nummer 1-707 "wirkliche" Volkslieder, unter

Nummern 708-884 aber populäre Lieder mit ihren Melodien mitgeteilt; letztere sind Niederschläge der nacheinander folgenden Moden, die sich aber an das Spiel, beziehungsweise an den Spieltext anknüpften. Dem Werk sind verschiedene Register und auch ein Summary in englischer Sprache zugefügt.

B i b l i o g r a p h i e

István S á n d o r: Sándor Solymossy und die internationale "Volkskundliche Bibliographie."

Die beiden ersten Bände der volkskundlichen Bibliographie von E. Hoffmann Krayer (Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1917. Strassburg 1919; Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1918. Strassburg 1922.) enthielten keine Angaben über die volkskundliche Literatur Ungarns und der finnisch-ugrischen Völker. Dieser Mangel beschäftigte die finnländische Forschung (s. FF Communication N:o 29. S. 58.), wie auch die Forschung Ungarns tief (s. Ethnographia 1920. S.125) und gab dem Folkloristen Sándor Solymossy, dem damaligen Redakteur der Zeitschrift Ethnographia, die Anregung sich an die Mitarbeiter E. Hoffmann Krayers anzuschliessen. Für den dritten Band der Bibliographie übernimmt er die Zusammenstellung der Titel der ungarischen Fachliteratur und nach E. Hoffmann-Krayers Einleitung geht seiner Aufgabe "in trefflicher Weise" nach. Er ist bis zum Band des Jahres 1932. als Mitarbeiter der Bibliographie tätig und bietet insgesamt 14 Jahrgänge der volkskundlichen Literatur Ungarns für die internationale Öffentlichkeit unserer Wissenschaft. Seine Gesichtspunkte bei dieser Arbeit charakterisiert der deutschsprachige Brief an E. Hoffmann-Krayer von 30. Juli 1924., den wir in unserem Aufsatz auf Grund des Konzeptes mitteilen, das sich in dem entsprechenden Band seiner Bibliothek - jetzt im Besitz der Bibliothek des ungarischen Ethnographischen Museums - erhalten hat.

Maria G. V a r g a: Verzeichnis der Schriften von Károly Viski.

Das Lebenswerk von Karl Viski umfasst beinahe alle Teilgebiete der ungarischen Volkskunde. Er begleitet die Forschungen der ungarischen wie der ausländischen Ethnographie sein Leben lang mit

frischen Interesse und die eigenen Forschungen erzielen für die ungarische Sachkultur, besonders für die Volkskunst und Volksornamentik ebenso wichtige Ergebnisse, wie für den ungarischen Brauchtum und den Volkstanz. Er spielt bei der ersten grossangelegten Zusammenfassung der ungarländischen volkkundlichen Forschungsergebnisse, beim Zustandekommen des vierbändigen Werks "Magyarság néprajza" wichtige Rolle die zweite verbesserte Auflage wird von ihm selbst redigiert. Als Vertreter der ungarischen Volkskunde auf verschiedenen internationalen Forums, leistet Viski ebenfalls Wichtiges. Seine Vorträge auf ausländischen Kongressen, seine Publikationen für das Ausland machen nicht nur den Reichtum der ungarischen Volkskultur, sondern auch die Ergebnisse der ethnographischen Forschungen Ungarns anschaulich. Unsere Zusammenstellung zählt seine Arbeiten unter 266 Nummern chronologisch geordnet auf.

Studien zur Ethnographie der Schrift

Sándor Dömötör: Die Grabpfostenornamente von Abádszalók.

Im Jahre 1895 wurden die Gemeinden Tiszaabád und Tiszaszalók im Komitate Jász-Nagykun-Szolnok unter dem Namen Abádszalók vereinigt. Den Friedhöfen beider früher selbständiger Dörfer verleihen die sich schräg zur Erde biegenden Grabpfosten mit ihrer archaischen Form eine eigentümliche Stimmung. Die Pfosten haben eine vorspringende Stirnseite, sind oben kappenartig geschnitten und bieten einen anthropomorphen Gesamteindruck. Es sind in den Friedhöfen insgesamt 500 Grabpfosten erhalten. Der Verfasser bietet eine Typologie der weissgeschnitzten Ornamente, die man in die schwarzbemalten Pfosten einkratzt. 50 % der Ornamente stellen einen stilisierten Baum, 10 % aber Blumen dar, die Beiden sind voneinander nicht immer zu unterscheiden. Ein Teil der Baumornamente steht auf einer wagerechten Platte, der meiste Teil aber in einem drei- oder viereckigen, trapezförmigen, manchmal mit Henkeln versehenen Gefäss oder Korb. 10 % der Ornamente bestehen aus 2, 3 oder 4-teiligen Kreisen; weitere 30 % aber verwenden Baum und Kreis nebeneinander. Verfasser sucht der ehemaligen Bedeutung der Verzierungen nach. 20 % der Pfosten rührt aus der Zeit vor 1900 her; die einheitliche Thematik der Ornamente scheint aber eine sehr alte Überlieferung dieses Gebietes fortzuführen. Baum oder Blume in der Vase kommen in

Pannonien schon in der Friedhofkultur der Römerzeit vor und sind aller Wahrscheinlichkeit nach keltischen Ursprungs. In der altchristlichen Überlieferung gelten sie für eucharistische Symbole; aber schon früher sollen ähnliche Vasen beim religiösen Brauch, besonders bei Fruchtbarkeitsriten gewisse Rolle gespielt haben. Auch die weitere Entwicklung der ehemaligen einfachen Form unter dem Einfluss verschiedener westlichen Modeströmungen ist auf den Grabpfostenverzierungen nachzuspüren. Die kreisartigen Ornamente kann man wahrscheinlich als Erinnerungen an alte Speisenopfer auffassen, die man unter die heiligen Bäume zu Ehren der Geister der Verstorbenen legte. Kreisförmige Kreuzsemmel, Kreuzbrote sind bei den germanischen Völkern allgemein bekannt und werden am Allerseelen oder am Allerheiligen für die Armen gespendet, um durch diese Geschenke das jenseitige Heil der Verstorbenen zu fördern. Die erwähnten Fragen werden in ihrer Kompliziertheit aufgeworfen.

Dezso Nagy: Das Christophelgebet in einem neuentdeckten handschriftlichen Zauberbuch.

Nachdem uns der Verfasser schon früher an eine Zauberhandschrift der Somogyi-Bibliothek in Szeged aufmerksam machte (s. Index Ethnographicus 1957. S. 199-205. und 212-213.), bespricht er da eine andere Schatzgräberhandschrift derselben Bibliothek. Diese zeigt mit jener in Aufbau wie auch in manchen Einzelheiten viel Ähnlichkeit; es sind aber in dieser auch manche charakteristischen Elemente zu finden, die in der früher erwähnten nicht vorhanden sind. Sehr interessant sind z.B. die Zaubermittel, mit denen man die dreifachen Zauberkreise ziehen soll: der Faden, den ein siebenjähriges Mädchen spannt; die geweihte Kerze; ein neues Brett mit drei Reifen aus Haselnussruten; ein gewaschenes Tuch; eine geweihte Reliquie oder Weihrauch; ein Kruzifix; drei weitere geweihte Kerzen in drei Leuchtern oder eine Kerze in einer Laterne usw. Es ist aber viel wichtiger, dass diese Handschrift auch eine ungarische Fassung des Christophelgebetes enthält, welches man beim Schatzgraben sagen sollte. In dem Gebet werden die Motive der volkstümlichen Christophellegende erwähnt: wie er dem höchsten Herrn dienen wollte und darum zuerst bei einem Fürsten der Wiesen, dann bei dem der Hölle, zuletzt aber bei dem König der Könige diente; wie er in der letzten Eigenschaft die Fahrenden durch den Strom auf den eigenen Schultern Gott zuliebe hinübertrug, und endlich wie er auch den

eigenen Schöpfer, den Christusknaben, mit Mühe und Not hinüberführte und von ihm getauft wurde. Als einer der 14 Nothelfer ("szükségben segélő 14 szentek") sollte er nach der abergläubischen Auffassung der Schatzgräber die Funktionen eines "Schutzpatrons", eines "Erwerbsmeisters" bekleiden.

T A R T A L O M

Ujabb könyvek a Néprajzi Múzeum Könyvtárában - Neuere Bücher
in der Bibliothek des ungarischen Ethnographischen Museums

1-53

T á r g y k ö r ö k

Bibliográfia - Bibliographie	1- 6
Szótár - Wörterbuch	7- 8
Múzeumok - Museen	9-13
Kongresszusok - Kongresse	14-15
Tudománytörténet - Geschichte der Volkskunde	16-17
Elvek, módszerek - Prinzipien und Methodik	18-19
Atlasz - Atlanten	20-21
Emlékkönyvek, gyűjtemények - Festschriften, Sammelwerke	22-25
Népek, népcsoportok, tájak - Landschaften, Völker, Volksgruppen	26-31
Anyagi kultúra - Sachkultur	32-35
Erdők, vizek - Wald und Wasser	36-37
Földművelés - Ackerbau	38-41
Viselet - Tracht	42-43
Építkezés, butor - Haus und Hausrat	44-45
Malmok - Mühle	46
Népművészet - Volkskunst	47-50
Közlekedés - Verkehr	51
Társadalom, jog - Gesellschaft, Recht	52-55
Hiedelem, szokás - Volksglauben und Brauchtum	56-62
Igazságszolgáltatás - Gerichtswesen	63-64
A nyelv ethnológiája - Ethnologie der Sprache	65-66
Népköltészet - Volksdichtung	67-69
Ballada - Ballade	70
Mesék - Märchen	71-77
Mondák, történetek - Sagen, Geschichten	78-84
Népi olvasmányok - Volksliteratur	85
Népzene - Volksmusik	86
Tánc - Tanz	87-88
Színjáték, játék - Volksschauspiel, Kinderspiel	89-91

S z e r z ő k

Belényesy Márta	36
Bodrogi Tibor	29, 334, 53
Boglár Lajos	24
Boross Marietta	49
K. Csilléry Klára	45, 61
Dobos Ilona	30, 6775, 76
Fél Edit	42
Gémes Magda	83
Györgyi Erzsébet	25
Hofer Tamás	35, 44 55
Ivancsics Nándor	46
Kiss Gabriella	69, 70
Kodolányi János	9, 11, 60
Korompay Bertalan	16, 22,
L. Kovács Ágnes	68, 72, 77
Morvay Péter	37
Némethy Lajos	79
Pesovár Ernő	88
Sándor István	1-6, 8, 14, 19, 27-28, 43, 47-48, 51, 63-65, 78, 80, 82, 84
Sipos István	87
Szalay Zoltán	10
Szendrey Ákos	54, 56, 52, 90
Szolnok Lajos	20
Takács Lajos	30, 40, 85
Varga Mária	26
Vargyas Lajos	86
Vincze István	31
Szerkesztőség	7, 13, 15, 17-18, 21, 23, 39, 41, 58, 66, 74, 81, 89, 91

Sándor István: Solymossy Sándor és a néprajzi bibliográfia -
Sándor Solymossy und die internationale "Volkskundliche
Bibliographie"

54-61

Varga Mária: Viski Károly irodalmi munkássága - Verzeichnis der
Schriften von Károly Viski.

62-80

- Dömötör Sándor: Abádszalóki fejfa-diszítések. - Die Grabpfosten-
ornamente von Abádszalók 81-94
- Nagy Dezső: A kincskeresők Kristóf-imádsága egy újabb varázs-
könyvünkben - Das Christophelgebet in einem neuentdeck-
ten handschriftlichen Zauberbuch. 95-98
- Anzeiger der Bibliothek des Ungarischen Ethnographischen Museums
Museums 99-109

